

palócföld

irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat LX. évfolyam 2014/3.

A Nagy Háború
Madách 150
Palócföld 60

TARTALOM

“kávéházi szegleten...”

● Juhász Tibor	Kassai út / Aztán újra előlről	3
● Filó Mariann	az isten is / harmat	6
● Nagy Hajnal Csilla	A bácsi, aki ű-t mond / Mennyország	8
● Győri László	A könnyű roncs / Az Egy / Fűrészpör a kertben / Száradj és bízz!	10
● Halmi Tibor	A részvétlen körzet / Pareidolia	14
● Balogh Péter	átlátszó méterek / hajnali bőröndök	17
● Hanácsék Zsuzsanna	Alkonyati képek	19

Próza és vidéke

● Ujlaky István	A csend nélküli ország	20
● Oberczián Géza	Réten, erdőn	28
● Tóth András	Az al-Kuvaiti akció	36
● Porkoláb Ádám	Lélekegyenesek és gondolatmócsingok	48

Kutatóterület / Madách 150

● Szili József	Még egyszer a Madách-líra csúcsairól	53
----------------	--------------------------------------	----

Kutatóterület / A Nagy Háború 100

● Kovács Krisztián	Egy mozgalmas hónap Galíciában (A losonci k.u.k. 25. gyalogezred harcai a Nagy Háború első havában)	65
--------------------	--	----

Kutatóterület

● Garadnai Érika	A bölcsesség hangja (Zilahy János elfeledett irata a <i>felső-magyarországi hitvitában</i>)	76
------------------	---	----

Találkozási pontok / Palócföld 60

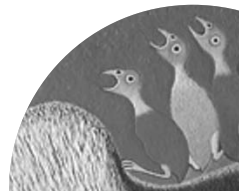
● Nagy Csilla	Nagyobb és kisebb körök (Beszélgetés Földi Péterrel A Palócföld 60 éve képekben című kiállításról)	84
---------------	---	----

Kép-tér / Palócföld 60

● Földi Gergely	Sors (A Palócföld 60 éve képekben)	87
-----------------	------------------------------------	----

Ami marad

● Handó Péter	Művész a művészetért (Hann Ferenc: <i>A Sajna de Mahorkai vacsora</i>)	89
● Tóth Lilla	Maszkok és rétegek (Ardamica Zorán: <i>Bőre kétezer</i>)	92

A lapszámot Földi Péter festményeivel és azok részleteinek felhasználásával illusztráltuk. A borító a *Hajléktalan, A kakukkfőka fészke holdárnyákban* és a *Földemlék – Harmadnapon* című alkotások felhasználásával készült.

A 3-5., 35., 52., 87. oldalon látható borítókat és részleteket A Palócföld 60 éve képekben című kiállítás (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján, 2014 június) anyagából válogattuk. A digitalizálás és a nyomdai előkészítés Kapás Tünde és Nagy Mónika munkája.

Főszerkesztő:
Mizser Attila (attila.mizser@gmail.com)

Szerkesztő:
Nagy Csilla (csillester@gmail.com)

Lektor/Korrektor:
Tóth Kinga (tothxkinga@gmail.com)

Főmunkatársak:
Nagy Pál (Párizs)
Pál József (Salgótarján)
Tózsér Árpád (Pozsony)

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat
Közgyűlése

Készült a Polar Stúdióban
(Salgótarján)

Támogatónk:

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Médiapartnerünk:
Nógrád Megyei Hírlap

Kiadja:
Balassi Bálint Megyei Könyvtár
(3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

Felelős kiadó: Molnár Éva igazgató

Fenntartó:
Salgótarján Megyei Jogú
Város Önkormányzata

● Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ● Telefon: 32/521-560 ● Fax: 32/521-555 ●
Internet: www.palocfoldfolyoirat.hu ● E-mail: palocfold@gmail.com ● Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ● Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban, a Palócföld Könyvek sorozatban megjelent kötetek megrendelhetőek ugyanitt ● Megvásárolható Budapesten az Írók Boltjában (VI. kerület, Andrassy út 45.), Balassagyarmaton a Kincses-tár Könyvesboltban (2660 Balassagyarmat, Rákóczi út 61.), valamint Losoncon (Szlovákiában) a Phoenix Könyvesboltban (98401 Losonc, Kubinyi tér) ● 2014-ben megjelenik 6 alkalommal ● Egy szám ára 500,- Ft ● Előfizetési díj egy évre 3000,- Ft, amely a postaköltséget is tartalmazza ● Kéziratokat és rajzokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza ● ISSN 0555-8867 ● INDEX 25925 ●

JUHÁSZ TIBOR

Kassai út

A Kassai út lejtőjén gurul a nap.
Utolsó percei narancssá festik
az ablakokat és az eső utáni
kerítések cseppjeibe ragadva,
erejüket sokszorozva hullnak alá.
Lánkra vert kutyák körül csörög,
kocsifelhajtók kövei közül sarjad,
tűzcsapokat fon körbe a sötét,
egy kocogó asszony lopva körülnéz
és kiejti kezéből használt zsebkendőjét.
A sövények vonalai felbomlanak,
egy mozgásérzékelős lámpa gyullad,
majd műanyag székeken
és sörpadokon szunnyad el.

Ilyenkor kezdenek gondolni szeretőjük
pihés hasára a kertváros családiasságától
fuldokló férfiak. Sovány feleségek kezdenek
kutatni száraz szeretkezések alóli
kibúvókat. Az ajtókat bezárják,
pénztárcájukat biztos helyre teszik,
tévé elé ülnek, nyelvüket rágják,
s mintha fájna nekik, a nemzetközi
történeket szisszenésekkel dramatizálják.

Az utcán kátyúk furcsa csendje.
E furcsa csendnek színeket a
közvilágítás ad, még érezni a nedves
aszfalt illatát, ahogy az éj bársonyos
testén áthat. Mintha helyén lenne
minden és semmi sem lenne
megbotránkoztató e hallgatásban,
nyugodtan sorakoznak a házak
a Kassai út felszínes mámorában.

Aztán újra előlről

A lakótelep szürkesége vigyázva a házak tövéhez lapul. Az utolsó járókelők elharapott szavakat, lépéseket hagynak maguk után, melyeket magába szív és neszekké alakít az épületek közé rongyként begyömészölt éjszaka. Kapukódok csipognak, garázsok lakatra zárt sorai mögé dobódnak a megmaradt világos darabok, majd az ott lévő vastelep és autóbontó hulladékhegyei között vesznek el. Energiatakarékos szemeikkel hézagosan bambulnak a házak, elmosódott határu négyszögeket vetve a járdákra és a közterekre. Kihúlnak a térkövek közé taposott csíkkék, a lakásokban tompa puffanással ejtik fejeiket antiallergén párnáikra a nemrég hazatértek. Egy üres félkör erejével szórja magát szét a hold. Karátjai hangtalanul csurognak ki a húszméterenként kirakott szemetesekből, végigfolynak az utcák megtervezett egymásutánján és kezdik az egészet előlről.

FILÓ MARIANN

az isten is

ahogy a tárgyak körvonalai
– ha sokáig nézed őket –
ugyanúgy homályosul el előttem az Isten is
– tudod hogy nem venném a nevét a számra –
de még ő sem mondja el
miért nem dőlök mágneses mezőbe
ha az idő lassú-vörös bizonyosságba von
s miért szűnik meg a zónában a Coriolis-erő
ha egyszerre sóhajtanak fel a csontjaink

– tudod hogy nem káromolnám az eget –
de a fenébe is, ők nem tudják
hogy a fogzománcon kopog a zavar körme és
megdermed a gerincvelő és
összeszorul a szinuszcsomó
bennem
amikor mind a margóra írják a nevemet
mert akkor
akkor elhomályosul belőlem az Isten is

harmat

és hát a hegyek is úgy születnek, ahogy hittem.
töprengve, reszketve, mert nem tudják,
lesz-e idejük fölébe nőni a tájnak,
mielőtt meghalnak, mielőtt elfelejtik őket az évszakok.
nem bízom a természetben, nem moccanok,
amíg a vállamnál fogva hátra nem húzol,
hogy megsúghasd, igaz, lassan bomlanak a másodpercek,
de végül olyanok leszünk mi is, akár a hegyek,
némák és idősek, kék dermedések az emlékezetben

NAGY HAJNAL CSILLA

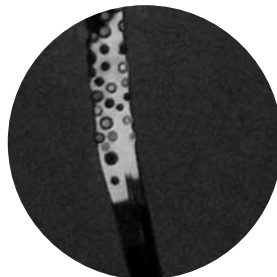
A bácsi, aki ű-t mond

A bácsi, aki ű-t mond,
valójában nem beszél,
csak megjelenik előtted az utcán,
átúszik rajtad, mint a szembeszél,
széthúzza és összecücsöríti ajkait
miközben újságot osztogatnak a pirosnál
(tegnapit, mait és holnapit,
hogy ne menekülhess)
minden benne van – hangtalan ajkai
ismétlődő, riadt mozgása
megüli életed,
hirtelen, mint a zabkása,
vagy mint a lejárt szabadosságú
rémálom a párnámon,
ő a fogtündér, aki előre felejt el
a kéthavi laktér pótdíját,
vagy a lány, aki a villamoson
véletlenül húzza meg a hajam
(gyönyörű kék festék volt a körmén)
vagy ez a hadaró haderő,
a nukleáris örvény,
és hogy a bácsi, mivel nem beszél,
nem kérde meg, miért ő
lett a vers címe, vers-e
egyáltalán, csak szembejön veled
mindegyik utcán, úgymond,
és semmit nem csinál, csak
ű-t mond.

Mennyország

Mindig új anyajegyek jelentek meg a testén. Én összehúztam őket, csillagképet formáltam belőlük, mit sem törődve a kórképpel.

Egyre sűrűbben, üveggolyókként szaladtak szét a halovány bőrön, mígnem egészen elnyelték, ő pedig áttetsző lett, mint egy teleszkóp lencséje.

GYÓRI LÁSZLÓ

A könnyű roncs

A tepertő milyen drága étek!
Töpörtyű korában (ósdí a szó)
nem volt ennyire nagybolti méreg-
drága e hajdani ennivaló.
Ha kisült a saját zsírában,
azt adta lényegül, amiben kisült,
a zsírt.
A töpörtyű, ahogy forrt az üst,
rajta evickélt.
Az volt, ami sírt.
Roncsként hánykolódott
a tengeren,
s hogy ne fúljon belé,
végül kihalásztuk.
Alul, az alján volt a lényeg,
amiért zubogott a tenger.
A zsírt bődönbe főzni, sütni tettük,
a töpörtyűt kelletlen megettük.
Ma az a könnyű
roncs, a töpörtyű
a drága, ami a tetején úszik.
Az az előkelő fenső.
Megvetlek, de megeszlek,
tepertő.

Az Egy

Milyen soknak látom Egyeinket,
az Egy is mennyire sokra megy!
Szédülve nézem a rengeteg
bravúrt, ahogy elibém keringnek!

És általuk elhiszek már mindent,
jót, rosszat egyaránt elhiszek,
még azt is elhiszem, aminek
az a vége, hogy neki se higgyek.

Azután a mélyére tekintek.
Fortyogó, gnosztikus mélybe vet,
ahonnan már eltűnnek a rímek,

a bravúr az egyszerűbe megy
át, és erő és eszme keringtet,
s viszi-viszi testem-lelkemet.

Fűrészpor a kertben

Fűrészeltünk, láncfűrészsel,
a fűrészpor halomba gyűlt a fűben.
A fahasábok előbb nagy viszályban álltak,
egymásba fulladtak, ahogy hömpölyögtek,
ahogy lezuhantak,
amikor sebtében arrébb hajigáltuk őket.

Néhány nappal később eltűnt a rendetlenség,
a hasábok sárga végei
az eresz alatt egymás mellé illeszkedtek sorban,
helyükön újra kiderült a fű,
csak a fűrészpor nyomta változatlanul.

Nagyját, a dombot, vödörkbe húzva
a komposzt ketrecébe öntöttem bele,
kitört (még erőtllenül) a napfényre a fű,
de még fűrészporral volt a gyökereknél
egyenetlenül tele.

A fűben fűrészpor, a fűrészporban fű,
rendetlen folt a kertben, tisztátalan.
Hogy sérti a szemem, közönnyel nézitek,
testvérek vagytok, egymásban tűntök el.

Száradj és bízz!

Száradj és bízz! – mondom, miközben
fölrakom a ruhát.
Minél előbb, mert sürgetően
szükségem volna rád.

Illantsd a magad rejtekéből,
ami még megmaradt,
de amely máris kifelé tör,
a buzgó titkokat.

Bizakodom a tisztulásban,
a végső most jön el,
amikor fölraklak a házban,
és a szál fölemel.

A fregoli az a magasság,
ahol száradni fogsz,
az ablak nyitva, jár a passzát,
és elillan a rossz.

Kevés időnk van, igyekezzél,
maholnap utazunk.
Előbbre való mi a testnél?
Szikkadj, te kis hazug!

HALMI TIBOR

A részvétlen körzet

ab.

sokadik anyánk lett ez a tágas messzeség,
s mi jövünk haza éjjel, mint a bukottak.
haverom, aki a sámánkultúrában találta meg a szökési pontot,
azt mondja, ő még lefekvés előtt elszív az erkélyen
egy jóéjt cigit. tudom, abban reménykedik:
a szájában felhalmozódó füst annyira eltompítja,
hogy egész egyszerűen nem lesz kedve gondolkodni.
én mit csináljak addig is. vegyek elő egy Mándy
kötetet. megérteni valamit egy olyan városból,
amit azóta annyiszor kidobtak.
nem érzem kívülállóként a város rám gyakorolt hatását
fejlődésnek. és különben is, ahol az emberrel
a világ legszebb női jönnek szembe az utcán
és félrészegen bármire kaphatók,
ott, a sokszor hivalkodó férfias eszme annyi csak,
hogy egy félrevont, csendes lebujban akarja
egyetlen korsó sörét meginni.
közben a centrumokban idegen ajkú fűszer- és illatkaravánok.
busz/buszmegálló, út a semmibe. otthon se
várták őket jobban. telefonszámot cserél egy hosszú este
után két néger srác, két szőke csajjal. direkt magyarul
beszélnek egymás közt, nem titkoltan lerázni
a horogra akadt feketéket. és a taxik színe is,
new york-i sárga testvéreik színéhez közelít.
igaz, otthon a panelből még: szürkén,
ezüstösen, kéken és fehérén indultak el.
de belül az utastérben, már megnyugtató törzsi dalok
szólnak a magányról. végül is, valahol a Szabad
Európa Rádió öröksége ez, gondolom,
csak meggyőzőbb lenne, ha a reklámoknál nem

lenne elvből hangosabb
a rádió.

bc.

egyedül vagyok, és zsinórban már harmadik napja
felejték el zuhanyozni. komolyan, csak nevetni tudok ezen.
kattogok, mint a hibás keresztények---

ca.

de még az ártatlannak tűnő mellékutak leigázása is,
ahol egész évben megmarad a sár,
egy a házfaltól szökni képtelen, ám túlságosan kiugró
erkély árnyéka miatt. tavalyról megmaradt hó,
vagy letaposott, nedves falevelek
komposztja ez az ingovány, ahol megjósolom:
egy kisebb, megközelíthetetlen pesti társaság jár este.
az utolsó nyom lesz az árváé, aki helyzetétől függően,
titkon, bár valamiképp ráérzéssel
megkérdőjelezi a csoport, mint fizikai test
jóakarátát. (őt később, szkafander nélkül
fogják megtalálni a többiek egy romkocsmá
női mosdójában. sose fogják megtudni,
miért így döntött.)

cc.

egy befelé omló testben csak a lélek szívóerejét hallani.
legfeljebb olyan hangos a városhoz képest,
mint egy nagytakarítás. de ha például becsukom
az ablakot, a szemközti szomszéd,
aki ennyi erővel akár a barátom is lehetne,
azt látja csak, hogy egy részeg pantomimművész
hadakozik vasárnap reggel a porszívóval,
mint ahogy egy kis növésű, vad elefánttal szokás.

Pareidolia

medvével álmodom ez persze nem jelent semmit csak azt hogy medvével álmodtam tegnap és most ma van a medve pedig sehol fekete nagy két lábra álló vasárnapok őrzik a medve emlékét mellkasán v alakú fehér csíkokkal valaki számít rám aznap mintegy a rohanást visszaadni nem tudó hasonlatot őrzöm a menetrendet mert túl sokat késik a vonat azóta is

BALOGH PÉTER

átlátszó méterek

B. N. Barbinak és Áfra Jánosnak

egy kullancsot fogtunk
húgommal majd egy gyógyszeres
dobozba tettem
nem volt más
az asztalon csak egy c-vitaminos
50 grammos kalitka
nem hallottuk hogy kaparászott
s nem is láttuk
a testét sem
Barbi félt megfogni a dobozt
hiába mondtam neki nem fogja
megcsípni vagy megharapni a bőrét
a láthatatlanságtól félt
az agyba fúrta magát
átlátszó métereken át
mert amit szemmel nem
látunk az van
itt semmi nem az aminek éppen látszik

hajnali bőröndök

Sz. Sárinak és S. Attilának

úgy akartak lenni
azt hiszem
hogy elférjenek egy bőröndben
az mindig tolható
egy kátyús aszfalton
vagy egy éjféli estébe

hajnalig tartó
néma összekötések
három emberből ki-
rohanó félrenézés

másnap reggelig tart
mert nekik padlóra
karcolt szerelmeik vannak
kiborult borospoharakat
vésnek

egy ajtó előtt állok
nézem ahogy kipakolnak
reggel
üres a bordák
közé szorult bőrönd

HANÁCSEK ZSUZSANNA

Alkonyati képek

Tűz-kerék gördül éles hegygerincen.
Bíbor küllőt feszít a kék. Szekérderék
roskad arany kazal alatt, vendégoldal
hullajt üstökös szálakat. Fénylik
a tengely. Kiálló köveken biccen
a súly. Táltos sörénye égi tajtékot
ont; – szügyének égő hó-szakadása.
Paták nyomán gyémánt hidege, ezüst
csillag-patkó poroszkál. Szél-lovas feszül
perzselő kengyelben, jégnek szorítja
a zablát – villanó égen mennydörög.
Vágtat a végtelen paripa szívemben.

A csend nélküli ország

UJLAKY ISTVÁN

Két éve vetődött fel először, hogy eljövünk. De akkoriban a drogbárók olyannyira birtokba vették a várost, megvették kilóra a rendőrséget is, hogy a kormány bevette a hadsereget. A katonák valóban rendet csináltak. Bosszúból a drogmafia hol az egyik, hol a másik a városból kivezető autópályán állított keresztbe egy-egy kamiont, úgy, hogy két-három sávot eltorlaszoljon, persze csúcsforgalom idején. A kamion gépkocsivezetője elsétált, ám előbb még elhelyezett egy transzparenst a járművön: *Ki a hadsereggel a városból!* Tavaly nyáron meg drogbandák között folyt leszámolás, sok halottal és végtelen áldozatokkal is. Végre az idén mehettünk. Fiatal nővel, gyerekekkel így sem árt az óvatosság, ebben az országban a legtöbb az emberrablás a világon. A rendőrség gyakori szereplő, s meglehetősen határozott fellépésű. A rendőrautó elöl zárt, hátul nyitott, a platón rögzített helyzetben géppisztolyos őr, a fegyver a kezében lövésre készen, s les. Nem kevésbé ijesztő a katonai járőr. Mindegyiknél géppisztoly, de nem a vállon, hanem kézben, kéz a ravaszon, lövésre kész állapot, mintha háborúban.

Monterrey ötmillió metropolisz, akkora, mint Berlin, Madrid vagy Szentpétervár. Elővárosokkal eléri a hétmilliót. Habár reneszánsz hangulatú kormányzói palotája, székesegyháza megtekintésre érdemes, nem idegenforgalmi, inkább ipari-szolgáltató városóriás. Itt működik Latin-Amerika egyik legtekintélyesebb egyeteme. Az egyetem telkén épületek és parkok (előbbieket némelyike modern építészeti remek) valamint hallgatók és oktatók ezrei mellett – kacsák, pávák, kolibrik, őzek. Tájékoztató tábla: mit kell tenni, ha medve téved a campus területére. Ember és állat közelsége,

találkozása gyakran meglepő egy európai számára. Elegáns lakóház flekkensütésre kialakított, tiszta, tip-top udvarán féltényérnyi tarantula pók. Pelikán köröz, zuhanórepülésben lecsap, kiemeli a halat a tengervízből – négy méterrel odébb fürdőző család. Délen magam láttam a járdától egy méterre sütkérező hetven centis leguánt. Ha már állatok: néhány mexikói tóban él az egyetlen állat, amelyik képes tüdővel és kopolyúval is lélegezni: az axolotl. Nem úgy, mint a béka, hogy „gyerekkorában” kopolyúval, kifejlett állatként tüdővel. Hanem képes váltogatni a kettőt, a körülményeknek megfelelően.

Monterrey folyójának medrében kavics és görgeteg, füvek és fák. Több focipályát, egy golfpályát is kialakítottak itt. Víz ugyanis nincs a folyóban. Olykor, ha egy hurrikán nagyon bő csapadékot hoz, a tágas folyómeder megtelik vízzel, olykor árvizet is hoz. A víz napokig, esetleg hetekig folyik, aztán a meder újra száraz, akár évekig. Van a városnak „igazi” folyója is, vízzel, de kicsi: szabályozott, kiépített rakpartjával, part menti sétányával kicsit Halászbástya-típusú szépség. A várost hegyek veszik körül, és a hegyeket körülfolyja a város. Ne szelíd Bakonyt, Bükköt tessék elképzelni. Meredek lejtők, csipkézett hegygerincek, sziklás csúcsok. Némelyik hegytömb falszerűen emelkedik környezeté fölé. Mint a Kárpátok – csak magasabb. A Keleti-Sierra Madre összenőtt a várossal. Egyik hegyének három csúcsa nyeregben ülő gyermekre, vagy épp kackiás bajuszra emlékezteti a városlakókat – ez a hegy Monterrey szimbóluma. A város egyik népszerű kirándulóhelye, Chipinque, egy, a tenger szintje felett 1300 méter magasan fekvő zsebkendőnyi fennsík, tele játszótérrel. A fennsík fölé erdővel borított meredek hegyoldalak, az erdők fölé csupasz sziklák emelkednek. A környék állatairól kis táblák tájékoztatnak. A gyermekparadicsomban még: lepkék, madarak. Csak egy kilométerrel odébb: medve, puma. Egy városkörnyéki kopár, sziklás részen él egy kaktuszfaj, melynek nedve az LSD-hez nagyon hasonló hallucinogén anyag. Talán ezért is ellenőrzi katonaság a tájat. A kaktusból az őslakók egykor levest főztek.

Ha a térképre pillantunk, a földrajzi környezet óriásai – Kanada, Egyesült Államok, Brazília – mellett Mexikó nem is tűnik olyan nagynak. Pedig hatalmas ország. Területe hússzorosa, népessége tizenegyszerese Magyarországnak. Mexikó – kicsiben a világ. Van tágas tengerparti síksága és 5700 méteres hegycsúcsa, van itt őserdő és sivatag, termékeny kultúrtáj és működő vulkán, több tízezer falu és húszmilliós óriás metropolisz. Kreolok, meszticek és indiánok lakják. Fekete és mulatt alig akad, pedig az országhatártól északra és keletre milliós szám élnek. Itt láttam életemben először zambó házaspárt.¹

A fehérek megjelenése demográfiai csapást hozott Amerikának. A legtöbben az európaiak által behurcolt betegségekben pusztultak el. De az alkoholizmus, a háborúk – helyenként népirtás – a rabszolgaságba vagy

menekülésre kényszerítés is megtette a magáét. A pusztulás azonban nem mindenütt volt egyforma mértékű. A karibi szigetvilágból úgyszólván eltűnt az őslakosság. Kanada, az Egyesült Államok vagy Argentína népességének csak 1-2 százaléka indián. Ezzel szemben Mexikóban – bár a gyarmatosítás után itt is felére olvadt az őslakosság – többségben maradt: ma 60 százalék mesztic, 30 százalék indián. Bőrszínnel, származással a hétköznapi emberi kapcsolatokban senki sem foglalkozik. Pedig, mondjuk kétszáz éve, még egyértelmű volt: fehérek a földbirtokosok, főpapok, magasabb tisztviselők, kreol és mesztic a jobbágy sorsú parasztság, az indiánok faluközösségekben élnek. Az ma is megfigyelhető, hogy az alacsony státusú munkahelyeken a sötét bőrűek dominálnak. Szerencsére fordítva nem igaz: a magas státusú pozíciókban a mesztic többség is megtalálható, a professzortól a miniszterig és nagyvállalkozóig. Vajon az indiánok is? Az utazónak csak benyomásai vannak... A reklámokban vagy plakátokon viszont rendre a kreolok szerepelnek.

Az ország ezüst-, kőolaj- és földgázkészlete világgazdasági jelentőségű. Mellette sok más ásványkincs is megtalálható: réz, grafit, arany – könnyebb lenne talán azt felsorolni, ami nincs. Mexikó mégis kb. olyan fejlett, mint Magyarország. Hiába, a bányakincs-vagyon nem meghatározó: elég csupán az ásványkincsekben gazdag Oroszországra, vagy a mindebben nagyon szegény Svájcra gondolni. Az átlagértékek, mint mindenütt, itt is csalókák. A hazánkéhoz hasonló fejlettség a miénkénél nagyobb társadalmi és földrajzi különbségeket takar. Egyébként is: a társadalom felső és alsó dekádjának jövedelemkülönbsége Latin-Amerikában a legnagyobb. Monterrey történelmi múzeuma, ha nem is rendelkezik valami hatalmas gyűjteménnyel, kitűnően rendezett. A tágas és modern múzeumi tér közepén az ország térképe. Körülötte a legjellegzetesebb állatok és növények életnagyságú makettje. A legkülső koncentrikus körben s a legbőségesebb anyaggal a történelmi gyűjtemény, a legősibb maja eszközöktől a léghajóig és gőzmozdonyig. Az egyik felületen: mit adott Mexikó (no persze nem a mai ország) a világnak? Kukoricát, tököt, babot, paradicsomot, paprikát, dohányt. A kevésbé ismertek: a chicle (mézgája a rágógumi alapanyaga), az agávé (a tequila alapanyaga és dísznövény) vagy a háziállatok közül a pulyka. Ekkora területen ilyen gazdagságot az emberiségnek csak a Közel-Kelet adott.

A legtöbb utca, tér vagy intézmény Benito Garcia Juarez nevét őrzi, a legtöbb szobor őt ábrázolja az országban. Juarez indián politikus volt, az ország alelnöke majd elnöke. Országáa kisajátította az egyházi nagybirtokot, felmondta külföldi hiteleit. Ez ürügyet szolgáltatott a gyarmatosító Franciaországnak arra, hogy expedíciós hadsereget tegyen partra. A Juarez vezette nemzeti ellenállás sikeresen helytállt, a polgárháborúján túljutó Egyesült Államok Mexikó mellett foglalt állást, a franciák távozni kényszerültek.

Monterreyből délre, a Yucatán-félszigetre utaztunk, ahol Cancún városában foglaltunk szállást. Cancún a semmiből született. Mindössze 35 éve alapították. Ehhez képest repülőtere, több kis kikötője, autópályája és temérdek szálláshelye van. A háromszög alaprajzú szabályos városmag a bevásárlóközpontoké és a lakosságé. Szállásunk egy valószínűtlenül keskeny félszigeten (turzáson)² található. A félsziget egyik felén autópálya, mellette már a tenger, sós mocsár. A másik felén szállodasor, szintén a tenger mellett, strandokkal. A sós mocsár komolyan veendő, ezt jelzi a „*kajmánveszély!*” – figyelmeztető tábla. A szállodasor is komolyan veendő. Több hotel van ebben a városkában, mint Budapesten, és talán több, mint Magyarországon. Képzelnünk el a budapesti Hotel Danubiushoz hasonló épületekből szárat, egy Szentendre vagy Siófok nagyságú városban. Cancún ma a világ egyik legkeresettebb tengerpartja. Sok tengerpart van a világon, és kevés frekventált tengerparti fürdőhely. Mert nem elég a tenger: napfényes éghajlat kell, tiszta levegő és víz, profi infrastruktúra, és a víz mellett kirándulóhelyek is. Nos, Cancúnban mindez megtalálható.

Mivel a maja birodalom évszázadokkal ezelőtt elbukott, talán hajlamosak volnánk a maját kihalt népként kezelni. Szó sincs róla. Ma hatmillió maja indián él Közép-Amerikában, öt ország területén, ott, ahol a kontinens szárazföldi híddá keskenyedik. Úti célunk Chichen Itza. Autóbuszunk a Yucatán-félszigeten halad. A tájat selvas³ borítja. Meglepően kevés a művelt terület. Mielőtt Chichen Itza, az egykori templomkörzet romjaihoz érkeznénk, megállunk egy „maja-TESCO-ban”: hatalmas fedett téren, ahol szuvenírt árulnak. Sok az áru és az eladó, sok a nézelődő, kevés a vásárló. A termékek és az árusítók is maják. A koponya nagy szerepet játszott és játszik e nép kultúrájában, mert sokfelé találkozunk vele. Koponya fából, kőből, fémből, kerámiából. Kicsi és nagy koponya, színes és egyszínű. Egyik iparművészeti színvonalú, másik népművészeti alkotásnak, a harmadik egyszerűen giccsnek, bővlinak tetszik. A koponya, mint önálló dísz(?)tárgy mellett pólón, pipán és számos más tárgyon is ott a koponya-motívum. A maják évszázadok óta keresztények. Furcsa látvány: az egyik polcon koponyák, a másikon feszületek, és más keresztény témájú kisplasztikák. Egy kék mázas bögre- és táltípus meglepő hasonlóságot mutat a korondi kék tálhoz. A hímzett női ruha színvilága cigányosan élénk, motívumai hasonlóak a kalocsaihoz. Előbb-utóbb lesz majd egy holdkóros, aki feltételezi a majamagyar rokonságot. (Bármit, csak finnugort ne!) A maják egy része ma az idegenforgalmat kiszolgáló kézművesiparból és kiskereskedeleméből próbál megélni. Mások agává termesztésével és tequila gyártásával kísérleteznek. Hiába, hogy ősi indián italról van szó, az egyik mexikói állam a nevet levédette – a többi mexikói állam elől is. Így új nevet kellett találni, és kell(ene) bevezetni a világpiacra.

Chitzen Itza a legépebben fennmaradt maja piramis. (De nem a legnagyobb. A világ legnagyobb piramisa nem Egyiptomban, hanem Mexikóban van, Mexikóváros közelében, a Teotihuacan falunál lévő „Nap és Hold” nevű.) Ellentétben az egyiptomiakkal, a maják piramisai nem királyok temetkezőhelyei, hanem templomok. A chitzen itzai piramis az imponáló matematikai, csillagászati és mérnöki tudás és a naiv-együgyű vallás közös terméke. Évente kétszer, az őszi és tavaszi napforduló idején, napsütés esetén, délután négy órakor az építmény egyik oldala teljesen sötét, másik oldala ragyogóan fényes, élén pedig megjelenik egy kígyó sziluettje – a maják legfőbb istene a termékenységet biztosító kígyóisten. A templomkörzet másik részén „stadion” található. Itt évente egyszer rendeztek – a vallással szorosan összefonódó – labdarúgó-mérkőzést. Két hétfős csapat játszott egymás ellen – hatan-hatan a pályán, egy-egy játékos a pálya fölé magasodó peremen. A tenyer kivételével bárhogyan lehetett érinteni a gumilabdát. Gyakran csípővel „passzoltak”. Minden mérkőzés 1:0-ás eredménnyel ért véget. Ugyanis addig játszottak, míg gól nem született, ám akkor rögtön abba is hagyták. Egy kőgyűrűn kellett átlóni a labdát a gólhöz. A gólszerző, hitük szerint, a mennybe ment. No persze, ez Európában is megesik egy-egy labdarúgó mérkőzésen. Csakhogy itt ezt a szó szoros, vallási értelmében gondolták. A vesztes csapatot vallási szertartás közepette kivégezték. Egy másik maja sportágat hokiütőkkel és tűzgolyóval (égő labdával) játszottak. A templomkörzet nem szolgált tömegek lakó- és munkahelyül, csak néhány pap és tanítvány élt itt, a nép csak néha, vallási ünnepeken kereste fel a helyet. Egy jóslat miatt, még a spanyolok megérkezése előtt a templomkörzetet kiürítették. Fernand Braudel szerint „a kukorica civilizációja” biztosította a termelőknek (ellentétben a rizs vagy az európai gabonák civilizációival) a legtöbb szabad időt. Ezt a temérdek időt foglalták le a vallási célú építkezések.

A maják ismerték az írást, számrendszert és naptárt. 18, egyenként 20 napos hónappal és szökőnapokkal számoltak. Civilizációjuk építészeti, művészeti és (talán) tudományos, irodalmi nagyszerűsége mellett, komoly korlátokkal is számolni kell. Nem ismerték a kereket, az állattenyésztést, a vasat. Egészében úgy tűnik, Kolumbusz érkezésekor a közép-amerikai indián birodalmak nagyjából Egyiptom Kr.e. III. évezredi színvonalán álltak. Akár több ezer éves fáziskésésről is beszélhetnénk, ha a maják vagy aztékok *követő kultúrák* lettek volna, s ha lenne a fejlődésnek „kötelező” ütemezése és útvonala. Ágh Attila „*kis emberiségnek*” nevezi azt a populációt, amelyik lényegében önállóan, külső hatások nélkül fejlődött. Nos, három kis emberiség ért el civilizációs színvonalat: Kína, a közép-amerikai indián birodalmak, és a „mi” kis emberiségünk, vagyis a Gibraltártól a Gangeszig ívelő térség Európával, Egyiptommal, a Közel-Kelettel és Indiával. A „mi” „euroindiai” kis emberiségünk volt a legnagyobb.

Cortez zsákmányra éhes kalandorokból álló, százötven fős „hadserege” legyőzte az aztékok sokezes seregét, és megdöntötte az azték birodalmat. Erre mondja Oswald Spengler: a történelemben a törvényszerűnek csak kultúrkörön belül van értelme. Két kultúrkör találkozása az extrém véletlen terepe. A maják és az aztékok egyaránt kíméletlenek voltak legyőzött amerikai ellenfeikkel szemben. Az indiánok és spanyolok harcát lehet hazájukat védők és hódítók, de nem lehet jók és rosszak küzdelmeként leírni. A spanyolok nem azért győztek, mert keresztényként erkölcsi fölényben lettek volna „a vadakkal” szemben, de nem is azért, mert könyörtelenebbek lettek volna náluk. Ellenségeikkel szemben egyként kíméletlen hatalmak összecsapásában a tűzfegyverek, a lovak, az acél döntött.

Láttam maja kápolnát. A fehér, meszelt, talán téglából vagy vályogból épült kapuzat azt a benyomást keltette, a templom is ilyen lesz. Ehelyett, a kapuzat mögött tágas, cölöpökön álló felépítmény: farácszat és zsúptető, mely mellmagasságig ereszkedik. Így megóvja a templomban ülőket a tűző naptól, de minden oldalról nyitott lévén, beengedi a szelet. Az oltár mögött álló kereszt egy természetes fa, melyet megfosztottak ágaitól és kérgétől. Voltam maja temetőben. Egyszemélyes, kicsi, színes sírok. A színhasználat egy temetőben valószínűtlenül élénk és tarka egy európai számára: narancsszín, fűzöld, lila, élénk kék, bordó. A színeknél is meglepőbbek a formák. Egyetlen sír sem csak kőlap és kereszt. Némelyiken Szűz Mária és a gyermek, másikon az elhunyt szobra. De a leggyakoribb: a síron egy templom makettje. Láttam autó és hajó alakú sírt, sőt olyat is, amelyen a kőlapot és a keresztet söröskupakokkal rakták ki.

Hogy Xcaret mi is voltaképpen: település? Nemzeti Park? Állatkert? Kirándulóhely? Talán mindegyütt. Egy természeti és egy épített különlegesség magyarázta a hely kiválasztását. A természeti: egy folyó, mely hol a felszín alatt, hol a felszínen, ilyenkor meredek falak között kanyarog, és vize sós. Különleges karsztjelenségről⁴ van szó: a tenger vize behatol a mészkőfelszín alá, majd a sós folyócska vize pár kilométerrel odébb visszajut a tengerbe. A turista biztonsági övvel végigúszhatja a folyót, közben ruháját átviszik a túlsó végállomásra. Az épített emlék: néhány maja rom. Ezekhez szabták a többi. Ha a meleg táj egy kis öntözővizet kap, a csenevész selvas helyébe buja vegetáció lép. Képzeljük el a budapesti Állat- és Növénykert pálmaházát száz hektáron. A turisták kedvéért tágas medencékben óriásteknősök, rájak, cápák, krokodilok. Akváriumház, lepkeház. Félig szabadon – nem ketrecben, csak biztonságos szélességű árokkal elválasztva – jaguár, puma, tapír, majmok. A sós folyó mellett Xcaret másik nagy szenzációja a több ezer néző befogadására alkalmas színház. Itt, a közönség többnyelvű mivoltát méltányolva, zenével, pantomimmal, tánccal mutatják be Mexikó történetét, illetve néhány mexikói állam zenéjét, táncát.

Mujeres szigete húsz éve még embertől alig érintett kistáj volt. Ha jártak

itt turisták, a hajó orrát ki kellett vonni a partra, hisz még a móló is hiányzott. Aztán berobbant az idegenforgalom, átalakította a szigetet. Mára Mujeres felét beépítették vagy leaszfaltozták. És a másik fele? Sós mocsár, selvas, apró kertek és parkok, sziklák, két sós tó, lagúna. Egy tengerpart – nem csak Mexikóban, bárhol a világon – lehet épülő lapospart, vagy pusztuló sziklás magaspart. Az első esetben a tenger építi: lerakja hordalékát, a finom homokot. Így keletkezik a fövény vagy plázs, melyet az ember előszeretettel használ strandként. Ha a tenger mellé „beszáll” a szél is: így jönnek létre parti dűnék, lagúnák, turzások. Ha magaspart: a tenger pusztítja. Hullámai naponta százezer csapással ostromolják, de a hullám ütésénél is nagyobb a mögötte fellépő vákuum romboló ereje. Nos, a kicsiny Mujeres szigetén mindkettő megtalálható. Igaz, a magaspart itt csak pár méter magas, de ez már elegendő ahhoz, hogy kialakuljon az kicsiben, ami Bretagne vagy Dalmácia esetén nagyban. Olyan ez a sziget, mint egy geográfiai múzeum. Ha rajtam állna, azonnal teljes és végleges építési tilalmat vezetnék be: meglehet, húsz év múlva a sziget természeti képéből már semmi sem marad. Igaza van annak a földrajzkönyvnek, amelyik azt írja: az idegenforgalom az a gazdasági ágazat, amelyik rombolja azokat a tényezőket, melyeknek létezését köszönheti. A szigeten golfautók és segéd-motorkerékpárok bérelhetők – a turisták ezzel közlekednek, ha nem épp taxival. A fiatal törpeváros olyan, mint egy nyolcszáz éves falu, ahol százötven éve idegenforgalomból élnek.

Meg kell magyaráznom a cím kiválasztását. Ebben az országban gyakran tengerzúgás, süvítő szél, nagy autóforgalom zaja hallik, s hangos beszélgetés, nevetés. Rádió, tévé, mobiltelefonról kihangosított zene. Adományért éneklő magányos gitáros. Mexikói vejem, aki lányommal öt éve él egy német metropoliszban, még mindig meghökken az európai vásárnapok valószínűtlen csendjén. Mexikóban minden felirat spanyol. Naná, mondaná a kedves olvasó, ha egyszer spanyol nyelvterületen vagyunk. Nem erre gondoltam. Magyarország telis-tele angol, pszeudoangol vagy hunglish cég-, termék- és egyesületnevekkel. Hát ez az, ami itt ismeretlen. Az idegenforgalmi helyek kétnyelvűek, de önmaguk számára nem ismernek anglo- vagy Amerika-mániát. Igaz, az amerikaellenesség általános. Nem csupán a világ egyetlen szuperhatalmának, a gazdag és fejlett országnak „kijáró”, irigy vagy kisebbségi érzéses ellenszenvről van szó. Ezt segíti a múlt is. A két ország a XIX. században háborúkat vívott egymással, ezeket az USA megnyerte, és a vesztestől területeket csatolt el. Kisebb-nagyobb megaláztatások később is, talán ma is érik az országot. Ugyanakkor az USA stratégiai partner, a legfőbb külkereskedelmi célpont. Innen érkezik a legtöbb turista és a legtöbb szellemi-kulturális hatás, divat, újdonság. Évtizede a nagy szomszéd mentette meg Mexikót a pénzügyi csődtől.

Egy másik országban mindig érdekesek a kulturális különbségek. Monterrey-i házigazdánk egyetemi tanár. Elegáns és ízléses villája jól berendezett, tágas – de nincs benne szőnyeg vagy csillár. Nyilván nem pénzkérdés, helyi ízlés. Mexikó az egyetlen ország a világon, ahol a stop tábla felirata nem „stop” hanem „alto”. A közlekedési szabályok, hogy egyetemista koromban tanult filozófiai fogalommal éljek, csak tendenciaszerűen érvényesülnek. A zebra itt nem bizonyosság, csak kicsivel több esély. A mexikói is – akár a dán vagy a japán – mosolygós kultúra. Nemcsak érdekből, és nemcsak folytatás reményében, hanem a mindennapi érintkezés részeként, a rokonszenv-üzenet eszközeként mosolyog bárki bárkire. A mexikóiak nem ismerik a tiszteletet – mondja az országot jól ismerő magyar. Tudnak, persze, szeretni és gyűlölni, ismerik a barátságot és a szerelmet, de európai értelemben a tiszteletet nem. Gyermekek anyját barátnőnek, idős férfit hé, fickó!-nak szólítanak. Persze, lehet, csak Európából nézve látszik így, és talán Tolsztojnak van igaza: „A tisztelet azon a kopár helyen áll, ahol a szeretetnek kellene lennie.” Milyenek látnak bennünket ők? Okosak, műveltek, túl komolyak, túl szertartásosak. Egy szóval, afféle *okostojások*, hozzánk, talpraesett, életvidám mexikóiakhoz képest. A „bennünket” nem magyarokat jelent – honnan is tudnák Mexikóban, milyen egy magyar? – hanem európaiakat. Mexikóban már létezik az egységes Európa.

Jegyzetek

¹ A kreolok Latin-Amerikában született fehérek. A meszticek indián és fehér, a mulattok fekete és fehér felmenőkkel rendelkeznek. A zambók indián és fekete ősök leszármazottai.

² A turzás a tenger által felépített lapos, keskeny, hosszú félsziget, voltaképp a vízszint fölé emelkedett homokpad.

³ A selvas néhol két, másutt 5-6 méter magas, bozótos jellegű, cserjékből és alacsony fákból álló, szinte áthatolhatatlanul sűrű, örökzöld vegetáció.

⁴ A mésztartalmú kőzetek (mészkö, dolomit, lösz) oldódásos folyamatait nevezzük karsztjelenségeknek: víznyelők, dolinák, búvópatakok, barlangok, cseppkövek, a nép által „ördögszántásnak” nevezett felszabdalt felszín – karrmező – keletkezik a karsztfolyamatok révén.

Réten, erdőn

OBERCZIÁN GÉZA

KM emlékére

A magas fű dúsan hullámozott a szélben, minden hulláma a zöld más árnyalatában játszott, ahogy ráesett a déli fény. A változó erősségű szélfuvallatok furcsa ritmusokat borzoltak a mezőre: néma tánc látványát keltették. Csönd volt körös-körül, szinte bedugult az ember füle ettől a nagy csendtől.

Ritka ezen a vidéken ekkora összefüggő füves rész. A terület dombok által határolt, közepén egy patak kúszik keresztül. Két oldalán vékony csíokban nádas, nyárfasor, néhány fűz, azután ugar – régen volt, hogy utoljára felszántották, de még látszik a művelés nyoma. A természet kezdi visszavenni uralmát, jelenleg mellig érő gyom fedi a régi táblákat. Szarkaláb, galaj, disznóparéj, fekete üröm, parlagfű uralják a terepet, sűrű, áthatolhatatlan szövevényt alkotnak. Ha közelebről nézi az ember, a földfelszínen apró ösvényeket, járatokat alakítottak ki a hely őslakosai, a nyulak, a rókák, a hörcsögök, a güzüegér. A rengeteg élet, amit felnevel a tábla, teret követel, erőtől duzzad, burjánzik, meghódít mindent, amit lehet. Az élet erőszakossága uralkodik a vidéken.

A művelés felszalad a domboldalakra, szemben többéves lucernás látható, amit néha még kaszálnak, mellette jobbra kukoricatábla, ezt leginkább a vadaknak vetették a vadászok. A domb felső harmadát erdő fedi, zömében akác. Értéktelen fa, gyomnak tekinthető ez is, leginkább az őshonos fák elől veszi el a helyet. Ellenben mindenütt megél, a nógrádi homokháton is képes megerősödni, ezért is telepítették ide jó száz évvel ezelőtt. Megfogja a homokot. Szúrós, bozotos, sűrű. Az erdőben a régi utakat benőtték a bokrok, már csak nyomokban látszanak, a nagyvadak viszont

természetes folyosókként használják nappali és éjszakai túráikhoz egyaránt. A csapások találkozásánál leomlott kőkerítés, mögötte elburjánzott szőlő, mint egy dzsungel, és egy bedőlt ház. Hajdan prэшáz lehetett. A padlóját felverte már a növényzet, a szőlő is beköltözött, az ablakon bólogat kifelé. A természet visszavette ezt is. Régóta nem járt itt ember. Az erdő szélén hatalmas dagonyázók nyomai, volt itt egy nagyobb vaddisznócsorda nem olyan rég.

A fű hullámozásán kívül minden mozdulatlan, mégis az élet erejét hirdeti a táj, amerre csak ellátni. Az ember visszaengedte a természetet ide, nem küzd tovább, és a természet él a lehetőséggel: hódít.

Mihály a fűben guggolt, mellette hátizsák hevert a fűben, kilógott belőle egy színes kötélvég. Karjaival átfogta a térdeit, úgy támaszkodott. Nézte a hullámokat, próbálta érezni a ritmust, ujjaival elkapni az ütemet, egy helyben táncolni. Hosszú fekete haja hasonló hullámokat vetett a fején. Nem volt már fiatal, de öreg sem, a negyvenes évei elején járhatott. Túracipő, túranadrág, farmerdzseki volt rajta, kicsit slamposan lógott rajta a ruha. Ahogy szemeit hunyorgatta a fényben, arcán néhány ránc képződött. Tekintete homályos volt, ahogy a fűre meredt, mint aki mást keres, mint amit lát. Úgy tűnt, teljesen leköti a szél játéka, csak a szeme árulkodott arról, hogy legbelül máshol jár.

Egyszerre felállt, elővett egy szájharmonikát a dzsekije felső zsebéből, és hajladozva-bokázva játszani kezdett. A blues belerikoltott a csendbe, mintha ritmusa irányítaná a környezetet: a fű hullámozott, a színek váltakoztak, a csend megtört, Mihály zenélt, táncolt. Fújta, előbb halkán, majd ritmust váltott, gyorsított, hangosabban játszott, egyre hevesebb, egyre szaporább ütemeket követett, felsőtestével hajladozva kísérte, majd ugrándozott a pörgős zenére, forgott kifulladásig. Sokáig bírta, jó erőben volt, de végül lihegve meghajolt, mintha a szél és a fű tapsát várná, kapkodta a levegőt, és lehuppant, vissza a földre.

A szemközti dombról, az erdő első fáinak takarásából mintha egy meleg, barna szempár követte volna Mihály előadását, majd egy billenő ág takarásába került, és eltűnt a lombok között.

*

Micsoda kilátás nyílik egy templom tornyáról, ha egyszer felmászik rá az ember! Körös-körül minden feltáru a tavaszi napsütésben, hiszen a torony mindig a legmagasabb kell, hogy legyen. Innen föntről nincsenek titkok, minden látszik. Ez egész misztikus élmény: az Isteni mindentudás csalfa elégedettsége.

Amott a központban egy fiatal lány megy könyveivel hazafelé iskola után, közben hátra-hátratekinget egy fiúcsapatra, amiből is kimagaslik egy

legényke délcegen. Úgy veszi az irányt, hogy a lány nyomában maradjon. Arrább, a cigánysoron két férfi huzakodik valamin, nem látni tisztán, mi az, de a mozgásuk hevesességéből ítélve fontos lehet nekik. Egy nő egy ajtóból erősen gesztikulálva kiáltozott nekik. Kicsit odébb egy cigánylány a kezéből formált szemellenzőt, úgy nézett fel a templomtornyra, mintha egyenesen Mihályt nézte volna. Mihály odaintett, de nem történt semmi. Aztán rájött, hogy a mozdulat nem látszhatott oda, hát széles gesztussal újra intett. A lány visszaintegetett, és mintha testével mosolygott is volna hozzá.

Mihály kivett egy szöveget az oldalán lévő bőr tasakból, és lassú, egyenletes mozdulatokkal beverte a bádogba, hogy megfogja a lécet. Micsoda jó élet! Templomtornyokat bádogozni, tetőt felújítani az ő különleges alpintechikájával nagyon jó munka. Sosem hitte volna a Magas-Tátra szikláin vagy a Kaukázus ötezres csúcsai között mászva, hogy valaha ez lesz a kenere. Most ő a vállalkozó, négyen is dolgoznak neki, jól megélnék. Hogy került ide Nógrádgárdonyból, maga sem tudta, hiszen még temploma sincs annak a falunak.

– Szép-le-ány-volt – ezt az ütemet verte ki a kalapáccsal – szép-le-ány-volt. Aztán ütemet váltott: De-szép-le-ány, de-szép-le-ány. Mosolygott hozzá.

A szállásuk a paplak mellett egy kis házban volt. Elég szűkösön voltak így öten, ezért Mihály a mosakodás után elhatározta, elsétál a cigánysor felé, hátha meglátja a leányt. Megfésülte erős, göndör hosszú haját és szakállát is, amit csak nagyon ritkán szokott, úgy indult el.

A cigányok gyanakodva nézték a frissen mosdott fehér férfit, aki a húszas éveinek közepén járhatott, és nagyon peckesen lépkedett felfelé a köves utcán. Akik bent voltak is, kinéztek az ablakon vagy kijöttek a tornácokra, hogy lássák, mit akar. Mihály nézett jobbra-balra, hátha meglátja a lányt, de nem járt szerencsével. Amúgy sem tudta, hogy ennyi gyanakvó tekintet mellett hogyan tudna szót váltani vele. Végül egyszer csak szembe jött vele, mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne, csillogó szemmel, mosolyogva, akár ha randevúja lenne.

– Maga a templomos ember, ugye? – szólította meg köszönés helyett. Mihály megállt, és nézte: csakugyan nagyon szép volt a lány.

– Az – válaszolta Mihály. – Te meg a lány, aki integetett. Mihály vagyok – nyújtott kezét.

– Ej, de letegeződünk! – mondta a lány évődve. – Az én nevem Veronika – elfogadta a neki nyújtott kezét, nevetve megrázta, majd belekarolt Mihályba, és húzni kezdte.

– Láttad már a naplementét a folyótól? – kérdezte, de már indult is. – Gyere, megmutatom, Mihály.

Mihály hagyta magát. Kicsit zavarta az utcán álló és őket leplezetlenül bámuló cigányok tömege, de élvezte is a helyzetet, hogy a tűzrőlpattant

lány ilyen lendülettel irányítja valahová. Nem szólt, amúgy is szófukar volt, csak ment a lánnyal, ahová az vezette. Jó volt elfogadni valaki más irányítását. Ő már tízéves kora óta irányította a maga és anyja sorsát, miután az apja elment. Anyja összetört, ő pedig gyorsan felnőtt. És elkezdte keresni a magányt. A hegyek kiváló közegnek bizonyultak erre, nem sokan zavarták egy-egy nehéz csúcson. Nem is volt kihez szólni, megszokta, hogy magával beszélje meg a dolgokat. Nemigen illett társaságba, és nem is járt oda. Kevés barátja volt, csakis olyanok, akik elfogadták, hogy akár egész napra elvan magában.

A töltés oldalában leültek, Veronika még mindig belekarolt, úgy mesélt hosszan, jóízűen. Napsütés szólt a szájából, melegség, meghittség, bizakodás, lendület. Karcsú lány volt, magas, vékony, alakja, mint Botticelli Vénusza, de a haja fekete, mint nemzetének lányaié, arca ovális, bőre sima, kreol, szeme fény, mosolya tűz. Hangja dal.

– Van egy monda nálunk, a mi családukban, hogy minket a tavaszi déli szél hajt, az ad erőt, az súgja meg, mit tegyünk, mi a jó. Ritkán fúj ilyen szél, de akkor változás jön. Én még nem éreztem ezt eddig, de ma, amikor felnéztem rád, Mihály, ahogy lógtál azon a kötélén a torony oldalán, rájöttem, hogy délről fúj a szél, felőled fúj. Meleg, selymes, jóillatú szél volt az, Mihály, mintha te magad sóhajtottad volna! Akkor már tudtam, hogy veled leszek.

Mihály hallgatta a naiv szóözönt, ismeretlen érzés volt számára ez a ragaszkodás. Fiatal még a lány, alig múlt gyermek, de annyi nőiség volt a tekintetében, hogy nem gondolkodott tovább. A naplementét nem látták, csak egymást ízlelték minden érzékükkel. A folyó hömpölygése, hullámzása adta a zenei alapot.

Amíg a templomos munka tartott, minden este kimentek a folyópartra, és ott aludtak hajnalig. Akkor hazaosontak, hogy egész nap egymást fürkésszék a toronyból meg a cigánysorról. Amikor a munkának vége lett, nem volt kérdés, hogy együtt mennek el. Veronika jószerével megszökött otthonról, csak egy nagy tükröt vitt magával, semmi mást. Azt mondta, ez a tükör még a dédnagyanyjától maradt, és hogy nagyon különleges. A rámája diófa volt, nagy és erős. Szép darab volt, kétségtelenül.

Mihály tartott ugyan a falujától – nem volt ott cigány egy se – hogy nemigen fognak örülni, ha cigányasszony jön a házhoz. Kicsi falu, nagy összetartás. Végül nem lett baj. Veronika mindenkit meggyőzött arról, hogy igazán szorgos, dolgozó, ragaszkodó teremtés. Hamar berendezkedett. A tükröt felakasztotta egy szögre az előszobában, ezzel be is költözött. Sokszor álltak meg előtte ölelkezve, és nézték magukat benne. Szépek voltak, akár egy műtermi fotó, ami mindig szebb, mint a valóság.

Mihály nehezen szokta meg, hogy nem egyedül van otthon, hogy Veronika akkor is beszél, ha csönd kéne, ilyenkor mordult egyet, mire a lány

elhallgatott. Nehezen adta át magát a kapcsolatnak, de egyre mélyebben érezte, enélkül üres lenne az élete. Néha jólesett kimennie a kedvenc búvóhelyére, a rétre egyedül. Itt magas volt a fű, el lehetett tűnni benne, gyerekkora óta járt ide. Persze sokszor kivitte a lányt is, leültek a fűbe, nézték a dombokat, mezőket, búzatáblákat, kukoricát, repcét, és Mihály mesélt:

– Él itt a Recsében egy öreg szarvasbika, amelyik már több mint száz éves, és csodás ereje van. Még beszélni is tud, azt mondják. Én már láttam. Amikor apám elment, még kicsi voltam. Kijöttem ide, elbújtam, itt is aludtam. Ő megállt előttem, én ránéztem, bele a nagy barna szemébe. Szép volt a tekintete, erőt sugárzó, magabiztosságot adó. Azt hiszem, azt mondta nekem szavak nélkül, hogy hallgassak a megérzéseimre.

Olykor, ha kimentek oda, a rétre, Mihály zenélt a szájharmonikán, táncoltak önfeledten, Veronika énekelt, kontrázott, tele szájjal nevetett, ez volt a boldogság.

Amikor megszületett Kismihály, a fiuk, Mihály nagyon büszke volt. Elment a kocsmába, amit egyébként nem szokott, és mindenkinek fizetett, aki csak ott volt. Hárman-négyen voltak a teremben, rexeztek, söröztek, Mihály nem ismerte egyiket sem. Másik faluból jöttek.

Innen kezdve lassan megváltozott az életük, Veronika gondolataiban már nem Mihály volt a központ, hanem a gyerek. Mihály sokszor elutazott, hiszen a templomtornyok nem jöttek el Gárdonyba egy kis bádogért, ilyenkor napokig, néha hetekig is odavolt. Amikor hazaért, nem a régi meghittség fogadta, a gondok, problémák, hiányok felelőlegessége volt a program. Ha véletlenül elmentek a tükör előtt, Mihálynak úgy tűnt, Veronika egyre halványabban látszik. Ritkábban keresték a gyöngédséget is egymásban. Mihály gyanakodott, nem tart-e Veronika szeretőt. Még mindig szép volt, kíváncsi, de a melegség helyére kevélység surrant, tartása egyenesebb, hangja érdesebb, tekintete keményebb lett. Sokat veszekedtek, Veronika egyre többször emlegette a régi életét, Mihály pedig nem tudott együtt érezni vele, mert a munkájával is sok gondja akadt. Kevesebb megrendelése volt, az embereket is el kellett küldenie. Így alakult, hogy Mihály egy idő után megismerte a nógrád-gárdonyi kocsmá vendégeit, egyre több időt töltött velük, mint otthon.

Aztán egyszer, amikor hazaért, üresen találta a házat. Május volt, meleg. A levegőtlen házban az asztalon cédula: délről fúj a szél, mennem kell. A gyermeket a szomszédasszony hozta át estefelé.

Akkor Mihály elfelejtette a kocsmát, az alkalmi barátokat. Kismihállyal járták a Recsét, a dombokat, tanította mászni a sziklán, kötéltechnikára, biztonsági és csúszó csomót kötni, lesték a vadakat. Egyszer mintha magát az Öreget is látták volna. Megcsinálták a leckét, meséltek egymásnak, beszélgettek. Mihály ismét boldog volt a szűk kis világában. Amikor ritkán még elment dolgozni, Kismihályt bevitte a nagyanyjához a városba.

Veronikáról egy idő után nem beszéltek, nem volt már része az életüknek. Kismihály néha álmodott vele, de emlékei megfakultak, mint képe a tükörben. Nem tudták, merre jár, nem is gondolkodtak rajta.

Néha megálltak a nagy tükör előtt, mutogattak, grimaszoltak, nevettek egymáson, melyikük lett rondább. Egy ilyen alkalommal Mihálynak úgy tűnt, Kismihály halványabban látszik, mint máskor. Megtörölte a tükröt, megnézte magukat mégegyszer. Kezdett rájönni, miben áll a tükör különlegessége. Aki elmegy, elkezd elhalványulni.

Ettől kezdve nem ment többet dolgozni, otthon maradt a fiával. Ő vitte iskolába, ment érte délután, együtt volt vele egész este. Ha a gyermek kiment játszani a barátaival, az ablakból leste minden mozdulatát. Estéknént odaállította a tükör elé, és egyre inkább kétségbeesett, mert úgy látta, halványodik a gyerek képe. Lassan a mániájává vált a tükör, és a gyermek elfogyó látványa.

Egy tavaszi hétköznapon iskola után Kismihály a leckét csinálta, Mihály főzni akart, de nem volt otthon valami. Kiszaladt a boltba, és mikor félóra múlva belépett a házba, furcsa ürességet érzett. Meglátta a cédulát az asztalon: elvittem Kismihályt, hogy megismerje a valódi családját és népét.

Nem volt értelme utánuk menni. Ki tudja, a meleg déli szél merre fújja őket, hol telepednek le ideig-óraig, hogy aztán tovább sodródjanak a világban. Mihály lassan bement a lakásba, el a tükör előtt, és ahogy bepillantott, úgy látta, halványodik a képe. Sokat ivott ezek után, a házból alig mozdult ki, emberrel nem beszélt. Dolgozni nem járt már rég. A szarvassal beszélgetett néha, hangtalanul, legbelül. Évek teltek el így. Egy nap végleg eltűnt a tükörképe.

*

A szél nem csökkent, de a csönd megtört, egyre több hang jött át a némaságon, ahogy a déli meleg délutánba hajlott. Pacsirta szólt magasan a burjánzó gyom fölött, egyhelyben vitorlázott és zengte énekét a rét fölött. Távolabb, a tónál golyák kepeltek, nem látszottak, de jól hallatszott összeütött csőrük csattogása. A közelben tücskök ciripeltek, a bozótból neszezés hallatszott: talán gyík, vagy egér. Néhány fecske is beszállt a délutáni koncertbe, az erdő felől pedig ágak roppanását hozta a szél, megindultak a nappali vadak. Vaddisznók, dámok csörtettek a csapásokon. Az erdőszélen a szarka farkát billegtetve hintázott egy ágon. A távolban, a faluban egy kutya ugatott fenyegetően, de mire hangja ideért, csak halk aláfestéssé vált a rét zenéjéhez. Mindehhez társult a növényzet buja illata; keveredett a földszag, az elhullott részek rothadása a friss hajtások üdeségével, a nyári virágok nektárjával, a patakpart iszapja a messziről érkező szagokkal. Teljes pompájában és erejében élt a vidék.

Mihály, a tánc és zenélés után kifújta magát, felnézett a dombra, mintha valamit keresne. Pedig tudta, hogy ott van. Felállt, a zsák után nyúlt. Felvette a hátára, és nehéz, határozott léptekkel elindult. Átgázolt a gyomos ugaron, átkelt a patakon – alig volt benne víz, de így is nedves, sáros lett a cipője – átvágott a nádason, a fason, és nekivágott a domboldalnak. Egyenletesen ment, nem nézett fel, csak a lába alá. Elérte az erdő szélét, megállás nélkül csörtetett tovább. A szarka abbahagyta a himbálódzást, és eszeveszetten cserregni kezdett, valami nagy veszélyre figyelmeztetve az erdő lakóit. Madarak rebbentek fel, apró kis rágcsálók szaladtak el az útjából, egy rigó majdnem a lába alá került, ahogy Mihály egyre beljebb vette magát az erdőbe.

Aztán a nagy motoszkálás egyszerre elcsendesült, furcsa nyugalom ülte meg a helyet. Mihály megállt, zavart tekintetével felnézett, és mintha az Öreggel állt volna szemben. Alig pár lépésnyire látta, úgy érezte, hogy elállja az utat előle, nehogy rossz irányba menjen. Fenségesnek tűnt teljes pompájában, őszes szőrével, hatalmas termete mellett szinte összement az erdő. Tekintete meleg, szomorú.

– Köszönöm, hogy eljöttél – szólt Mihály. – Sokat beszélgettünk, hálás vagyok érte. Már jól vagyok. Kérlek, engedj most!

Úgy látta, az Öreg megbillentette a fejét, mint aki csóválja. Mihály egy pillanatra lehunyta a szemét, és mire felnézett, az Öreg már nem volt sehol. Hangtalanul eltűnt, nyomot sem hagyott. Megnyílt az út.

Majdnem a domb tetején van egy tisztás, szinte szabályos kör alakú, közepén egy hatalmas tölgyfa. Több száz éves lehet, törzse vastag, három ember bírja csak átfogni. Koronája az égbe tör, hatalmas ágai körös-körül szinte beterítik az egész helyet. Gyönyörű fa, sok lakó otthona, mások pihenője, árnyéka, rejteke. Nem sokan járnak erre mégsem emberek, mert nincs itt semmi olyasmi, amiért ide kéne jönniük. Mihály viszont pont ide tartott.

Lassú mozdulatokkal kivette a kötelet a zsákból: miért pont piros? – gondolta. Hozzáértő módon feltekerte, a fa alá állt, és a köteget jó erősen feldobta, pontosan úgy, hogy egy magasban lévő vízszintes ágon akadjon meg. A visszahulló kötélvéget egy alsó ághoz kötötte, és a másik szálon, ami szabadon lógott, felkapaszkodott a fára. Elhagyta a földet, nem nézett vissza, a kötélre összpontosított. Gyorsan, rutinosan hajtotta, kötötte, csomózta, míg kialakult a hurok, amire szüksége volt. Átvette a nyakán, és zuhant.

A föld fölött pár centivel állt meg, a kötél visszahúzta, vad lengésbe kezdett. Majd ez csillapodott, épp csak libegett kissé. Néhány magasabb fűszál elérte a cipője orrát, amin most kezdett száradni a sár.

Palócföld 1992/6. A borítón Hibó Tamás munkája.

Az al-Kuvaiti akció

TÓTH ANDRÁS

A katonai terepjáró megállt a magas kőfallal szemben. Sofőrje nézte maga előtt a lassan, komótosan nyíló kapukat. Amikor teljesen kitérültek, az autóvezető behajtott a mögöttük elterülő udvarra, melynek közepén egy ház állt néhány fegyverrel körülvéve. Az újonnan érkezett személy leállította a motort, s amikor kiszállt, egy idős, ősz szakállú, kippát viselő férfi állt vele szemben.

– Béke legyen veled, Szulejmán! Mi szél hozott errefelé? – így az öreg, jobb tenyerét maga előtt tartva.

– Veled is legyen béke, Mohamed! – a jövevény megismételte társa gesztusát, majd folytatta. – Vezetőnktől parancsot kaptam, hogy tekintsem meg a túsodat, és tudassam majd veled a helyzetét.

– Kövess, kérlek! – mutatott az idősebbik egy ajtó felé.

Mindketten bementek az épületbe, ahol egy üres teremben újabb néhány fegyveres őrizte a közepén lévő széken megkötözve ülő fogvatartottat. A házba lépők közül a fiatalabbik leült a mellette lévő üres székre, majd ekképp szólt a korosodó férfihoz:

– Jó nagy bajban van most, al-Zahiri úr! Itt, ahol tele vagyunk hegyekkel, sok az olyan ember, aki tisztel minket, az olyan hely, ahol könnyű elrejtőzni. Hosszú ideig tartana, míg valaki rátalál önre.

– Tartsanak fogva, ameddig akarnak, de higgyék el nekem, egyszer sor kerül rá, és akkor esélyük sem lesz igazi katonákkal szemben. Én nemcsak itt, a Közel-Keleten vagyok elismert, hanem a nyugati világban is, de ezt

önök is tudják. Maguk abban is hiába reménykednek, hogy váltságdíjat fizetnek értem.

Szulejmán elmosolyodott egy pillanatra, majd azután folytatta:

– De hiszen maga is tudja, hogy minket nem a pénz érdekel. Azt szeretnénk, hogy Amerika vonuljon ki az országainkból, illetve azt, hogy a mi olajban gazdag országaink ne támogassák a politikáját.

Egy közeli dombtetőn amerikai és arab katonák figyelték a helyet, ahol tartózkodtak. Távcsoveikkel alaposan kikémlték az objektumot, majd autóikba ültek, és az előbbieik közül az egyik így szólt a másik jármű volánjánál ülőnek:

– Oké, Eszlám parancsnok! Menjenek önök előre, ahogy megbeszéltük!

– A helyszínen találkozunk, Gibson őrmester! – így a szakállas sofőr, majd elindult.

A tisztet a saját emberei követték a dombról lefelé, majd az őrmester indult el a maga katonáival, hogy megkezdődjön a tervezett akció.

Az épületen belül továbbra is folyt a beszélgetés.

– Azt hiszik, hogy a módszereikkel bármit is elérnek, amit akarnak? Elrabolhatnak és megölhetnek akárhány embert, de ezt a háborút el fogják veszíteni – mondta al-Zahiri.

– Vigyázzon a szájára! Ha megöljük magát, nekünk úgy is jó! – emelte föl pisztolyát a vele szemben ülő. – Azért mondom ezt, mert sok civil jön erre a földre, így mindig lesz kit elrabolni.

– Egyelőre csak hagyjuk őt életben, Szulejmán! – szólt a hátuk mögül Mohamed.

Egyszer csak lövések zajára lettek figyelmesek, melyek egyértelműen az udvarról jöttek. Szulejmán a zaj hatására felállt a székről. Az ajtó pillanatokon belül berúgták, és amerikai katonák léptek be, akikre mindenki tüzet nyitott a teremben. Közben a tető ablakán át a jövevények arab segítői is megérkeztek, s ők is bekapcsolódtak a tűzharcba. Az utóbb érkezettek egyike elvágta a tús köteleit, majd egy amerikai férfihoz kísérte.

– Vidd ki a házból, hadd legyen biztonságban! – kiáltott a harcos a lövések zaja közepette.

A fiatalember kiszabadított társával együtt elindult az épületen kívülre. Az idős Mohamed ezt észrevéve Ak-47-esével feléjük közelített, de a katona, előkapva pisztolyát, szemből rálőtt, és hátulról is találatok érték, amiktől azonnal meghalt. Szulejmán is nagy nehezen jutott ki a házból, majd autójába ült és elhajtott. A fegyveres harc után minden katona kiment az udvar betonfalain kívülre, ahol az amerikaiak elmondták egy figyelmesen jegyzetelő, fiatal arabnak, hogy mi történt odabent, majd elköszöntek társaiktól.

– Hát! Köszönjük a segítségüket! – nyújtotta kezét Gibson az arab parancsnoknak.

– Szóra sem érdemes, örömmel segítettünk. Hiszen tudják, hogy a terrorizmus nekünk is ellenségünk – mondta a tiszt kézfogás közben.

Miután elengedték egymás kezét, mindketten az immáron szabad túszra néztek, majd így szólt az arab:

– Al-Zahiri miatt ne aggódjanak, majd mi hazavisszük őt.

A búcsú után mindenki ment a maga dolgára. Messze az akció helyszínétől, egy katonai támaszponton tartózkodva, a fiatal arab a következőket diktálta fiatal, szőke hölgytársának:

– Az amerikai-szaúdi közös akcióval sikerült kiszabadítani a nyugaton is elismert szaúd-arábiai vállalkozót, Ali Szaid al-Zahirit. A támadásban több fegyveres is életét vesztette, köztük a vezérük, az egyiptomi születésű Mohamed Szaleh al-Rasid vallási vezető.

– Oké, Ahmed! Te a tudósító voltál a helyszínen, és láttad, hogy mi történt. A megfogalmazás már menni fog – mosolygott a hölgy a fiatalemberre.

– Még jó, hogy a nejem elkísért ide, Jemenbe, egy terrorizmusellenes akció sztorijának a kedvéért. Nekem a harctereken nagyon tudsz hiányozni, te és a sacramentói otthonunk.

Miközben megcsókolták egymás száját, Gibson őrmester csatlakozott a társaságukhoz, s mikor mindketten ránéztek, a férfit szólította meg:

– Ahmed! Most azonnal el kell menned Kuvaiti házához, és onnan tudósítanod a további fejleményekről

– Rendben, máris indulok! – az arab a felettesére nézett, majd a feleségéhez fordult. – Most el kell mennem, Heather, de idő kérdése, és visszatérek.

– Vigyázz magadra! Aggódok érted és szeretlek!

A két férfi egy hammerbe ült, és indultak a megadott helyre. Tőlük messze, egy hadihajó tárgyalótermében több tiszt gyűlt össze, s figyelmesen nézték az előttük lévő képernyőt.

– Szóval Mohamed Szaleh al-Rasidot kipipálhatjuk! – szólt a kapitányi egyenruhát viselő férfi, amikor az akcióban elhunyt idős ember arcképe volt látható.

– Igen uram! – az elsőtiszt felettese szemébe nézett, majd a képernyő felé fordult, ahol egy, az előbbinél fiatalabb, szakállas férfi portréja jelent meg. – Abu Hasszán Abdullah al-Kuvaitinak az egyik alvezére volt a képen látható. Mint azt a név is mutatja, ez a férfi Kuvaitból származik, de már 1999 óta nem él a hazájában. Onnan Csecsenföldre ment, és harcolt az oroszok ellen. Ezután Afganisztánban, majd Irakban töltött be fontos vezetői szerepet, jelenleg pedig itt, Jemenben.

A beszéd végeztével egy még fiatalabb, szakállas férfi fotója vált láthatóvá, s egy rövid hajjú, szemüveges társuk beszélt, hol a képernyő, hol a többiek felé fordulva:

– Az akció során viszont elmenekült a szaúd-arábiai származású Szulejmán

bin Ibrahim al-Goszaibi, a hírvívó, az egyetlen ember, aki folyamatosan ingázik, információkat továbbítva a vezetők között.

– Hogyha őt kiiktatnánk, az nagy csapás lenne a szervezetre nézve, mert megbénulna a kommunikációjuk – a kapitány karba tett kézzel nézett a képernyőre, majd a társaira. – És nem is biztos, hogy a nagyfőnök házában fog tartózkodni, amikor a tengerészgyalogság pont ott fog rajtaütni.

– John, te valamikor vadászpilóta voltál! – nézett az első tiszt a szemüvegesre.

– Igen, csak aztán Irakban, leszállás közben egy lázadó eltalálta a gépem. Nem haltam meg, de amputálni kellett az egész bal alkaromat. Mióta műkezem van helyette, nem vezethetek repülőgépet, de nagyon belejöttem a bombák irányításába.

– Rendben van! Beszéljen a tengerészgyalogosokkal, hogy helyezzenek el egy nyomkövetőt Goszaibi autóján, hogy aztán ön bombát irányítson rá, az esetben, ha a szárazföldi erők nem tudnák likvidálni – mondta Johnnak a kapitány.

Ahmed és Gibson már nagyon közel jártak egy hegyekkel körülvett városhoz, amikor megszólalt az őrmester telefonja:

– Mondjad, John! Mi a helyzet? – vette föl Gibson a telefont.

– El tudtok helyezni egy poloskát Goszaibi autóján? Hogyha úgy adódna, hogy ti nem tudjátok elintézni, nekem kell majd távirányított rakétával.

– Hogyha a vezérnél tartózkodik, megoldjuk, majd szólok a srácoknak – az őrmester éppen egy fekete bőrű katona mellett állt meg.

– Jackson őrmester! – szállt ki Ahmed az autóból.

– Figyeljete! Én rohanok vissza a támaszpontra, viszont ti el tudnátok helyezni egy nyomkövetőt Goszaibi autóján, persze ha ő is ott lesz a helyszínen? – nézett rájuk Gibson a volán mögül.

– Igen! – így a néger, majd az arab felé fordult – Menjünk és nézzük meg a helyszínt.

Gibson visszafordult, a másik két férfi pedig egy másik terepjáróba ült, és indultak a közeli város irányába. Amint lakott területre értek, hamarosan megálltak egy nagy házhoz közel, amelynek udvarát magas kőkerítés vette körül, szögesdróttal a tetején.

– Ez Kuvaitinak a háza! – nézett ki Jackson az ablakból.

– Vigyázz, jön valaki! – mondta Ahmed a társának, miután észrevett egy közeledő autót.

Jackson az arab barátja szavaira hátrátolatott pár métert, majd leparkolt két ház közé úgy, hogy ráláthassanak a jövevényekre.

– Amíg tisztességes távolságban vagyunk, nem ártanak nekünk – figyelte a fekete a kapu előtt megálló terepjárót.

A járműből egy terepszínű ruhát viselő, arcát piros kockás kendővel eltakaró fegyveres szállt ki elsőnek, őt egy fekete ruhás, símaszkos

társa követte. Ketten együtt egy megkötözött, narancssárga pólót és farmernadrágot viselő férfit tessékelték ki, akinek a feje fekete zsákkal volt eltakarva. Hármójukat követően a sofőrjük, Szulejmán csatlakozott a társaságukhoz, s négyen együtt indultak az éppen kinyíló kapuk irányába.

– A hírvivő magának a vezérnek hoz egy túszt – állapította meg Ahmed, miután fényképet készített az érkező személyekről és a járművükről.

Amikor a túszt bevitték a házba, lehúzták róla a zsákot. Körbenézett, s egy nappaliban találta magát, majd a vele szemben lévő fotelon ülő, fején piros-fehér kockás kendőt viselő férfira figyelt, azután csak suttozni tudott a döbbenettől:

– Abu Hasszán Abdullah al-Kuvaiti!

– Jól látja, Dennis Normann úr! Ő volnék személyesen! – mondta a ház ura, majd a fegyveresek felé fordult. – Szulejmán, hozd a kamerát!

– Ne öljenek meg, kérem! – az újonnan hozott fogvatartott kétségbeesetten nézett az éppen felálló vezetőre.

– Tudjátok a dolgotokat! – Kuvaiti a vele maradt két emberéhez szólt.

A megszólított harcosok, ahol csak érték, ott ütötték Dennist. Amikor Szulejmán visszatért közéjük, főnökük intett nekik, hogy abbahagyhatják, s négyen nézték, ahogy a megvert férfi két térdre borul előttük. Ezután az őt elverők közül a terepszínű ruhás papírt nyomott a kezébe, majd melléállt, és a halántéka felé tartotta Ak-47-esét. Szulejmán a kamerával a kezében vele szemben állt.

– Rajta! Olvassa fel, amit a papírra írtunk, és időnként nézzen a kamerába is – parancsolt rá a vezér túszára.

A kőkerítésen kívül, tisztas távolságban parkoló autóban ülve Jackson őrmester hosszasan nézte az ellenség őrizetlenül hagyott terepjáróját, majd egyszer csak egy apró tárgyat vett elő, és átnyújtotta az egyik katonának.

– El tudod helyezni ezt a poloskát Goszaibi kocsjának az alvázán? – kérdezte, amikor a fiatalember elvette a kutyüt.

– Megpróbálom!

A baka kiszállt a járműből, majd elindult a szóban forgó autó irányába. Sétája közben jobbra és balra is forgott a tekintete. A maga bajtársai közül látott párat elrejtőzni a házak között, és szerencsére az ellenség soraiból sem bukkant fel senki, aki észrevétlenül a hátába kerülhetne.

– Figyeljetek! Ha bárki jön ki a kerítés mögül, azonnal nyissatok tüzet! – adta társainak az utasítást telefonon a bajtársát figyelő Jackson.

A katona, amikor Goszaibi autójához ért, még egyszer körbenézett, hogy tudja, nem leselkedik rá semmilyen veszély, majd szép lassan leguggolt, s kezdte végrehajtani a rá bízott műveletet. Egyik kezével óvatosan tapogatta a gépjármű alját, majd a poloskát is sikerült elhelyeznie. Dolga végeztével lassan indult vissza az őrmestere felé.

– Állj csak meg ott, ahol vagy! – hangzott egy utasítás a háta mögül.

Megfordult, és magát a terepjáró sofőrjét látta a túszt a házba kísérő két férfi társaságában. Goszaibi arab nyelven a társaira parancsolt, mire azok ketten elindultak ellenségük irányába. A fiatalember, hogy védje magát, elővette pisztolyát, s ekkor lövések hallatszottak a házak közül. Az amerikaiak elfogni akaró fegyveresek viszonzták a tüzet, a kerítés mögül pedig több társuk is csatlakozott hozzájuk, és ezzel újabb összecsapás kezdődött. Jackson is kiszállt az arab tudósító mellől és szintűgy bekapcsolódott a tűzharcba. Szulejmán a harc közben egyszer csak Ahmed felé fordult, s be is célozta őt Ak-47-esével. Jackson erre a lábai elé lőtt, amitől az hátrálni kezdett a járműve irányába.

Al-Kuvaiti életben maradt fegyveresei időközben elkezdtek hátrálni, s lassan visszatértek a magas kőkerítés mögé. Ellenfeleik szintűgy abbahagyták a tűzharcot, és ismét a házak közé mentek. Szulejmán a terepjárójába ült és elhajtott vezére házától. Rövid időn belül kiért a városból a környező hegyek közé. Amikor már jó messzire elhajtott, leállította autóját és kiszállt belőle. Alaposan körbejárta a gépjárművet, jól benézett mindenhova. Ezután az alvázat is kitapogatta, de nem vett észre semmit, ami gyanús, vagy nem odaillő dolog lenne. Dolga végeztével figyelmes lett egy magányosan felé közeledő mikrobuszra, így fegyverét elővette, és az út közepére állva várt a járműre.

– Álljunk meg, Nick! Szerintem ez mondani akar valamit! – fordult a busz belsejében egy nő a férfi sofőrhöz, amikor már nagyon közel voltak a férfinhoz.

– Fegyver van nála, Megan! Veszélyes is lehet – nézett rá a körszakállas fiatalember.

– Egyedül van, szerintem inkább mondani akar valamit.

– Rendben van, nem bánom, de hadd beszéljek vele én! – mondta a férfi, miután eleget tett társa kérésének.

– Oké! Én addig megvárlak a buszban – bólogatott a hölgy.

A férfi kiszállt az autóból, majd elindult a rájuk várakozó felé.

– Híradósok és amerikaiak vagytok, ugyebár!? – kérdezte Goszaibi a jövevényt.

– Igen, a televíziótól vagyunk. Mit tehetek önért?

– Vezérünk azt üzeni, hogy nézzétek meg ezt a felvételt, továbbá azt is szeretné, ha megjelenne a híradásokban – mondta az arab, miután a kazettát átnyújtotta a tévés személynek. – Nem ajánljuk, hogy katonák előbb lássák, mint az átlag nyugati polgár. Nagyon könnyen egy ember életébe kerülhet.

– Fenyegetni mer minket?

– Ezt nem fenyegetésnek, hanem ígéretnek szántam. Tényleg függ most tőled egy emberélet. Úgyhogy itt bajok lesznek, ha nem teszed, amit mondok, vagy ha szólni mersz a hadseregnek.

– Meg fogjuk tenni, amit kívánnak, csak ne bántsanak ártatlanokat – nézett a fiatalember a társa szemébe.

Szulejmán elmosolyodott, és visszaült a gépjárművébe. A másik férfi is visszaült a kolléganője mellé, majd mind a két jármű tovább indult. Amikor a híradósok már messze jártak, egy magányosan járőröző amerikai hammer terepjárót pillantottak meg. A két gépkocsi közeledett egymás felé, mígnem megálltak egymással szemben, Nick pedig kiszállt a volánja mögül.

– A jó öreg Samuel Gibson őrmester! Neked most nem Alaszkában kéne lenned? – fogadta a híradós tárt karokkal a hammerből kiszálló katonát.

– Ebből is látszik, hogy régen találkoztunk! Mit keresel itt, a világ egyik legzűrösebb országában!? Van kedved velünk tartani a támaszpontunkra? Éppen visszafelé tartunk mi is.

– Nem mehetünk veletek! Kaptunk egy felvételt, amit le kell közölnünk a híradóban, de nem mutathatunk meg nektek. Ha meglátnak minket együtt, lehet, hogy megölnék valakit, akit fogva tartanak valahol.

– Nincs olyan messze a bázisunk! Ezért nekem hadd legyen olyan kérésem, hogy gyere velünk, és nézzük meg együtt azt a videót. Szegény fogvatartott biztos várja már, hogy kiszabadítsa valaki. Sokkal előrébb lehetünk, ha látjuk a felvételt.

Nick szaván fogta régi ismerősét, és a katonai terepjárót követte a közeli, hegyekkel körülvett támaszpontra, ahol mindnyájan kiszálltak a járműveikből, és indultak az egyik sátor felé. A sátorban, ahol már lazításra került sor, Gibson levette a sisakját, majd leült, s híradós társai is kényelembe helyezték magukat.

– Milyen volt Alaszka, Sam? – nézett Nick az őrmesterre.

– Nem volt olyan kemény, mint a harcmezők. Egy isten háta mögötti bázison voltam, amiből van bőven azon a vidéken. Főleg gyakorlatozásból állt az egész. Nem bántam, mert Afganisztán, Irak és Líbia után vágytam már egy kis nyugalomra.

– Hogyhogy visszatértél a harcmezőkre? – kérdezte Megan a katonát.

– Csak a vadon vesz minket körül, nem történik semmi, mert nagyon kevés a lakott terület, és nagyon el vannak szórva, az év nagy része kőkemény tél. Erre is rá lehet unni, és különben én jobban szeretem, ha történnek körülöttem dolgok – Sam Nick felé fordult. – Most jut eszembe! Ideje megnézni a felvételt.

Nick odaadta a kazettát az egyenruhás férfinak, majd mindhárman átmentek egy másik sátorba, ahol volt kistévé és videolejátszó alkalmazhatóság. Az őrmester beüzemelte a készüléket, majd több katona is csatlakozott a társaságukhoz, s velük együtt nézték a felvételt.

– A nevem Dennis Normann. Vállalkozó vagyok az Egyesült Államokból. A családomnak és valamennyi honfitársamnak üzenem, hogy fogva tartanak, de életben vagyok – beszélt a felvételen a jól láthatóan megtört férfi. –

Fogvatartóim továbbra is követelik, hogy Amerika és a Nyugat hagyják abba az arabokkal szembeni zsarnoki politikájukat, és ne támogassák Izraelt sem. Hogyha nem így tesznek, még több embert fognak elrabolni és kivégezni, köztük engem is.

– Felhívom Ahmedet, hogy mi a helyzet a nagyfőnöknél – vette elő a mobilját Sam.

Ahmed Jackson őrmesterrel és a terepjáróban ülő másik két katonával együtt továbbra is tisztos távolságból figyelte a terroristavezér házáat. Az arab éppen jegyzetelt a noteszébe, amikor telefonja egyszer csak megszólalt.

– Szia, Sam! Mondd, mi a helyzet? – szölte a tudósító a készülékbe.

– Szia, Ahmed! Minden rendben van Kuvaiti házáznál?

– Goszaibi hozatott neki egy túszt valahonnan. Utána volt egy kis lövöldözés is, amiből a hírvívő elmenekült, de már visszajött. Egyébként minden a legnagyobb rendben van.

– Tudnál személyleírást adni arról a túszeről? – kérdezte Sam, miközben egy katonának jelzett, hogy játssza le újra a videofelvételt.

– Narancssárga póló és farmernadrág volt rajta. Az arcát nem láttam, mert el volt takarva egy fekete zsákkal.

– Köszönöm, Ahmed! Pár emberrel odamegyek hozzátok, addig ne engedjétek, hogy a túszt elvigyék onnan!

– Rendben van, továbbra is figyeljük őket!

Sam megszakítva a vonalat újra megnézte a felvételt, majd a két híradós felé fordulva kérdezte mindkettőjüket:

– Ki adta nektek oda a kazettát?

– A hírvívőjük, Szulejmán bin Ibrahim al-Goszaibi. – válaszolta Megan.

– Pont, ahogy sejtettem! Dennis Normannt Kuvaiti házában tartják fogva – nézett az őrmester az összes társára, majd egy szemüveges hölgyet szólított meg. – Ann, Ahmednek a nejét vidd el a Coloradóra, ott nagyobb biztonságban lesz, mint itt! – utasítása után a híradósokhoz fordult. – Ti is hagyjátok el a támaszpontunkat, és térjete vissza a szállásokra!

– Azért örülök, hogy találkoztunk, Sam! – nyújtotta a kezét Nick a rég látott ismerősének.

– Én is örültem a szerencsének! Vigyázzatok magatokra! – a katona kezét fogott a híradóssal.

Ann és a haditudósító felesége helikopterbe ültek és felszálltak. Eközben a híradósok is elhagyták a támaszpontot a mikrobuszokkal. Gibson pár katonával együtt szintén elhagyta a támaszpontot, és indult a bajtársai segítségére. Amikor megérkeztek, a város melletti dombon találtak barátjaikkal és jemeni segítőkkel, s mind kiszálltak a hammerből.

– Történt valami azóta, hogy beszéltünk telefonon? – kérdezte Sam Ahmedet.

– Ugyanaz a helyzet, ami eddig volt! – nézett az arab az őrmesterre, majd

a város felé. – Nem jött senki és el sem ment senki.

– Heathert elvittem a csatahajóra, ott csak nagyobb biztonságban lesz, mint a terepen.

– Köszönöm!

A helikopter időközben megérkezett a Coloradóra. A két nő leszállt a hajó fedélzetén, majd kiszálltak a repülő alkalmatosságukból.

– Gibson elindult már a vezérhez? – közelített feléjük John.

– Szerintem oda is ért már! – válaszolta Ann.

– Oké! Valószínűleg értesíteni fog, hogy mi a helyzet. Ott van-e Goszaibi is, meg hasonlók.

– Figyelj, John! Parancsot kaptam, hogy hozzam ide Heathert. Megtennéd, hogy vigyáznál rá?

– Természetesen! – nézett a férfi előbb Annre, majd a másik nőre. – Kövess, kérlek!

A hölgy szaván fogta a férfit, és vele együtt indult a hajó belsejébe. Hosszas séta után egy irányító központban találták magukat, ahol John helyet foglalt egy forgószékekben.

– Újságíró vagyok! Ahmed al-Gabzi haditudósító felesége! – kezdte meg Heather a beszélgetést.

– Te fogod megírni ezt az egész Kuvaiti-akciót az újságokban. A srácok meséltek már nekem rólad.

– Egész jó kis terem! Szóval innen irányítod a rakétákat.

– Így van! Ez az én birodalmam.

Ahmed kiszállt az autóból és két őrmestertársával együtt a városon belül, ellenségük házától tisztességes távolságban tanakodtak azon, hogyan szabadíthatnák ki a túszt, mielőtt még az akciót megkezdhetnék.

– Ahmed, te úgy is arab vagy! Hogyha be tudnál épülni közéjük... – így Jackson.

– Letesztelnék őt, hogy tényleg az-e, akinek mondja magát, és nem egy beépített ügynök. Ezen elbukna, még soha életében nem csinált ilyet. Csak annyi a dolga, hogy információt szolgáltatson az újságoknak – Sam nem várta meg, hogy társa befejezze a javaslatát.

– Különben is, tudjátok mind a ketten, hogy libanoni bevándorlóktól származó keresztény arab vagyok. Lövésem sincs, hogy viselkedik egy hithű muzulmán, úgyhogy már emiatt is halott ötlet a tiéd, Jackson.

Tanakodásuk közben a vezér házában Dennis Normann megkötözve ült a földön az egyik szobában. Egyszer csak felállt, és közel ment az ajtóhoz, fejét nekinyomva hallgatózott, hogy vajon miről beszélgetnek a fogva tartói. A férfi azonban semmit sem értett az arab beszélgetésből, mivel nem beszélte a nyelvet.

– Ez az ember itt van a legjobb helyen. Amíg itt tartunk egy civil nyugatit, nem merik megtámadni ezt a házat – nézett al-Kuvaiti szemébe a terepszínű

ruhát viselő, fiatal embere.

– Szerinted tudják, hogy itt tartunk egy embert a házban? Jobb helyen lenne ő egy rejtkehelyen, amiről senki sem tudja, hogy hol van. A videót, amin beszél, leközlík a híradókban. Annyit tudnak majd róla a honfitársai, hogy életben van, de azt nem, hogy hol. Ha bekeményítenek, akkor pedig megöljük – nézett Szulejmán a fegyveresre.

– Nem ostobaság az, amit Szulejmán mond! Úgy tudnák meg, hogy az én házamban van egy tús, hogyha nyilvánosságra hozom. Egy titkos, nehezen megközelíthető helyen, ahol pár megbízott felügyelne rá, lehet, hogy senkinek nem jutna eszébe keresni. Ezért most elvisszük őt egy ilyen helyre, aztán majd meglátom, mi legyen vele – mondta a vezér mind a két társának, majd némi gondolkodás után folytatta. – Vigyétek el most egy eldugott helyre, és tartsátok is ott, legalább pár napig! Utána meglátom, hogy mi legyen.

A fiatalember visszatekerte kendőjét az arcára, és Ak-47-esével a kezében indult a szomszéd szobába a túsért. Ezután a pólójánál fogva állította fel a kétségbeesett férfit, majd zsákot húzott a fejére, és átparancsolta a másik helyiségbe, ahol időközben megjelent a fegyveres társa is.

– Induljatok, és nagyon vigyázzatok az amerikai jelenléttel! Nem lehet tudni, hogy mikor zavarnak meg minket újra – mondta al-Kuvaiti, miközben az emberei Dennisszel együtt indultak kifelé a házból.

Odakint az amerikai katonák mind elfoglalták a helyüket, figyelemmel kísérve, hogy mi történik. Egyszer csak nyitódott a vezér házána ajtaja, s a hírvívő jelent meg, akit a két társa és a tús követett. Egy közeli háztetőn tartózkodó mesterlövész ekképp szólt a telefonjába:

– Látom Goszaibit két fegyveressel, és a tús is velük van.

– Egyelőre csak figyeld őket! Majd ha kiérnek az udvarból, akkor nyiss csak rájuk tüzet – mondta a vonal másik végén Samuel Gibson őrmester.

Amikor Kuvaiti emberei kiértek az udvarból az utcára, a mesterlövész elsütötte fegyverét, majd találat érte a túszt kísérő, terepszínű ruhás férfit, aki azonnal meghalt.

– Amerikaiak vannak itt! – Goszaibi a pisztolyát elővéve ordított az életben maradt társa felé, aki előre tartotta fegyverét.

– Ne hagyd megszökni Dennis Normannt! – adta a következő utasítást, amikor a tús elkezdett előre szaladni.

Gibson és Jackson előjött az épületek közül, és tüzet nyitottak ellenfeleikre. Ahmed addig a vállánál fogva biztonságos helyre vezette az előbb kiszabaduló férfit. Amikor a hammerhez értek, a tudósító lehúzta társa arcáról a zsákot.

– Ne bántsanak, kérem! Sajnálom és ígérem, hogy nem kísérek meg újabb ostobaságot – üvöltötte Dennis kétségbeesetten.

– Ne féljen! Mi segíteni szeretnénk magán! Látja? Amerikai egyenruhám

van – nyugtatta Ahmed a férfit.

– Induljunk vissza a támaszpontra, Jackson az embereivel már elintézi Kuvaitit – érkezett hozzájuk Gibson őrmester.

Hárman együtt beültek a terepjáróba, s még két katona csatlakozott hozzájuk. Amikor elindultak, Ahmed eloldozta Dennis hátrakötözött kezeit. A fekete bőrű őrmester a társaival már a vezér házának udvarát ostromolta, amikor a hírvivő indult vissza a házba, de főnöke megállt előtte az ajtóban, s ekképp szólt hozzá:

– Ha ezek lerohanják a házam, nem leszek itt biztonságban. Vigyél el innen, és közben, ha lehet, próbáljuk meg visszaszerezni azt a túszt!

Al-Kuvaiti a hírvivővel és az életben maradt fegyveressel együtt indult kifelé az udvaron keresztül. A lövöldözések közepette nehezen jutottak csak ki, ahol egy újabb, símaszkos férfi csatlakozott hozzájuk, és négyen együtt indultak ki a városból. A közeli dombtetőn Gibson távcsövön keresztül figyelte a várost, és egyszer csak meglátott egy terepjárót közeledni feléjük.

– A hírvivő lesz az, Sam? – állt meg mellette Ahmed.

– Igen! És úgy látom, hogy maga a nagyfőnök is vele tart – vette el az őrmester szemei elől a távcsövet, majd társai felé fordult. – Menjünk tovább fiúk!

– Indíthatod a rakétát, John! – szólt a telefonjába, amikor már a terepjáróban ültek és elindultak.

A hajón tartózkodó John szaván fogta az őrmestert. A rakéta felemelkedett és nagy sebességgel tartott célpontja felé. Az azt irányító férfi a hajó belsejében szemeit a képernyőre meresztve koncentrált.

– Innen fogod majd tudni, hogy merre tart a bombád? – mosolygott Heather, miközben a képernyő után műkezes társára nézett.

– Igen! Kamera van ezeken a szerkezeteken, így az irányítójuk tudhatja, hogy merre járnak. Attól pedig nem kell félni, hogy célt tévesztenek, mert olykor van jeladó is elhelyezve a célpontokon.

– Szegény Ahmed! Remélem, hogy nem hal meg majd valami összecsapásban.

– Ne aggódj érte! Vigyázni fognak rá a fiúk odakint – John le sem vette szemét a képernyőről.

Kuvaiti a három társával együtt csakhamar utolérte ellenfelüket és a kiszabadított túszt. Amikor egészen közel kerültek az üldözött járműhöz, a két fegyveres tüzet nyitott, s az amerikaiak viszonozták azt, így tűzharccal egybekötött autós üldözés kezdődött.

– Úgy látom, ez a rohadék csak úgy nem akarja kiadni Dennist! – vett elő Ahmed egy pisztolyt, és elkezdett lőni az üldözőkre.

– Mr. Normann! Nem szeretnénk, ha önnek baja esne! Bukjon le, kérem! – mondta egy katona a volt túsznak.

A két autóban tartózkodó férfi észre sem vette, hogy egy rakéta tart feljük nagy sebességgel, célba véve a hátulsó járművet. A levegőben szálló szerkezet hirtelen megkezdte ereszkedését, majd becsapódott Kuvaitiék autójába, amitől az felrobbant.

– Meghalt! – suttogott Gibson, majd örömujjongásban kitörve szólt a társaihoz. – Vége van fiúk, kipipálhatjuk a fővezért és a hírvivőt!

A terepjáró megállt, és valamennyien gratuláltak egymásnak.

– Most már vége van, Mr. Normann, hazatérhet szerencsésen – mondta Ahmed Dennisnek.

– Köszönöm! – suttogott a túsز könnyes szemmel a tudósítóra nézve, majd a többiekhez beszélt. – Köszönöm szépen a segítségüket! Maguk mind nagyszerű hősök, akik megmentették az életemet.

– Kérem, Mr. Normann! Mi csak a munkánkat végeztük! – mosolygott az őrmester a hálálkodó férfira, majd ismét telefonálni kezdett. – Szia, Jackson! Meghalt al-Kuvaiti! Mi a helyzet a házánál?

– Itt is vége van már az akciónak. Sikerült kinyírunk azokat a szemeteket. – ragadta el a feketét a lelkesedés.

– Hát ennek örülök! Egyben vagytok, az a lényeg!

Hetekkel később odahaza Ahmed éppen az újságot olvasta a nappalijában, amikor Heather csatlakozott a társaságához.

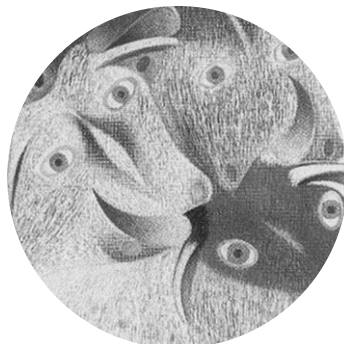
– Pont azt a cikket olvastam, amiben megírtad, hogy megölték Abu Hasszán Abdullah al-Kuvaitit – tette a férfi az újságot az asztalra.

– Hát, mit mondjak!? Nem mostani már az újság! – ült le mellé a neje.

– Nem, de szerintem ezt el fogom tenni emlékebe. Mégiscsak részt vettem ebben az akcióban.

– És még sok akció lesz, ahol neked is jelen kell majd lenned.

– Igen, de most már jöjjön valami kellemesebb téma! – Ahmed azzal bekapcsolta a televíziót, és azt nézték a délután hátralévő részében.

Lélekegyenesek és gondolatomócsingok

PORKOLÁB ÁDÁM

Este van, esetleg reggel – mit számít?

Az azonban biztos, hogy az utolsó ködfoltokkal terhelt csillámpor-szemcse is szertefoszlott már. Furcsán üresnek érzem magam... csak a döndülő ajtó meg a gusztustalan szavak... éppen negyedórája. A második emeleti panellakásban ezen a napon lélekegyenesek görbültek meg és gondolatainkat agyunk sötét síkátoraiban fosztogató gondolatomócsingok erőszakolták meg.

Akkor sem! Kibírom úgyis... a mobilja amúgy is ki van kapcsolva. Már próbáltam. Nem újdonsült vendég nálam a magány. Legalább nekünk biztos alapokon épült fel a kapcsolatunk. És most újra itt van... Most mit csináljak? Csak még egy utolsó cigit, aztán jöhet a százfűlé.

Én hülye állat! Most hogyan? Ej már, térj észhez! Jól gondold meg, mit csinálsz! Hiszen megszokható minden. Azok a vadállatok is, akik fogságba kerültek, egy idő után már vissza sem tudnának térni a vadonba, mert azonnal elpusztulnának. De ha ez így van, akkor lehet, hogy nekem nem is olyan rossz?

Mit élveztem annyira Hagymaszájú Tóbiás mellett? Gondolkodom valamin. Mélyen elvonulok agyam legmélyebb, leglepcsesebb zugaiba. Csónakázok a szörnyűséges trágyalében. Ijesztő, ahogyan néha-néha meginog a ladikom. Lássuk csak. Az mondjuk tetszett, hogy megtanulta egy ötösért a telefonkönyvet egyetemista korában, mint Kazal László. Amikor fel kellett mondania, a hülye megakadt a Heckler névnél, és percekre keresztül azt hápogta, mint egy belőtt kacsza. Hát igen, mondjuk humora az volt. Emellett mesteri cselekkel tudta meghazudtolni magát.

Most pedig – jóval a sírás, jóval az értelmesnek ható, önző érvek után – moshatom le egyedül a szempillaspirál és az alapozó harci maszkját az arcomról. Az afrikai törzsek sírva kapnának utánam. Nem! Vannak tabuszavak, amikre nem szabad gondolnom: szerelem, rózsa, érzelem, veszekedés, könny, féltékenység, gyűű, gyerek.

De kérem, én itt sem voltam! Csak suhantam a fejemben, mint Sandra Bullock abban az idéltlen szépségkirálynős filmjében... igazából gondolatban eveztem közben. Attól még, hogy én itt voltam, bizonyos *elemeim*... még... Istenem, de szégyellem! Hát semmi újszerű nem jut eszembe egy ilyen helyzetben? Vajon gondolt-e már valaki a *szaloncukorra* közben? Most már tényleg az utolsó. A cigi is. De ezt a szar helyzetet sem hagyom újra megtörténni. De mégis, míg talpra állok, kell valami pótcselekvés. Csak így nem lehet, ennek biztosan megvan a módja. Legalább itthon történt, és én újra átvészelttem.

– Gyóztél, cseszd meg! Most boldog vagy? Hiányzol és szarul érzem magam. Ezt akartad hallani? Csak ... – hörgöm a hangpostára.

A műanyag ketyere nem válaszol.

Hát így hogy mondjam el neki, hogy újraolvastam tegnap? Illetve csak az egyik rövidke írását... Jobban belegondolva talán mégis: őt olvastam *újra*. Tudom, hogy most mosolyog, akárhol is van, mert tudja, hogy mit szoktam mondani neki viccelve. Ő rossz író, az egyik legnehezebben emészthető alkotó. Igazi amatőr, a szó nemesebbik értelmében. Nem is tagadom, nehezen viseltem, amikor olvastam azt a borzalmat. Eleinte próbáltam valami mellézköngét felfedezni, a szavak mögé látni valami olyasmit, amely tudatosságra utal. Azt írja egyik sorában: „Újból csónakba szálltam, de felborít a gondolatörvény, a napi sokaság.” Én éreztem, ez jó: ízes gondolatritmus kezdődik, aztán egyaránt van benne metafora és szimbólum. De ez csak mesteri hegedűvonás egy olyan zongoradarabban, ahol nem írtak szólamot az ő hangszerére.

De ő mégis csak írta és írta a sablonos, túllontúl komolykodó sztorijait olyan hangnemben, mintha egy kótyagos matróz próbálná összefoglalni a politológiai lexikont – közvetlenül felkelés után. De tudtam, mégis jól tette, hogy megpróbálta. Én is így csináltam volna. Tényleg, vajon miért hittük, hogy együtt kibeszélhetjük és megoldhatjuk a világ összes problémáját, ketten leírhatunk mindent?

Mindketten annyira lelkesek voltunk egy órája! Mondjuk mindig így indult. Ha belekezdünk valamibe, akkor gyújtópontig forrtunk: ő végül kitaróbb volt, mint én. Ő lépett először. Talán tisztelnem kellene őt érte. Ő okosabb volt, rájött, hogy nem szabad mindenáron másoknak bizonyítania. De akkor is, ilyen könnyen nem szabadulhat meg tőlem!

Szürke minden, de *tudom*, hogy vannak színek körülöttem. Csak nem látok egyet sem. A sárga tapéta, amelyet együtt választottunk az őrület határán, citromillatú. De alatta a panelbeton szürke és porszagú: elnyeli előlem az ég tükörfoncsorját. Meg a gazdaságosan izzó, csillagoknak csúfolt szpotlámpákat. Meg a tüdőroppantó városi levegőt. Meg őt. Én meg itt vagyok, bedobozolva és csomóra kötve az Elhagyatottságnak.

Most ecetízű bennem minden. Bensőm maró szaga az orromon párolog

ki, egyenest a zsebkendőhalmazba. Mantrázom újra és újra: „Hiszek a sorsszerűségben; az igazi, mindent elsöprő szerelemben. Abban, hogy a szeretet mindent legyőz. Abban, hogy mindig lesz egy barát, aki felnyitja a szememet, ha butaságot csinállok. Abban, hogy a sokat sanyargatott árvák végül boldog feleségek lesznek. Abban, hogy a rút kiskacsából mesés szép hatyú lesz és elhiszem azt is, hogy a szegény fiú elnyerheti a gazdag török basa lányának a kezét.”

Darálom, mint nagyanyám a süteménytészta gyermekkoromban. De nem hiszem, csak hinni *akarom*. Nehéz hinni a mesékben, ha nemrég három, éppen erre kószáló, lila tenyéryom ugrott a hátad közepére. Meg a hasadra. Újból csónakba szálltam, a mocsárrá összeálló lelki kanális szelem át a fejemben, de kiránt a gondolatörvényből a napi teendő sokaság. És akkor, a föld poráig alázt és félajult valaki, aki voltam, egyszerre csak nővé vált. Ez mindig csak *utána* történt meg, közben sohasem.

Olyan komor itt minden, főleg, mióta elment. Talán egy-két virág... Imádom a virágokat, ezek a dolog Isten szemét gyönyörködtető ajándékainak egyike. Ápolni, nevelni őket csaknem olyan, mint a gyereke nevelés. Levágni egy virágot csak azért, hogy valakinek örömet okozzunk – bűn. Vajon mit szólna egy *hasonló* délceg dalia, ha csak azért, mert pompázatos és nekem imponál, egyszer csak kettészakítanám? Éppen ebből a meggondolásból minden egyes virágot, ami a kezem közül kerül ki, jó előre meggyászolok: hisz tudom, mi lesz a sorsuk. Vagy egy sötét sírban oszlanak el a testtel együtt, vagy egy csinos kis porcelánvázában rothadnak el. A végeredmény ugyanaz.

Miért nem lehet őket csak úgy csodálni a természetes valójukban? Miért nem lehet csak elfogadni engem természetes valómban? De hiszen ez hülyeség: az emberek nem lehetnek virágok! Ha így lenne, csak egyszer szenvednének. Nálunk pont fordított a dolog. Az emberek nem a földből nőnek ki, ellenkezőleg. Éppen a *földbe* tartanak. Talán csak az a közös bennünk, hogy felemelkedve kapaszkodunk mi is az életbe, akár csak ők.

Újabb gondolatfoszlány. Hol is hallottam már azelőtt az érzelmi zsarolásról? Még az egyetemen, egy angol darabban olvastam: „*Tremero! Meglásd még, örök bölcsességre vall / ellenséged saját rossz hírét hintni reá és tenmagad nyűgjeibe / hempergetni őt.*” Az emberi természet sajátja, hogy ha elégszer mondják, akkor egyszer úgy is elhiszi, hogy silány – és végül tényleg az is lesz. De vajon én elégszer hittem-e magam ócskának, hasztalannak, butának vagy féregnek ahhoz, hogy célt érjen a felém suhantott szólándzsza? És ha igen, akkor meddig falhatom fel magamat, mint az örkényi kígyó? Tényleg, mennyit emészthetek meg önmagamból? A bokámat? Az ökörtérdemet?

És vajon pusztán az, hogy utálok magamat, elégséges-e ahhoz, hogy ide temessem magam a párnák közé? Végül is. Ez sem rosszabb fajta magány,

mint... akkor meg miért ne? Hátha így végre mindenki kötelességének érzi majd, hogy lerója a végső tiszteletét. Elvégre „halottunk” fiatal volt, okos. Most persze már kedvesnek említi mindenki: elhunytunkról, oszladozó hústömegünkről, bűzölgő szövetcsomónkról, szerves hulladékkötegünkről vagy jót, vagy semmit. Megható, szép klisék, pedánsan feketébe öltözött tömeg, lágy sirató zeneszó. Ha itt és most történne meg mindez, a pap bizonyára gyorsan letudná a kötelező kört, aztán sietne is haza, hogy elcsípje a kedvenc focicsapata soron következő meccsét. Hát ennyi volt, együnk valamit. Köszönöm szépen mindenkinek, hogy pár perce történő agyhelyen-verésemén részt...

Bíró úr, tiltakozom! Mégsem szeretnék még meghalni. Csak ha majd egy fancsali, fénytelen alak jelenik meg a sír előtt, akinek virálgalántákkal teli doboz van a kezében, és lesepri a sok giccses koszorút a sírról. Így akartam volna mindent...

Egyébként idegesít ez a szürkesség, ez a kibírhatatlan *egyhangosság*! De hisz lehet talán még! Talán ha újból... És ha végre felvinné azt a telefont! Ha esetleg kaphatnék... az nagyon jó lenne. Talán ha többet... és mindezt úgy, hogy... Hogyan is? Hogy közben nem rendelem neki alá magam teljesen, nem beszélnék mindig a munkahelyi dolgokról, nem rettegnék attól, mi lesz, ha nem ugrok neki azonnal, meg ehhez hasonlók? Úgy még működhet. Máshogy nem. De mi van, ha mégis? Mert lehet, hogy csak most utoljára fordult ki önmagából. Igaz, hogy önző lett, de hisz a szerelmesek azok. Az önzőséget egy szerelmesnek nem róhatjuk fel – én miért tenném?

Engem sem kellett félteni, mert őrülden feltékeny voltam rá. Ez az én nagy hibám, és korántsem biztos, hogy ő meg az a nő... De talán a fene nagy „hetedik érzékem” sugallata sarkallt a hisztikre. Úgyis megértené, ha elmagyarázhatnám neki, hogy mindent csak azért csináltam, mert féltettem őt. Úgy vigyáztam kettőnkre, mint a pingvin a szárnyaira vagy a hinta a benne himbálódzó gyerekekre.

Mert beláthatja, hogy még mindig van közünk egymáshoz. Hogy néha még a hegeket is be lehet gyógyítani. Elvégre nem tagadhatja, hogy fiatalok vagyunk, egymást csiszoló kis kavicsok. Túl büszkék és lázadók ahhoz, hogy gyémántnak nevezzük magunkat, ámde legbelül tudjuk, hogy többek vagyunk, mint egy porba hullt, szürke, hideg, élettelen anyag.

Tökéletes páros vagyunk még mindig. Ő tele van kérdésekkel, én pedig mindig kész vagyok válaszokkal felelni rájuk. Ő sebzett és én is, így hát egymást gyógyítgatjuk és tanítgatjuk. Titkon remélem, hogy néha gondol rám, mert hát ő alapvetően sziporkázó, éles elme, csak eddig hiányzott belőle a kalandvágy. Talán rosszkor találkoztunk, rossz helyen? Mindig ezt kérdezem magamban.

Most hirtelen furcsa, éles fájdalom hasít felém, furán imbolyog minden. Egy csattanásszerű hang visítja fel a semmiföldje csendjét. Elviselhetetlenül

vakító ez az erős sötétség.

Már szinte cirókál, ahogyan a csuklómba mar.

Mondtam, hogy megváltozott.

palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT 98/2

Palócföld 1998/2. A borítón Lóránt János munkája.

SZILI JÓZSEF

Még egyszer a Madách-líra csúcspontjairól

Amikor Karinthy Frigyes Madách-tanulmányát széljegyzetelve a *Tragédia* iróniájáról írtam, megjegyeztem, hogy valamiképpen fel kell adnunk a *Tragédia-dogmába* vetett hitünket.¹ De mi is az a *Tragédia-dogma*? Mit kell belátnunk? Azt, hogy a teremtéstörténeti és történelmi kavalkádformában sem elsődlegesen, sem másodlagosan, de még harmadlagosan sem egy ideológiai tételrendszer, egy mégoly lelkes vagy lelketlen világnézet lenyomata rejlik. Hangsúlyoznom kellett, hogy Karinthy képes egy egyszerű, majdnem egysíkú egészet tételezni, s jóformán egyedül csak az alapötletben, a sztoriban, vagy elegánsabban, a *műthoszb*ban látja a Madách-mű nagyságának alapját és teljét:

„[...] a puszta mesében minden benne van – az Eszme nem kiegészítője vagy alapja, nem szülőanyja a mesének s a mese nem jelképe vagy példázata az eszmének. Eszme és történet, gondolat és jelkép egy és ugyanaz a *Tragédiában* – ha az alkotás legmagasabb fokának anyag és a forma tökéletes egységét vallom, ennél nagyszerűbb példát nem találhatnék.”²

Hogy ez a műthoszteremtés teljes egyként, egy Teremtő isteni erejének megnyilvánulásaként működik, arra a *Tragédia* egésze és úgyszólván minden sora tanúság. Az alkotás-teremtés persze eleve meg van duplázva: 1) a bibliai isteni teremtés makettja, 2) a *Tragédia* szöveg-, fantázia- és műalkotás-teljessége. Mindjárt a legelején (még Arany jóindulatú beleköltösködése ellenére is) kitárulkozik ez a teljes szöveg- és fantáziavilág, s ahol akad döccenésre némi lehetőség, a fősodor, a formának, a *műthoszb* szövegszerű megnyilvánulásának nyelvi ereje ott is átlendíti a szöveget realizáló, fantáziáló tudatot, minden ponton érzékítve, *tudatva*, hogy a gondolat megéri a gondot és az önátadást. A *Tragédia* mindenképpen egy *nyelvművész* műve is (vagy ha úgy tetszik, Aranyostul kettőé), s aki Madách lírájának végtelen sorát átlapozza, joggal várja jelét, nyomát, ragyogását

ennek a művészetnek.

Erre fel szegény Gyulai úgy bepánikolt, hogy azt hitte, az a dolga, hogy megvédje a maga nem közönséges közönségét attól, hogy Madách önzezéssel rongálja nimbuszát. Sokáig ki sem adta a Madách Aladár által hozzá jókor eljuttatott líra-kéziratot, s amikor kiadta, úgy megtizedelte, hogy évekig jöttek folyóiratban, könyvben a korrekciók. Gedó Simon 1910-ben éppenséggel a Gyulai által kihagyott versekben fedez fel „prometheuszi vonást”:

„Madách világfájdalmában van bizonyos dacos prometheuszi vonás. Ez különösen azokból a versekből tűnik ki, melyeket Gyulai Pál Madách műveinek kiadásából formai okokból kihagyott.”³

Formai okokból. Igaz, ez a „dacos prometheuszi vonás” néha csak egy távoli utalás képében van jelen. Ezek, akár a *Tragédia* előtti, akár a *Tragédia* utáni időkből valók, egyértelműen abban a teljességben jelennek meg, amely a világtörténelem-álmot és a tőle függetlenül lezajló/lezajlott történelmet egyetlen egységbe vonja, és beállítja egy olyan teremtés-teremtetség közegébe, amely tartalmaz egy nagyobb egészre utaló vallástöredéket, de amelyet egészében egy a tételes vallásokat meghaladó írói, alkotói (teremtői!) szemlélet működtet. Korábban ezeket a *Tragédiához* passzintható képeket magam is inkább csak a *Tragédia*-konceptió törmelékeiként fogtam fel. Karinthy nagy jelentőségű felfedezését felfedezve azonban kénytelen voltam elismerni, hogy ezek a képek annak a teljesebb, s Madách művészetében ki is teljesedett egységes *müthosznak* az elemei, amely a költőt a maga költői mindenségének önkörű vallásalapítójává tette. Ahogy korábbi utalásaim tehát csak a *Tragédiát* célozták meg (s ebben előttem mások is közreműködtek, sokan és annyira „közre”, hogy ez volt a Madách-líra-kutatás legközösebb terrénuma), most arra célzok, hogy egy olyan fordulat, mint az *Önvádnak* ez a két sora, „Nem volnánk mint száműzött Ádám most / Kinek az Édent önzeze bezárá”, tételesen a költő teljes poétikai eszkhatológiájában gyökerezik. Néhány ilyen mozzanat a sokaságból: „Lábunk előtt a völgyben köd feküdt, / Ugy állottunk, mint vízözön fokán” [...] „Arcára néztem, és az angyalarc / Megbírja a bűnöst tisztítani” (*Május 24-én*); „Csak egyetlen tudat lengjen felettem, / Hogy lelked, hölgy, felém, felém eped, / Hogy nélkülem Istennek édenében / Is észrevennél egy üres helyet!” (*Ömlengés*); „Ha csillag volnék Isten trónja mellett” [...] „Ha éden kertének lennék virága” (*Önmegtágadás*); „Néhány futó perc birtokom csak, / Amily futók, oly boldogok – / Mert e percekben századoknak / Üdve s egész egy menny ragyog” (*Borbálához II.*).

Persze a magyar romantika más mesterei is (és nemcsak a magyar romantikáé) kénytelenek a zsidó-keresztény mitológiából élni, gyakran csak

ad hoc jelleggel. Ez az *ad hoc* jelleg az, ami végül is lényegiként értelmezhető, ha Madách különleges *műthoszá*t tartjuk szem előtt, pontosabban azt, hogy a Madách-líra képvilágának gyakran az ilyen utalások a legnagyobb, legátfogóbb eseményei. Egy-egy emberi cselekedet vagy állapot világméretű (mindenségméretű!) arányát ilyen műthikus foglalatok elevenítik meg, s ezek többnyire nem egyszerűen egy kész, szabványos mitológia termékei. Az *Elváláskor* sem kevesebbet állít, mint azt, hogy a helyzet a száműzött angyalé „a menny ajtaján”. Tétéleződött egy ajtóval benyitható menny is a verssor által, ami nem a szokvány hitvilágok fogalma. A legátfogóbb gondolatot ebben az eszmekörben a *Hit és tudás* fogalmazza meg, jelezve, hogy talán nincs is remény a két terület (a hit és a tudás) egységbe foglalására:

„Megszakadt a mindenség gyűrűje,
Melyben Isten, ember együtt éltek,
S a nagy úrt tán át sem tudja szállni
Isten gondja és emberremények.”

Annak a költőnek, aki a vérző kereszt sötét mítoszában (a Fiú keresztalálát követelő, eltűró Atya) nem talált semmi feloldozást, a világrend válsága *kezdetől* fogva és mindvégig nagyobb teher, mint amilyent Petőfi végleg vigasztalan grandiózus élménye a bibliai történet egy végső kifejetére utalva kifejezett:

„Akad-e majd,
Ki ennyi bajt
Higgyen, hogy ez történet?
És e beszédet nem veszi
Egy örült, rémülésteli,
Zavart ész meséjének?”

A 2001-ben megjelent írásomban⁴ a Madách-lírával ismételten a *nemzeti klasszicizmus* „ízlését” állítottam szembe. Egyes képviselőinek az ízlését kellett volna emlegetnem, vagy legfőképp csak Gyulaiét, aki nyíltan színt vallott ebben a kérdésben, illetve máig is azokét, akik sem a modernség, sem a posztmodernség poétikai ízlésnormáiban nem részesek. Persze önhibájukon kívül, hiszen a Madách-ügyhöz méltó ízlés szintje korokon keresztül csak költészetünk és kritikánk legjavát jellemezhetette. A másodvonal és az átlag „jótanáros” ízlés nem szükségképp részesült ebből, jószerint ma sem köztudott, hogy van ilyen. Abban a 2001-es írásomban nem is nagyon törekedtem magyarázatra vagy magyarázkodásra. Olyan helyzetben írtam egy Kabdebó Lóránt tiszteletére készülő könyvbe, hogy elegendőnek vélhettem, ha mintegy az ünnepelttel társalognva úgy írok, hogy ő értse, vagy az ő szűkebb köre. Ahhoz pedig nem kellett sok magyarázat.

Nem osztatlanul dicsértem Madách lírai darabjait, a válogatás nagyon is szűk, helyenként a költeményeknek csak egyes részleteit érintette. Maga a közelítés mégis mintha valami egészre vonatkoznék, mintha csak csúcsokról volna szó. Persze tudtam, ma is tudom, a Madách-líra egészét nem lehet „rehabilitálni”, némely versek eminenciája pedig normál helyzetben magától értetődő. Mégis, megjegyzem, a háttér, az alap valami egészé. Akármilyen rejtetten. Ez az egész pedig ugyanaz, mint amit Karinthy a *Tragédiában* felfedezett: a *müthosz*, az a Madách-féle speciális müthosz, amelynek jegyében Madách még vallásalapító hírébe is keríthető. Ez teologice kevésbé isteni, de istenméretekben, isteni mértékekkel emberi.

Amikor a lírai darabokban ennek a *müthosznak* a képvilága uralkodik, mondanám: eluralg, a szélsőségek szétfeszítik az érzelmi tónus kereteit, ennek a nem létező, az emberisten, a költőteremtő nyilatkozat-töredékeit mennydörgik.

Ezt más is így hallotta, ha nem is így mondja. Barta János 1931-ben pályája legelején *Az ismeretlen Madáchról* írva felfedezésként emelte ki e szerelmi líra magasságának egyetlen méltó mérőfokát, Petőfi egyik legremekebb költeményét: „Borkához a »Minek nevezzelek« dithyrambjára emlékeztető verseket ír.”⁵ Figyeljünk: többes számban: „verseket”.

Bóka László egy emberöltővel később, a hatvanas évek derekán:

„Ha korszakhatárokon vitázunk szakmai körben, ha a modern líra tematikus újdonságainak origóit keressük, ha Vajda vagy Kiss József, vagy Ady osztoznak egy újszerű szerelmi líra meghonosításán, én már rég Madáchoz szavalgatom.”⁶

Sőtér István mindig a legértőbb hangsúllyal vette sorra Madách lírai darabjait. Világosan ír a korszakból kibúvó érdemeikről, valósággal egy olyan lírikusunkat érzékeli benne, akinek lennie kellett volna, de egészként végül is nem lehetett, csak töredékben.

„Gondoljunk az *Egy látogatás* finom, novellisztikus részleteire, arra az anyegini helyzetre, mely az új boldogságát már meglelt régi szerető és a látogatására érkezett költő közt kialakult...”⁷

Modernséget lát egy másik leíró költeményben, különösen annak „hangulatfakasztásában”:

„Az *Egy nyíri temetőn* például a sívárság olyan poézisét idézi, aminővel sem Petőfinél, sem Aranynál nem találkozunk – van valami *modern* ennek az egyébként igénytelen versnek hangulatfakasztásában, s ez a modernség furcsán fér meg a kifejezés kissé avíttas módjával.”⁸

„Modern” és ugyanakkor „igénytelen” vers és „avíttas kifejezés”, együtt,

noha „furcsán”. S talán épp a furcsaság ennek az együttesnek a lényege, ami nem fér meg Petőfi vagy Arany egyszerű, közemberi egyenességével. Merthogy, erről hajlamosak vagyunk megfeledkezni, itt egy *nagy úrral* van dolgunk. S hozzá egy *palócföldi Anyeginnel*, aki csak helyel-közzel tud a maga *Puskinja* lenni, de ha igen, akkor azt egy Sőtér észreveszi.

S hogy ez a *nagy úr* a maga zsigeri élettapasztalata szerint inkább otthon van a gúlaépítettő, mint a gúlaépítők világában, de benne van a luciferi nihil is, s még lehet ez is madáchi (isteni, félisteni) önismeret: „Fukar kezekkel mérsz, de hisz nagy úr vagy”. Ez az úr, mindenesetre, tud viselkedni. Anyegin módján is, ha kell, de semmi esetre sem válhat úgy nevetségessé, hogy azt higgye, leírhatja:

„Egyik kezemben édes szendergőm
Szelídeden hullámzó kebele,
Másik kezemben imakönyvem a
Szabadságháborúk története.”

(Petőfi Sándor: *Beszél a fákkal a bús őszi szél*)

Madáchnál nem fordulhat elő, hogy ne tudná, egy ilyen helyzetben mi a természetes. Ez nagyúri helyzet, a kispolgári szerelmes, ha maga Petőfi is, élhet egy-egy olyan képpel, mint az, hogy „Egy égbe-rontott képzelet / Tündérleánya” (*Minek nevezzelek?*), a *nagy úr* Petőfi-nagyságrendben követel. S ha rájövünk (rá kell jönnünk), hogy az ő lírájának ez a felvidéke, a csúcspontot megjáró szakasza, akár osztozhatunk a Költő teremtő költőként való fellépésében. Mert a költőben általában ott kell lennie első és legfőbb kritikusanak, mint a Teremtésben Lucifer szellemének, hogy nyesse és elvesse az esendőt. Így csinálhatunk a *Szív és ész (Borkához)* című 12 versszakos okoskodásból némi luciferkedéssel olyan 4 versszakos költeményt, amely után legalább kilenc ujját megnyalhatja a múzsa:

„Frigyünket nem füzte az okosság.
A világ illemtörvénye sem,
Önmagában mint erős istenség,
Alkotá azt csak a szerelem.

Aki engemet akar szeretni,
Az szeresen örülten, vadon,
Vessen az meg minden oly sorompót,
Mit élébe Isten, ember von.

Aki engemet akar szeretni,
Légyen angyal és ördög velem,
Hír, jólét ne legyenek előtte
Semmi, semmi, csak a szerelem.

S verve sorstól végig a világon
 Áldja a szerelmet boldogan! –
 Ily árért sem vásárolta drágán,
 Melyben a menny üdvössége van!”

A *Szív és ész (Borkához)* című költemény 5., valamint 10-12. versszaka alkotja ezt az együttest, amelynek persze inkább való az eredeti cím helyett ez a cím: „Aki engemet akar szeretni”. S bizony, tetszik, nem tetszik, itt van a *Semmiért egészen* vér és jog szerint való előzménye. Még az „és én majd elvégzem magamban” himnusz-számvetése is benne van: „Ily árért sem vásárolta drágán...”

Jegyezzük meg jól: a 19. századi magyar lírában egyedülálló Madách szerelmi költészetének bensőséges és a korabeli nyárspolgári illemnek fittyet hányó erotikája. A *téli éj dicsérete* hosszas bevezetéssel jut el a csúcshoz, az ölelésig. Ez a mozzanatos kidolgozás, itt-ott túlrészletezés Madách lírájának jellemző, az anekdota-szerű előadás biztonságát nyújtó alapformája. Menedékesen, de így is szépen eljutunk, s érdeklődésünk teljes lehet a közbülső, szükséges részletek iránt is, odáig, hogy „Szorulj hozzám idább még, kedvesem”. A poétikai ürügy, „Hadd hallgatom szíved veréseit”, sem érdektelen. De ettől a ritmustól minden gyűrűzni, gömbölyödni, hullámozni kezd, holott ama kar csak „kerít”. Milyen pontos, milyen alapos. S ettől kezdve mozzanatról mozzanatra haladva forrósodik fel a leírás, és jut el a fortissimóig, és ismét a madáchi *müthosz* legátfogóbb kereteiből kiemelt képpel a vers nem mindennapi zárlatig:

„Te elszunnyadtál, én féléberem
 Még hallgatom lassú lélegzeted,
 Még élvezem, ha álmod gondtalan
 Leleplez egy-egy újabb kellemet.

Kebled kéjhalmihoz hajtom fejem,
 S lélegzetem köztük felforralom,
 Hajfürtjeid behálózzák kezem,
 Gyöngén kibontom, s végigjártatom

Szép termeted hullámalakjain,
 Minőket művész legszebb álma szül.
 De nem, de nem – a legszebb álom is
 Nem vonzhat így, így által nem hevül.

S midőn tökélyük gazdag érzete
 Kéjmámorban ringatja lelkemet,
 Míg lassudan álom veszen körül
 Folytatva a felséges képeket;

Ha istenek egébe szállanék,
Tán észre sem venném a változást. –
De óh igen, csóкод hiányzanék,
S ezért az ég nem ad kárpótolást.”

Figyeljünk csak a metszetekre, az egyes sorok mondat- és szólamhangsúlyainak elhelyezkedésére! A *mimetikus enjambement*-ra két versszak között („...végigjártatom // Szép termeted hullámalakjain”). A végén a *conchetto* némelyek számára kissé bonyolultnak tetszhetik (mi is a szoros oka annak, hogy az istenek egében nincs jelen a kedvese, akinek ezt a szálldosást köszönheti?), de sikerül a *müthosz* visszafogása, az emberi szféra fölemelésével. Az ilyen, részleteikben megragadó költemények különösen erősen sejtetik, hogy Madách, a költő, *nagy úr*. Talán túlságosan is egy ültében alkotott, mint Aranytól aláhúzva a *Tragédia* istene, sem munka közben, sem utólag nem működött kellő szigorral valami állandó luciferi kritikai érzék. Talán ez kellett volna, hogy folytonosan a kimondás-megnevezés csúcsai közelében tarthassa a fogalmazást.

A *téli éj dicsérete* még kívülről, mozdulatok, látványok felidézésével örökíti meg a szerelmi egyesülés teljességét. A *Boldog óra* hihetetlenül egyedül áll a tizenkilencedik századi magyar költészetben. S nemcsak témája, a téma hiánytalan és hibátlan poétikai kidolgozása miatt. A hanghordozás, a deklamáció minden változatában versenyképes az *Előszó*, az *Emlékezés egy nyáréjszakára* vagy a *Káprázat* orkesztrációjával. Nem kellene-e tanítanunk ezt a költeményt a középiskola felsőbb osztályaiban, hogy akinek érzéke van (s kinek miért ne lenne érzéke) az altesti működéseknek az emberitől elválaszthatatlan fennkölttségéhez, az kötődjön máris annak e világirodalmi mértékkel mérve sem közepszerű felmutatásához.

„Megcsitult arcád küzdelme végre,
S mint az ég vihar után, kigyúladt,
Kebled reng csak, amint reng a tenger,
Hogyha elfárad a szél dühében.
Lankadtan dűlsz vágyó karjaimra,
Mint borostyán cserfa derekára,
Esdve sűgod: gyöngö lettem állni,
Óh te tarts fel, vagy veled bukom le.
Ábrándos szemed félig lezáród,
Félig szóra nyíló ajkaidnak
Hangja elhal, mintha félne, a szó
Felrettentí szűd költői álmát,
S felforralt lélekzetté szűródik,
Melynek édességét arcom érzí.”

Lám itt is a küllem kellemeivel illik kezdeni: „arcád”, „kebled”, a test dőlése, sugdosás, félig lehúnyt szem, félig nyílt ajkak. S utána az összefoglaló ténymegállapítás „Győzött hát a természet feletted”. És ami leglényegesebb, a metafizikai helyzet, az abszolút egység, egyesülés leszögezése. Ismerjük el, férfimód egyoldalú ez nyilatkozat:

„Győzött hát a természet feletted,
Megszüntél, nő, élni önmagadban,
Szíved egy veréssel, egy reménnyel
Szívemben dobog csak. - -
Keblemen túl nincs számodra élet.
Hogyha mostan elszakítna a sors,
Lelkedet is elvinném magammal
S te halott maradnál. - - ”

Ami ezt a kijelentéssort követi, az mintha ellent is mondana ennek a túlzottan egyoldalú, egyszemélyes létezés-tételnek. Ami következik, az mindkettőjükre egyaránt és megkülönböztetés nélkül vonatkozik:

„Elborúl a mindenség körülünk,
Nincsen élet kívülünk e földön,
Illem és hiú társas szabályok
Kisszerű korlátai lehullnak,
Nincsen vágy szívünkben, gondolat nincs,
Mely ez édes percen túl repülne.
S mint a lélek, mely kikél a testből,
Egyesülve Isten szellemével
Boldog, mert most lett csak még egésszé,
Nem tépik szét többé szűk sorompók,
Mik közt oly soká sírt:
Lelkeink közt is lehullt a korlát,
S boldogok, hogy ekként egyesülve
Közelebb jutottak Istenükhöz;
Mégcsak egy kis lépés, s összefolynak
A világ lelkével. - ”

Nemcsak hogy „Lelkeink közt is lehullt a korlát”, amely egyértelműen jelzi a hím fölény vagy elsőbbség megszűnését is. A szeretők e fokon „a világ lelkével” folynak össze. A „világ lelke” és az „Istenség” Madách katekizmusában megkülönböztethetetlen azonosságot ölt.

A legjobb átlagköltő azt hinné, hogy nincs tovább, ennél többet, ennél emelkedettebbet erről az aktusról nem lehet állítani. De most jön az az arisztotelészi „csavar”, a dráma váratlan, de szükségképpen fordulata, megduplázva:

„Mért nem tesz most semmivé az Isten?
Élvezék egy percet édenéből,
Mely mint csillag hullt alá a földre.
Mért nem tesz most semmivé az Isten?
Ilyen boldogság után nagyobb
Adni nincs úgylis elég hatalma.”

Hát ennél nagyobbbat mondani az Istenről, hogy „nincs úgylis elég hatalma”, elvileg sem lehet. A költő itt ki is léphetne a játékból, ránk bízhatná a többit. De ennek a költőnek még mindig van kellő, meglepő mondandója. Még egy utolsó, mindent megsemmisítő „csavar”:

„Oh talán hogy ébredjünk fel újra,
És körülünk vesszen az ígélet,
Míg világunk költőitlen arccal
Bámul újra ránk le! –”

Ez a fantáziajáték a legnagyobbaké. Nem véletlen, hogy most tudja: nem kell a jó-rossz rímek cicomája. Megengedheti magának rövid sorok közbevetését, a versegész ilynemű tagolását: „Szívemben dobog csak”, „S te halott maradnál”, „Mik közt oly soká sírt”, „A világ lelkével”, „Bámul újra ránk le”. Még a szokvány „költői” természet hasonlatokkal (vihar, tenger, szél, cserfa, borostyán) is takarékosan bánik, csak átfut rajtuk, nem ragad beléjük. (Csak azt a „szűt”, csak azt tudnánk feledni!)

2001-ben úgy láttam, „egybeolvashatom” Szabó Lőrinc *Káprázatával*. Ott képi szinten „tenger”, „part-tenger”, „egymás partján”, felhők: „azok is oly tengersizűen / lüktetnek és hullámzanak, / egymáson átáramlanak”, „és ahogy a csókodba veszek, / a mindenséggel keveredek”, s végül: „óh, gyúló lángfalál!” [...] „s mi eltűnünk, mint a fény, / érzéseink káprázó tengerén”. Persze az ilyen „egybeolvasásnak” már csak a téma azonossága miatt is megvannak a maga határai.

A *Boldog óra* alighanem az eszköztelenség remeke. A *Válaszul* viszont nagyon is kimunkált, pontos arányokkal, tükrözésekkel, egymásba épülő szövegelemekkel élő kis műremek. Megkockáztatnám, hogy valósággal cizellált az építkezése. Hangvétele persze olyan, mint Arany legkorábról fennmaradt verséé („Virult reményim boldogabb korában / Távolban tőled is boldog valék, / A röpke képzetek tündérhonában / Még néha elragadva járdalék...”). Csakhogy ebben a Madách-versben, a többitől különbözve, a „szűt” szó még véletlenül sem (véletlenül?) fordul elő, s a „járdal”-os költőies alak („általárjadoz”) szinte csak az utolsó szó jogán van jelen. Az első három versszak egységét, összefonódását világossá, áttekinthetővé teszi a „Jól mondtad óh, ha...” háromszoros megismétlése. Az első három versszakot azért érdemes részletesen elemezni, hogy észrevegyük, hány

ötlet hányféleképp fonódik össze úgy, hogy sehol sem kerül sor szó szerinti ismétlésre. Pedig a hangulati elemek majdnem szokatlan precizitással ismétlődnek. Ezt az is aláhúzza, hogy a versszakok végén mindenütt két egymással szimmetriába állított szó képez valami összefoglalásfélét: „vágyik és remeg”, „fájó kéj”, „örülve fél”. Tulajdonképpen változatok arra a bibliai kifejezésre, amely Arany *Dante* című költeményében így merül fel: „Rettegő örömnök elragadja kéje”. Ez a „rettegő öröm” búvik meg abban, hogy „vágyik és remeg”, abban, hogy „fájó kéj”, és ezt jelenti az, hogy „örülve fél”. Hihetetlenül cizellált jelenség ez Madáchnál, az ellentéte annak, amikor kemény (olykor reszelős) aforizmákat teremt és felsorakoztat.

Az egész vers egy olyan kifejezés-alakzatot mímel, amilyen előfordul Milton *Elveszett paradicsom*ának a III. énekében (Ádám dicsérete Éva szavaival), s amely Aranynál, Petőfinél, Gyulainál is igen változatos formákban jelenik meg, sőt Szent Ágoston *Vallomásaiban* is előfordul.⁹

„Jól mondtad óh, ha tiszta reggelen
Végigtekintünk bájos táj felett,
Körülünk zsong az élet műhelye,
S napsugár tölt el minden téreket:
Nem az egyes fa, bérc, mi megragad,
De a szellem, felettek mely lebeg,
S kicsinységünknek fájó érzete
Beléolvadni vágyik és remeg.

Jól mondtad óh, ha csendes éjfelen
Végignézünk a milljó csillagon,
S porszem-világunk és a végtelen
Közt állva, sejtés bűvarázsa von:
Nem az éj s csillag az, mi megragad,
De a szellem, mely közte tévedez,
S mint idegen s velünk mégis rokon,
A mult lelkünknek fájó kéjt szerez.

Jól mondtad óh, ha hallgatunk zenét,
S hullámozó árján lelkünk a hajó,
Majd játszi kedvben rózsás part előtt,
Majd vad vihar s szirtek közt hanykódó:
Nem az egyes hang az, mi megragad,
De a szellem, mely mélyében beszél,
S bár félig értjük meg csak hangjait,
Ragad, ragad, s lelkünk örülve fél.”

Világosan észlelhető, hogy az első három versszakban egyaránt előfordul valami tagadás („Nem az egyes fa, bérc, mi megragad, / De a szellem...”; „Nem az éj s csillag az, mi megragad, / De a szellem...”; „Nem az egyes hang

az, mi megragad, / De a szellem...”). A negyedik versszak teljes súlyával feszül neki ennek a három előzetes állításnak-tagadásnak. Az ott felvetett témák (bájos táj, az éjszaka képe, a zene) szó szerint nem ismétlődnek, helyettük a szeretett nő tulajdonságaira terelődik a figyelem, de az összegezés minden előzményt is magába ért, a nőt körüllebegő szellembe olvaszt. A költemény a *témaösszegező* stilisztikai-retorikai formula egyik legszebb, legösszetettebb példánya:

„De azt nem mondtad, ím elmondom én,
Hogy, drága nő, ha hozzám vagy közel,
Nem játsz ki kedved, gazdag bájjaid,
Nem lelked büszke röpte bájol el.
De az a szellem, mely körüllebeg,
S egy ily világot szent egységbe hoz,
S mit éjfél, nyári nap, mit zene szül,
Egyszerre mindaz általárjadosz.”

Madách küzdelme a nyelvi formával életfogytiglani. Rímei között ritkaság az olyan, mint a *Még egy szó hozzában* (egymás közelében) a „tudtalak – pusztá lak” és „szenvedek – szép szemek”:

„Higgy könnyelműnek, rossznak higgy, ha kell,
Hogy ily hamar feledni tudtalak,
Hidd, hogy nem voltam hozzád érdemes,
S keblem kirablott, hangos pusztá lak!

Így elválásod tőlem könnyű lesz,
Míg hogyha tudnád, mily kint szenvedek,
Tudnád, hozzád mi érdemes vagyok,
Tán megsiratnának e szép szemek.”

Az a benyomásom, hogy a feltalált nagy tárgy ihleti leghatásosabban, leghatározottabban a nyelvi kifejezést, és ez a legihletettebb kritikusa a bőséggel áradó részleteknek. S amikor ez a kritika működik (sajna ritkán!, s talán mindinkább a kor előrehaladtával), adódik ez a néhány nagyszabású költemény. S ez ugyanaz a viszony, mint amely megszabja a *Tragédia* tárgya (a MÜTHOSZ) és nyelvi kifejezés magasrendű együttállását. Tetszik, nem tetszik: Arany korrekciói nélkül is.

Jegyzetek

¹ SZILV József, *A Tragédia ironiája. Szélgjegyzetek Karinthy Madách-tanulmányához*. Palócföld, 2008/3., 29-43.

² A Karinthy-idézetek a *Nyugat* Madách születésének centenáriumi számából (1923/3) származnak.

³ GEDŐ Simon, *Madách Imre mint lyrikus*. Bp., 1910, Márkus Samu Könyvnyomdája, 7.

⁴ SZILI József, *Madách-líra egybeolvasó. Kabdebó Lóránt köszöntése 65. születésnapja alkalmából*, szerk. BESSENYEI József, FERENCZI László, KOVÁCS Viktor, PÁLFI Ágnes. Miskolc, 2001, Miskolci Egyetem BTK, Összehasonlító és Művészettörténeti Tanszék, 270-279.

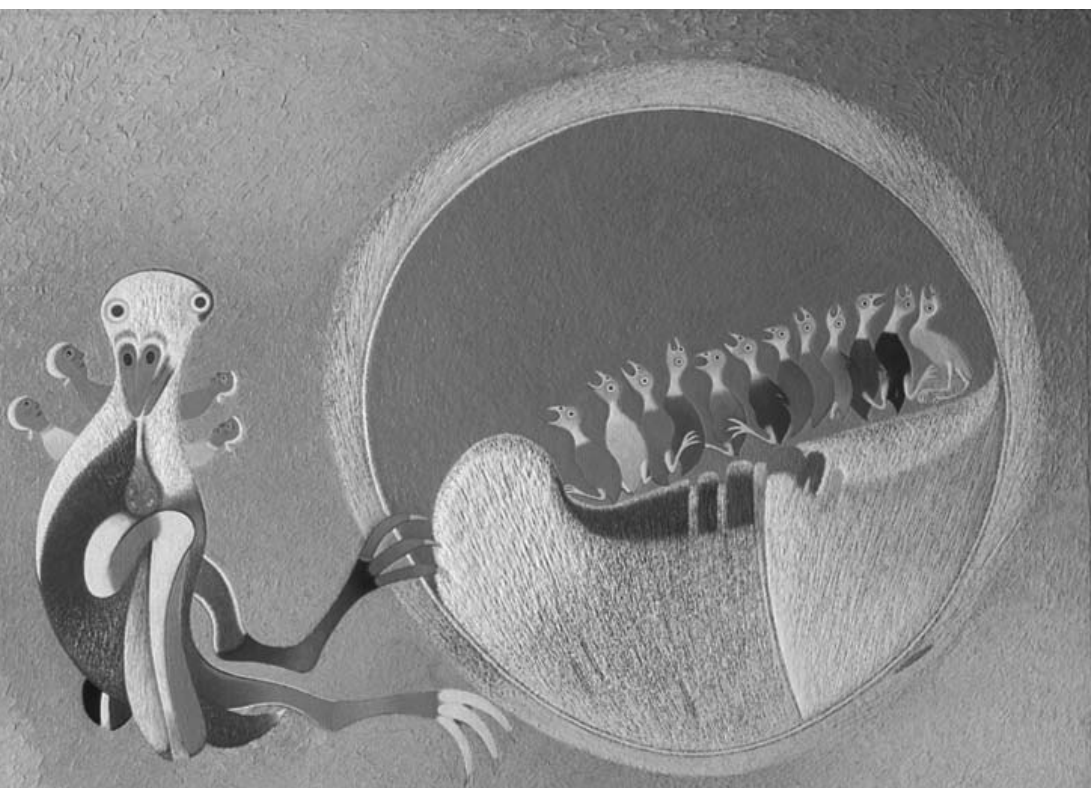
⁵ BARTA János, *Az ismeretlen Madách*. Bp., 1931, Lőrincz Ernő Bizományoskönyvkiadó, 64.

⁶ BÓKA László, *Madách időszerűsége. Válogatott tanulmányok*. Bp., 1966, Magvető, 629-630. (Eredetileg: *Magyar Tudomány*, 1964/12., 737-742.)

⁷ SÓTÉR István, *Félkör. Tanulmányok XIX. századról*. Bp., 1979, Szépirodalmi, 171.

⁸ *Uo.*, 173.

⁹ SZILI József, *Ágoston-féle ördöglakat – Az augustinusi hit stílusbravúrja: prózába rejtett, többszörösen összetett önszerkesztő, önzáró szövegalakzat*. *Literatura*, 2013/3., 211-229.

KOVÁCS KRISZTIÁN

Egy mozgalmas hónap Galíciában

A losonci k.u.k. 25. gyalogezred harcai a Nagy Háború első havában

Pontosan egy évszázada annak, hogy megkezdődött a Magyar Királyság romlását hozó első világháború, mely a magyar történelem egy rövid, ám annál több fejlődést hozó korszakát törte derékba. 1914. július 28-án, a szerb hadüzenet napján – napra pontosan egy hónapra arra, hogy Szarajevóban Ferenc Ferdinándot Gavrilo Princip meggyilkolta – hivatalosan megkezdődött az a háború, mely emberek millióit emésztette fel a hosszú évek alatt, gyermekeket tett árvává, feleségeket özvegyé, férjeket rokkanttá, gazdaságokat romhalmazzá, államokat revizionistává, népeket szélsőséges nacionalistává. E napon kezdetét vette a 20. század őskatasztrófája, hogy előkészítse a talajt egy még véresebb háborúnak a század közepén, és hogy elhintse a népek között a gyűlölet magvait.

A „pelikán városa”¹ és a mozgósítás

Nógrád vármegye hajdan volt híres városa izgalommal telve fogadta a király felhívását. Losonc város közönsége 1914. július 29-én este, Az *Est* című lap táviratából értesült arról, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia hadban állónak tekinti magát, Szerbiával. A hadüzenet híre futótűzként terjedt a városban, az emberek izgatottan tárgyalták a fejleményeket. Az

FMKE kávéház előtt nagy tömeg gyűlt össze, a lakosság pedig éltette a királyt, a háborút és a hadsereget, majd nemzeti zászlókkal, énekelve járták az utcákat.² A város élénksége és érdeklődése a háború iránt az elkövetkező napokban is hasonló szinten maradt. Az emberek körében augusztus elején sem volt más téma, mint a háború, és mindenki nagyon optimistán várta a fejleményeket. A szebb jövő reményének víziója még a háborúval járó anyagi gondok gondolatát is elnyomta (természetesen csak egy időre). A hatóságok is elkezdtek a készülődést, fogadták a központi rendelkezéseket. A rendőrség elkezdte érvényesíteni az 1912. évi 63. törvénycikkben foglalt kivételes intézkedéseket.³ Férfiak és nők egyaránt kivették a részüket a háborúra való készülődésben. Sok nő jelentkezett önkéntes ápolónői tanfolyamra, a férfiak pedig megkezdtek feltölteni a laktanyákat, ahol megismerve a parancsnokokat, és egyéb szervezési munkák elvégzése után, megkezdtek a frontra való kivonulást. A háború oly lelkesítőleg hatott az emberekre, hogy a katonák előzönlöttek a várost, várva az utazás pillanatát. A korabeli tudósító arról számolt be, hogy mindenhol katonát látni, akik nem foglalkoznak azzal, hogy északra vagy délre viszik őket, mert „nekik teljesen mindegy: szerbet vagy muszkát kell-e répává aprítaniok.” Losonc lakossága alapvetően szívélyesen bánt a katonákkal. Augusztus elejére, már egyre inkább érezhető volt az élelmiszerek drágulása, a kortársak úgy gondolták, amint a katonaság felvonulása véget ér, a közlekedés megindulásával megoldódnak a kereskedők szállítási nehézségei (mellyel indokolták az élelmiszerárak növelésének szükségességét).⁴

Az országos hangulathoz hasonlóan a losonci polgárok is lelkesedtek a háborúért: izgalommal várták a fejleményeket, hogy háziezredükről minél több írást olvashassanak – ez persze, figyelembe véve az erőteljes cenzúrát, nem mindig történt meg. Az áremelések a várost sem kerülték el. Az idő előrehaladtával egyre nőttek az élelmiszerárak, sok árucikk hiánytermékké vált, az uzsorások pedig az utolsó fillérig megpróbálták kiszigerelni az embereket. Ilyen háttérrel kezdte meg a 25. losonci gyalogezred a keleti frontra való felvonulást.

1914. július 25-én rendelte el az Osztrák-Magyar Monarchia a részleges mozgósítást, mely ekkor még csak a haderő 2/5-ét érintette, ez összesen nyolc hadtestet jelentett. Miután nyilvánvalóvá vált, hogy Oroszország Szerbia oldalán fog beavatkozni, július 31-én az AOK⁵ elrendelte az általános mozgósítást; a mozgósítás első napjának augusztus 4-ét jelölte meg, és kérte a külügyminisztériumtól, hogy az orosz hadüzenetet is ezen a napon adja át. Erre azért volt szükség, mivel július 25-én még azzal számoltak, hogy Oroszország nem fog beavatkozni, ezért a 2. hadsereget a Balkáni frontra kezdték el kiszállítani, visszafordításuk viszont nehézségekbe ütközött, elsősorban vasúttechnikai okok miatt. Ennek következtében augusztus 4. előtt nem volt megvalósítható a Galíciai frontra való felvonulás.⁶

A 25. gyalogezred békelétszámának háborúsra való felduzzasztása már augusztus 1-én folyamatban volt. Az egész országról elmondható, hogy a bevonuló katonák nagy száma nehézkessé tette a kaszárnyákba való elhelyezésüket és ételmezésüket.⁷ A nehézségek ellenére augusztus 6-án megkezdődött a Monarchia csapatainak kiszállítása a keleti arcvonalra.⁸ A losonci ezred nem augusztus 6-án, hanem néhány nappal később, augusztus 10. és 13. között kezdte meg utazását kelet felé. Losoncról naponta több katonavonat indult el a frontra, melyeket zászlókkal és gallyakkal díszítettek fel, ezen kívül különféle rajzokkal és feliratokkal is ellátták a vagonokat (például Péter szerb király torz ábrázolásával). Az egyes állomásokon az emberek lelkesen üdvözölték a felvonuló bakákat. A 25. gyalogezred zászlóaljait külön vonatokban szállították ki. Amikor egy alakulat útnak indult, nagy tömeg kísérte az állomásra. Augusztus 13-án, amikor az ezred zászlóját vivő zászlóalj kezdte meg hosszú utazását, a város népe egy kis ünnepséget is tartott. A város nő- és leányegyleteinek 3-3 tagú küldöttsége ment a vonathoz, megkoszorúzva az ezred zászlóját. A koszorú egyik szalagja piros és sárga – melyek a város színei –, a másik nemzetiszínű volt. A szalagokon az alábbi felirat állt: „Vitéz háziezredünknek, a losonci honleányok”⁹. Augusztus közepére megtörtént az ezred frontra való kiszállítása.

Tomaszowtól¹⁰ Magierowig (1914. augusztus 20. – szeptember 12.)

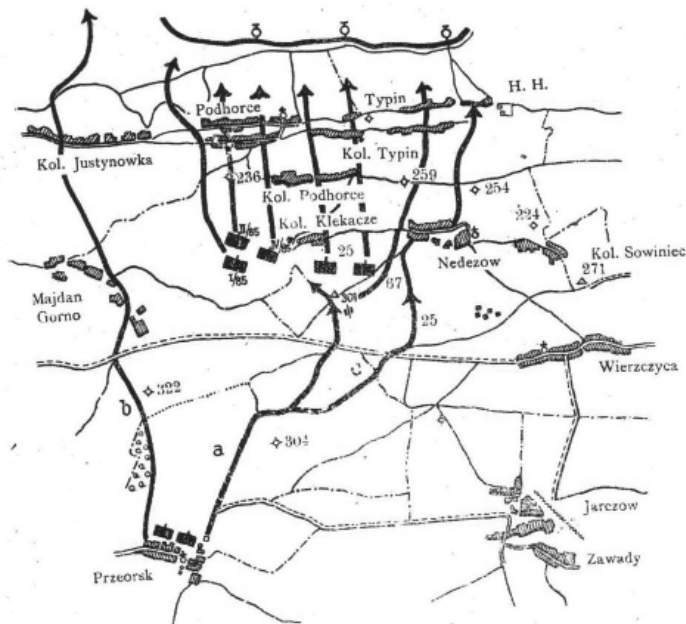
A losonci császári és királyi 25. gyalogezred hadrendje frontra való kiszállításakor a következőképpen nézett ki: 4. osztrák-magyar hadsereg, kassai VI. hadtest, kassai 27. hadosztály, 53. dandár. Körülbelül egy hét kellett ahhoz, hogy a VI. hadtest minden alakulata kiérjen a frontra.¹¹ A 4. hadseregnek Przemysl és Jaroszlav térsége között volt a felvonulási területe,¹² ezen belül az 53. dandár 1914. augusztus 11-től 15-ig a Nienowice, Grabowice, Stubienko (itt volt a 27. hadosztály parancsnoksága), Baricz és Stubno¹³ vonalon helyezkedett el.¹⁴ Augusztus 20-án kapták meg az ezredek a menetparancsot. Felsőbb utasításra a VI. hadtest előnyomulási iránya észak-kelet, Niemirów felé, mindezt két oszlopban kellett végrehajtania. A jobboldali oszlop előnyomulási iránya Stubno – Kalnikov – Svidnica vonal volt, míg a baloszlop Hruszowice – Chotiniac – Vielky – Oczy vonalon vonult.¹⁵ A 27. hadosztály is megkezdte 20-án hajnalban az előnyomulást Tomaszow felé, a menetelés augusztus 20-tól 25-ig tartott.¹⁶ A divízió általános előnyomulási iránya észak felé tartott (Werchrata – Lubycza Krolewska – Belzec – Przeorsk – ezek a helységek Lemberggtől 60-70 km-re észak-nyugatra helyezkednek el egy tömbben).

1. térkép

A 27. hadosztálytól nyugatra a magyar királyi 39. honvédhadosztály vonult, tőle keletre pedig a császári és királyi 15. hadosztály.¹⁷ Augusztus 21-én reggel 4 óra 30 perckor folytatták az előző nap megkezdett ütközetmenetet, majd 22-én, azon okból kifolyólag, hogy az ezredvonatok nem tudták követni a rossz síneken a csapatokat, a hadtestparancsnokság pihenőt rendelt el. 23-án folytatódott a vonulás Brusnon át Monasztirba. A nehéz viszonyokat jelzi az, hogy augusztus 24-én ismételen pihenőt kellett elrendelni a parancsnokságnak a vonatok lemaradása miatt. Augusztus 25-én zárult le a mozgósítások, ütközetmenetek és felvonulások időszaka.¹⁸

Még 25-én a hadsereg-parancsnokság közölte az alárendelt hadtestekkel, hogy 24-én négy orosz hadosztály elérte a Labunie – Komarow – Czartowice vonalat (Tomasowtól kb. 25 km-re északra). Ennek következtében a 27. hadosztály menetcélja Zurawce lett (Belzectől [1. térkép¹⁹], ahol a hadtestparancsnokság helyezkedett el, 8 km-re keletre légvonalban). Az ezredék délben indultak meg, egy oszlopban: Lubycza Krolewskán (Belzectől 7 km-re dél-keletre) át Zurawcére, az orosz határt éjszaka lépték át a csapatok. Vagyis először dél-kelet, majd onnan (Lubycza) észak-kelet felé tettek hadmozdulatot az ezredék.²⁰ A hadosztály éjfél körül érte el Przeorskot (Zurawce és Tomaszow között elhelyezkedő kis falu) (2. térkép²¹). A hosszú menetelésben kifáradt csapatok a községben éjszakáztak, teljes készenlétben az ellenség közelsége miatt. Augusztus 26-án a hadosztály hajnalban fújatott riadót, csapatai három oszlopban kezdték meg a menetelést a Pawlówkánál (Przeorskától kb. 10 km-re észak-keletre) levő ellenség felé. Pár óra múlva kezdetét vette a 25. gyalogezred tűzkeresztsége.

2. térkép

A 2. térkép mutatja az augusztus 26-i állapotot, a hadosztály három oszlopát. A főoszlop Sterezredes, az 54. dandár parancsnokának vezetésével, melynek elővédjét a 25-ösök három zászlóaljja alkotta; a főcsapat a 85. gyalogezred három zászlóaljából és a 67-esek két zászlóaljából állt, vonulási irányuk: Kol. Podhorce. Bal oldalon helyezkedett el Urbarz tábornok (53. dandár parancsnoka) vezetésével a 34. gyalog-, és a 16. tábori ágyúezred I. osztálya, ez a csoport Majdan Gorno felé vonult. A jobb oszlopot a 29. vadászzászlóalj alkotta. A feladat az volt, hogy a Pawlówkánál állásban levő orosz csapatokat tüzéségi támogatással Kol. Podhorce és Kol. Justynówkán át megtámadja. Az ütegek délelőtt fél 10-kor kezdték meg a tüzelést.²² A 25. gyalogezred csapatai Podhorcétól keletre helyezkedtek el. 10 óra körül a községtől északra fekvő lejtőt gyalogsági és géppuskatűz alá vették az oroszok. Ezután a 25-ösök a 85-ösökkel karöltve rohamra indultak. Az ellenség ennek következtében az első állásaiból a második vonalba húzódott vissza. A magyarok rendezve soraikat megkezdték az üldözést. Ez alatt a 25. ezred mögött elhelyezkedő 67-esek a losonciak egy zászlóaljával előrenyomultak, és az északra fekvő erdőbe hatolt be, az oroszokat itt is visszahúzódtásra készítette. Délben a 25. és 85. gyalogezred arcvonala a Pawlówkától délre fekvő erdőszélen húzódott, ezt a vonalat az orosz katonák a főállásukból erőteljes gyalogsági-, tüzéségi- és géppuskatűzzel szórták meg. A magyar csapatok viszonyozták a tüzet, ennek következtében egyórás tűzharc kezdődött el. Mindkét ezred (25., 85.) súlyos veszteségeket szenvedett, ennek ellenére egészen a Pawlówkától északra fekvő magaslat

lábáig nyomultak, ahonnan kis csoportokban folytatták az előretörést. A nap végére sikerült elfoglalni a pawlówkai magaslatot. Este 6 órára a 85. ezred tartalék zászlóalja az ellenség maradványait végleg átkarolta, és Jozefowka (Pawlówkától 2 km-re északra) felé szorította. A 25. gyalogezred Pawlówkán gyülekezett, és ott is táborozott le.²³

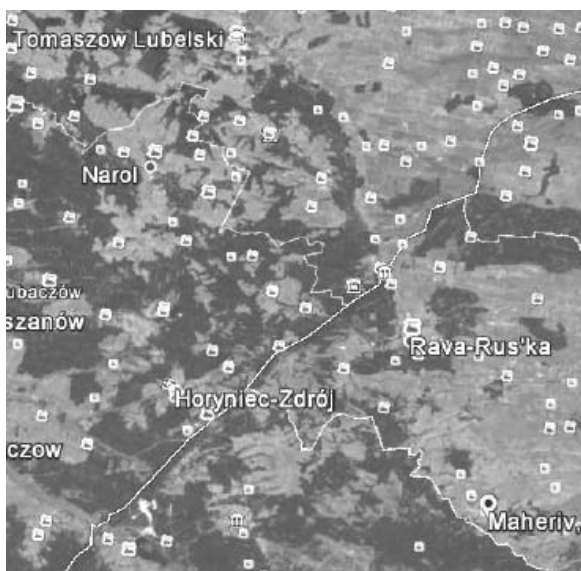
Az új leple alatt az orosz alakulatok észak felé kezdték meg az elvonulást; a 27. hadosztály az ellenséget üldözve Werechanie – Rachanie irányába nyomult előre, és augusztus 30-ig ez a terület volt a hadosztály (és a losonci ezred) harci eseményeinek színtere (3.térkép).²⁴

3. térkép

Augusztus 27-én az előnyomulás két csoportban történt; a jobb oldalt Sterz ezredes vezette, a baloldali csoportot pedig Urbarz tábornok.²⁵ Baloldalon csoportosultak a 25., 34. és 85. gyalogezredek; az első vonalban a 34-esek, mögöttük a 85-ösök, balra lépcsőzve pedig a 25-ösök helyezkedtek el.²⁶ Az erők a Werechaniétől délre eső vadászlaknál csoportosultak és ezen keresztül folytatták az előretörést. Kora délután a hadosztályparancsnokság

elrendelte az Urbarz csoport előnyomulását, ennek következtében azonban csak jelentéktelen területet sikerült elfoglalni, ezért délután hosszú pihenőt rendeltek el. A pihenő intézkedés kiadása után érkezett a hír, hogy a 27. hadosztály mellett harcoló 15. (miskolci) hadosztályt három oldalról támadták meg az oroszok, ezért segítséget kérnek. Az értesülést a 27. hadosztálynál nem vették komolyan, és nem is történt jelentős intézkedés az ügyben, hogy a segítségükre siessenek. Mindössze Sterz ezredes irányított egy zászlóalj Jozefowkáról Wolka Pukarzówskára (Jozefowkától keletre, légvonalban 8 km), de harcban nem vettek részt. Augusztus 28-án reggel terjedt el a híre, hogy a 15. hadosztály vereséget szenvedett nem messze W. Pukarzowska mellett Pukarzownánál. A 27. hadosztály Typin és Podhorce irányából várta a támadást, ennek következtében Pawlówkát és a tőle délre eső magaslatokat igyekeztek a csapatok elfoglalni.²⁷ Tartottak ugyanis attól, hogy az orosz erők a keletkezett hézagot kihasználva a VI. hadtest harcvonalának háta mögé törnek, ami be is következett, mivel az ellenség a Podhorce – Typin – Hopkie vonalból (vagyis hátulról) megszállta a pawlówkai erdő déli szegélyén elterülő dombokat.²⁸ Ekkor a losonci ezredet közvetlenül a hadosztályparancsnok irányította. Délre abbamaradtak a harcok, mindössze 1-1 ágyúdörgés hallatszott csak, így a csapatok ki tudták magukat pihenni.²⁹ Felvetődhet a kérdés, hogy az orosz csapatok miért hagytak fel a támadással? Erre a magyarázat az, hogy az ellenség a hadszíntér szomszédos területén, Komarownán vereséget szenvedett, ezért a 27. hadosztállyal szemben álló erők inkább nem erőltették tovább a harcokat.³⁰ Augusztus 29-én a hadosztály parancsot kapott arra, hogy a Zwiartow – Rachanie vonalon harcban álló csapatok segítségére siessen. Augusztus 30-án az ezredek Rachanietől észak-keletre helyezkedtek el; ezen a napon veszteséges és balsikerű harcok folytak a területen, a hadosztály regimentjei ronccsá löve vonultak Rachanien át. A hadtestparancsnokság az állások tartását követelte. Az oroszok Pukarzowon át (ahol a 15. hadosztály vereséget szenvedett) nyomultak előre, ekkor az 53. dandár Pawlówkától északra helyezkedett el, komolyabb támadás pedig csak a Rachanienél álló 25. ezredet érte, azonban a regiment helytállva, visszavonulásra kényszerítette az orosz csapatokat. Augusztus 31-én felsőbb parancsra támadást rendeltek el: a VI. hadtestnek délről kellett megtámadnia a Komarownán levő ellenséget.³¹ Ezen a napon a 25. ezred II. és III. zászlóalja Jozefowkától délre helyezkedett el.³² Szeptember 1-én, a hadosztály arcvonalán nyugalom honolt a reggeli órákban. Délután kezdődött meg a vonulás, melynek következtében szeptember 6-ra elérték Magierow³³ elé (Rava Ruskától délre, Rachanietől kb. 35 km-re), ahol az oroszok műszakilag megerősített állásokban várták a magyar bakákat. Itt került sor a következő jelentősebb összetűzésre.³⁴

4. térkép

1914. szeptember 6-án kezdődött el a magierowi csata, mely egészen szeptember 11-ig tartott.³⁵ Szeptember 6-án a harcok kezdetével az orosz gyalogságra tüzérségi tüzet szórtak a magyar ágyúk, melyre az orosz tüzérség is válaszolt. A losonci ezred szempontjából kiemelendő a negyedik csatanap (szeptember 9.), amikor este 7 órakor az ellenség tüzérségi előkészítés után a hadosztály jobb szárnyára támadott, ahol a 25-ös regiment harcolt (karöltve a 17. vadászzászlóaljjal), és tüzérségi támogatással visszautasították az erőteljes orosz támadást. Szeptember 10-én a csata egész napon át zajlott, ekkor a 25. és 67. gyalogezred súlyos veszteségeket szenvedett el, a 25-ösök elvesztették két századparancsnokukat is: Nemák és Böck századosokat. Éjjelre elcsendesedett a csatater.³⁶ Dr. Cseh János, a 11. század parancsnoka a következőképpen emlékszik vissza erre a napra: „ebédidő körül a lövészárkokba lettünk parancsolva. A tőlünk 200-300 lépésre elterülő erdő felől az ellenséges tüzérség erőteljesen tüzelt, közülünk azonban senki sem sérült meg, csak egy gyalogos katona karját fúrta át egy eltévedt gyalogsági golyó... Estefelé elrendelték a visszavonulást. Az éjszakai visszavonulás felejthetetlen látvány volt. Magierownál a harc teljes dühvel folyt. Az ágyúk mennydörgő csattogása, a géppuskák kattogása és a gyalogsági fedező tűz pattogása egy heves, borzasztó szépségű nyári záporra emlékeztetett...”³⁷ Cseh százados visszaemlékezésében szeptember 10-re teszi a visszavonulást,

azonban szeptember 11-e volt az utolsó csatanap, mikor a támadó oroszokat visszaverték, a sötétség beálltával pedig az egész vonalon feléledt a harc.³⁸ A 25. ezred Magierowtól észak-keletre helyezkedett el, hátrább az I. és II. zászlóalj két-két százada, előretolva pedig az I. zászlóalj két százada, tőlük északabbra a III. zászlóalj.³⁹ A délután folyamán érkezett a hadosztályhoz a visszavonulási paranccsal Bardolff ezredes; szeptember 12-én pedig megkezdtek az ezredek a hátrálást.⁴⁰

A magierowi összecsapás a második lemergi csata keretében zajlott le. Ennek következtében a lemergi fejlemények erőteljesen kihatottak a harcok ezen színterére is. Lembergnél szeptember 9-e után az osztrák-magyar csapatok kimerültek, ráadásul az orosz ellenállás is fokozódott, ennek következtében a támadás összeomlott; az 1. és 4. hadsereg, feladva arcvonalát, a San folyó mögé kezdte meg a visszavonulást. Az AOK szeptember 11-én valamennyi hadsereg számára kiadta az általános visszavonulási intézkedést, ezzel pedig a majdnem egy hónapig tartó galíciai csata az osztrák-magyar csapatok vereségével zárult.⁴¹

A *Pesti Napló*ban és a *Losonci Újság*ban is megjelent egy cikk a Tomasow környéki harcokról, melyben két 25-ös katona hősiességéről emlékeznek meg: „A losonci 25-ik gyalogezred Tomasownál a leghevesebb ágyútűzbe került. Nem állanak meg a felvonuló századok, de rohannak előre. Fichtl Hugó és Relics Milán századosok a hősiesség nemes példáit adják a legénységnek. Mindig elől járnak a tűzvonalban. Fichtl századost a lábán, Relics századost a vállán éri golyó, de ki nem állanak a sorból, bukdácsolva, tántorogva vezetik a rohamot. – Előre losonciak, míg bennünket láttok! És a losonciak mennek is. A két századost csak akkor viszik el az egészségügyi katonák, mikor mindketten újabb srapnel sebeket kapnak.”⁴²

A harcokban megfáradt 25-ös bakák is megkezdtek visszavonulásukat, nem sejtve azt, hogy majd négyévnyi megpróbáltatás áll még előttük.

Jegyzetek

¹ Losonc város címerében található a pelikán.

² *Felső Nógrád* (FN), 1914. július 30., 4. „A hadüzenet hatása Losoncon”.

³ Ez a törvény rendelkezett a „háború esetére szóló kivételes intézkedésekről”.
Forrás: *1000év.hu*, <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7188> (letöltve: 2013.11.23).

⁴ *Losonci Újság* (LÚ), 1914. augusztus 6., 2. „A város képe és a háború”.

⁵ Armeeoberkommando= Hadsereg-főparancsnokság.

⁶ FARKAS Márton: *Lemberg – Az Osztrák-Magyar Monarchia hadműveletei 1914 kora őszén Galíciában*. Hadtörténelmi Közlemények, 1981/2., 173-174.

⁷ Nógrádban többek közt Losonc másik háziezredének, a k.u.k. 16. (majd 27.) tábori ágyúezredének akadtak ilyen gondjai. Minden bizonnyal a 25-ösök is küszködtek ezzel a problémával. Vö. LENKEY Lajos: *Losonci tüzérek a világháborúban*. Bp., 1937, A szerző kiadása.

⁸ FARKAS, *i.m.*, 174.

⁹ FN, 1914. augusztus 20. „A katonák elutaztak”.

¹⁰ Tomaszów Lubelski

¹¹ *A cs. és kir.-i magyar 34. gyalogezred története 1734-1918*. Bp., 1937, Pátria, 38.

¹² FARKAS, *i.m.*, 177.

¹³ A települések a San-folyó mentén találhatóak, kb. 20 km-re Przemyslől.

¹⁴ PÁVAI Mátyás Sándor, vitéz: *A Máramaros-Ugocsa megyei 85-ik gyalogezred története 1914-1918*. Bp., 1941., A szerző kiadása, 21.

¹⁵ DE SGARDELLI, Caesar (szerk.): *A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918*. Bp., 1940., Athenaeum, 217.

¹⁶ PÁVAI, *i.m.*, 25.

¹⁷ DE SGARDELLI, *i.m.*, 218.

¹⁸ PÁVAI, *i.m.*, 26-28

¹⁹ Ld. LENKEY, *i.m.*

²⁰ Még az orosz földre való bevonulás előtt Boroevics gyalogsági tábornok (VI. hadtest parancsnoka) megszemlélte a 27. hadosztály csapatait, és beszédében kiemelte, hogy a Felső-Magyarországból származó losonci 25., kassai 34. és eperjesi 67. ezredek dicső helyet foglalnak el a hadtörténelemben és kívánta nekik, hogy „viharverte s győzelemhez szokott lobogójukat új, friss babérokkal ékesíthessék”.

²¹ PÁVAI, *i.m.*, 39.

²² DE SGARDELLI, *i.m.*, 218.

²³ PÁVAI, *i.m.*, 40-50. Pawlówka elfoglalásáról még részletesebben beszámol: *A világháború 1914-1918., II. kötet*, 1930, 224-235. A Pawlówkáért folyó harc a komarowi csata bevezető harcainak egyike volt.

²⁴ DE SGARDELLI, *i.m.*, 218.

²⁵ *A világháború 1914-1918., II.*, 252.

²⁶ PÁVAI, *i.m.*, 57.

²⁷ *A világháború 1914-1918., II.*, 252-280.

²⁸ *A cs. és kir.-i magyar 34. gyalogezred története 1734-1918.*, 39.

²⁹ *A világháború 1914-1918., II.*, 281.

³⁰ *A cs. és kir.-i magyar 34. gyalogezred története 1734-1918.*, 42.

³¹ *A világháború 1914-1918., III.*, 90.-92.

³² *Hadtörténelmi Levéltár* (HL), II. 475. k.u.k. IR.25. 1914. augusztus 31. térkép.

³³ Ma: Maheriv (UKR).

³⁴ Szeptember 2-án győzelemmel ért véget a komarowi csata, mely az osztrák-magyar haderő addigi legnagyobb győzelmesen megvívott összecsapása volt – amelyről ezen a helyen nincs módunk részletesen beszámolni, mivel a losonci ezred közvetlenül nem vett részt benne, hanem csak a fent említett bevezető harcokban – mintegy 220 ezer osztrák-magyar katona harcolt a 200 ezres orosz sereggel szemben. A legnagyobb – mintegy 15 ezer fős – veszteséget a VI. hadtest szenvedte el a harcok során. A 27. hadosztály a Rachanie melletti harcokban súlyos veszteségeket szenvedett el, benne a 25. ezreddel. *A világháború 1914-1918., III.*, 126.

³⁵ PÁVAI, *i.m.*, 88-91.

³⁶ DE SGARDELLI, *i.m.*, 219.

³⁷ HL, II. 475. k.u.k. IR.25. Dr. Johann Cseh hadialbumba szánt visszaemlékezése, 1918. március 12. (A szerző fordítása.)

³⁸ DE SGARDELLI, *i.m.*, 219.

³⁹ HL, II. 475. k.u.k. IR.25. Situationsskizze 11/IX 5 h. vm.1914.

⁴⁰ DE SGARDELLI, *i.m.*, 219.

⁴¹ FARKAS, *i.m.*, 119.

⁴² LÚ, 1914. október 1. „Írja a Pesti Napló”.

Losonc címere

A k.u.k. 25. gyalogezred jelvénye

GARADNAI ERIKA

A bölcsesség hangja

Zilahi János elfeledett irata a *felső-magyarországi hitvitában**

A *felső-magyarországi hitvita* 17. századi magyarországi irodalmunk egyik elhíresült teológiai csatája volt. A polémia 1663 és 1672 között zajlott Sárospatakon és Kassán, résztvevői a térség katolikus és protestáns felekezeteinek vezető személyiségei voltak.¹ Kirobbanásának közvetlen oka az volt, hogy az elsősorban protestánsok lakta városokban megjelentek a jezsuita missziósok, s a katolikus hitre visszatért özvegy fejedelemszony, Báthory Zsófia és fia, az 1661-ben katolizált I. Rákóczi Ferenc támogatásával megkezdték térítő munkájukat. A jezsuiták egyik vezéralakja Sámbar Mátyás volt, aki vitára hívó iratával, a *Három üdvösséges kérdés* című traktátussal több válasziratot is provokált.² Így keveredett nyomtatásban is megjelenő iratváltásokba, hitvitázásba Czeglédi István kassai lelkésszel, Pósházi János sárospataki professzorral és Matkó István felsőbányai prédikátorral. A *felső-magyarországi hitvitát* a korszak legtöbb iratból álló polémiajaként tartja számon a szakirodalom, és mai ismereteink szerint az elveszett, ám nyomtatásban megjelent művekkel együtt mintegy tizenhét szöveg alkotta. E vitairatok kezdetben még meghatározott teológiai kérdésekkel, jellemzően ekkleziológiai témákkal és a Szentírás értelmezését tárgyaló exegetikai okfejtésekkel foglalkoztak, s az összezapások stílusa és nyelvezete fokozatosan durvult el. Nem csoda, hogy a korszak polemikus irodalma kapcsán az utókor és a szakirodalom is főleg a vaskos, trágárságtól hemzsegő, durva nyelvezetét emelte ki, mely irodalmilag kevésbé volt értékelhető.³ Mint ismert, a Wesselényi-összeesküvés lelepleződése után 1671-ben a Habsburg császári katonaság bevonult a felső-magyarországi

társág városaiba, a vita végső lezárulásának tehát elsősorban politikai okai voltak. Az ekkoriban kezdődő megtorlás és a protestánsüldözés miatt a reformátusoknak ugyanis el kellett menekülniük Sárospatakról és Kassáról, így a protestánsok helyzete már nem tette lehetővé a polémia folytatását. Jelenleg nincs mód a hitvita szövegeinek részletes bemutatására, csupán a polémia lezárulását követően megjelenő, 1672-ben kiadott nyomtatványról szeretnék néhány gondolatot írni.

Noha a *felső-magyarországi vitáról* szóló könyvészeti, filológia leírások nem említik meg Zilahi János 1672-ben Kolozsvárott megjelenő iratát,⁴ érdemes róla néhány szót ejteni, különösképpen azért, mert mint e kis munka előszava elárulja, idős korú írója abból az okból fogott hozzá a protestáns hittételek kifejtéséhez, hogy cáfolatát adja Sámbar Mátyás vitaindító iratának, a *Három üdvösséges kérdésnek*. Zilahi János *Az igaz vallásnak vilagos tüköre, mellyben az Cálvinista Vallásnak tökéletes tiszta igazsága, és igaz fundamentomos régisége, minden jó lelki-ismeretű embereknek szemek eleiben tétetik* című írásában az öregség narratíváját használja az üldöztetéseket szenvedő protestáns egyház védelmében.⁵ Élemedett korát – a mű írásának idején nyolcvankét esztendő volt a szerző⁶ – a könyve elé írt bibliai mottókban is kiemeli: „2. Petr. 1. v. 13, 14. Mert méltó dolognak ítélem lenni, hogy míg ez én testemnek sátorában vagyok, fel-ebreszselek titeket intéseknek általa. Mivel hogy tudom, hogy hamar le-teszem ezt az én hajlékomat, mint a mi Urunk Jébus Christus nékem meg-jelentette. / *Psal.* 34. v. 12. Jöjjetek ide Fiaim, halgassatok engemet, az Urnak félelmére megtanítlak titeket. / *Syr.* 23. v. 6. Halgassátok Fiaim, az igaz-mondo száznak tanítását. Mellyet a ki meg-tart, meg nem fogattatik az ő beszédével.”

Már e paratextusok meghatározzák a szöveg kommunikációs terét, az író tölcs öregként, az olvasókat és híveket pedig ifjakként ábrázolják a bibliai citátumok. Ezt a beszédhelyzetet, a szerző által felvett retorikai pozíciót erősítik a preliminária további szövegei. A Szentháromságnak szóló ajánlásban a szerénység toposzát követően többször is kitér vénségének ecsetelésére, és saját korát bibliai párhuzammal ábrázolja: „De ő kegyelemmel bövelkedő édes Atyám! el-felejthetetlen lévén te nálad amaz te ígéreted, mellyet az Esaiás által régen töttél volt: *Mind vénéségemig csak Te: fejmemnek öszüléséig te hordoztál és tartottál*. Kezedből ki nem vetted zabolámnak fékemplőjét, hanem el-szintén tizen-egy orakor-is, ki-jöttél életemnek piatzára, és vénséges életemnek estvéjén-is, a te örökségedben valo idvességes dolgozodásra el-hittál.”⁷

Az *Istenfélő olvasóhoz* szóló előszóban ismételtén vénségét ecseteli, melynek oka a kötelező retorikai toposz alkalmazásán túl az lehetett, hogy a viszontagságos időkben még öregségében is vallása mellett kikelő prédikátor jó példával járjon elő a református híveknek. Ugyanakkor ebben a szövegrészben jelöli a szerző, hogy írása szorosán kapcsolódik a *felső-*

magyarországi hitvitához: „*Istenes Olvaso*, hogy én e munkát, nem csak most; hanem az előtt való időkben-is volt igyekezetem hogy cselekedgyem, kiváltképpen miúta *Sámbár Mátyás* Uramnak, három Kérdések felől való írása ki-bocsátva vagyon. Hogy penig vénségemnek mostani szoros idejére hallasztottam, mikor immár jo lelkem-isméretinek csendesssgével, végső orámhoz, és az én Meg-válto Jesus Christusomhozvaló menetelre el-készülve, és indulo félben vagyok, oka ez, hogy a mi képpen amaz szegény özvegy [...] En is el akarám várni, más ezeremnél tudossabbaknak kegyességeket, és bőségesen tött illendő tudos feleleteket az három kérdésekre.”⁸

Zilahi tehát *Az igaz vallásnak Tüköre* című vitairatát alapvetően a felső-magyarországi városokban zajló harc, illetve az ottani polémiát elindító *Sámbár Mátyás* könyve ellen írta. Művének fő része azonban nem folytat vitát szövegszerűen *Sámbár* említett könyvével, sokkal inkább a református vallás tanításait, a kálvinista vallás régiségét és igazságát tárgyalja *kérdés-feleletekben, példákban és bizonyításokban*. A könyv fő részének tartalma tehát alapvetően nem polemizál *Sámbár* könyvével, válasziratnak csak abban a minőségében tekinthető, hogy *Sámbár* katolikus hitigazságokat közlő könyvéhez hasonlóan Zilahi is a legalapvetőbb református tanokat tárgyalja. Művének az említett vitához való kapcsolatát és kapcsolódását leginkább a főrészt megelőző üdvözlő versek jelölik, melyek közül kiemelkedik Matkó István írása.⁹ Ebben Matkó a Domitiánus által üldözött és Pathmos szigetén lévő János apostol által írt Jelenések könyve nyomán, a jó és rossz angyalok harcaként ábrázolja saját korának eseményeit.¹⁰ A prédikátor versének allegorikus értelme szerint a Sárkány Angyali a katolikus tanok mellett kikelők, az ellenük küzdők, nyilván az igaz hitet védő protestánsok a Szent Angyalok, akiknek a hadába e munkájával immáron Zilahi is belépett. Matkó köszöntőverse arról árulkodik, hogy a szerző Zilahi művét olyan könyvnek tekintette, amely a *Sámbárral*, illetve a jezsuitákkal folytatott, „apokaliptikus léptékű küzdelem” részeként jelent meg. János apostol üldöztetésére, illetve a látomások beteljesedésére való utalások az 1670-es évek protestánsüldözésének idején különösen „valóságosak lehettek” a református hívők számára, így a Szent Angyalok társaként ábrázolt Zilahi művével nem csak hitvédelmet, de csatát is vállalt a katolikusok ellen: „Szent Angyalok társa vagy Zilahi János / Mert a jobb rész mellet nyilad olly szigonyos, / Hogy a kikre lövöd sebek mind halálos, / Rendel meg-felelni ellenen mert bajos.”¹¹

További jelentősége Zilahi munkájának, hogy több helyen is közöl rövid anekdotákat, melyekben a katolikus–protestáns gyülekezeti együttélésről számol be, s felvillant egy-egy képet arról, hogyan viszonyultak egymáshoz a hívek. Ezen történetekben jellemző módon – és itt az 1672-es év protestánsellenes politikai, valláspolitikai kontextusával is érdemes számot vetni – úgy mutatja be a katolikusokat, mintha alapvetően „nyitottak”

lennének a református vallás iránt, ám különböző okokból, félelemből, álnokságból, vagy gyermeki tudatlanságból elzárkóznak tőle: „Mind ezekhez mondhatok immár ilyen nyilván való dolgokat-is, hogy egy-néhány Pápista embertől hallottam, hogy a mi vallásunkat dicsérte, és a Pápista vallásnál fellyebb magasztalta. Avagy penig némely a Pápista vallással egy-aránt valonak mondotta. Példák: ugyan a Somlyai két becsületes Páterekkel, ugyan mint Huszti Pál Pater, és Kozma Péter Uramékkal, valék Kevő faluban egy becsületes Catholicus Nemes Pátronusnak, Bányai Sigmondnak asztalánál. A tisztességes vacsora közben a meg-említett fő ember így szolla énnekem: *El az Isten Zilahi Uram, hogy én a Kegyelmetek vallásában semmi csak egy mákszemni ki-vetöt sem talállok.* Elsöben vévé hirtelen, hogy az Patereknek nem kedvek szerént találta esni mondása hirtelenséggel így fordítá szavát: de még-is én nem szerethetem. En erre a szora könnyen azt mondhatom vala: *Pilátus sem találta vétket a Christusban de ugyan halálra sententiázá: A Phariseusok is magok mondgyák vala Christus Urunknak: Mester, tudgyuk, hogy te igaz vagy,* De ugyan nem hívének néki. De mivel asztalánál valék az emberséges embernek, nem akarék szollani.

Somlyon-is egy Víz-kereszt napján szokások szerént nagy Processioval jö vala az Páter az uczában. Az én házam elleneben egy-néhány Pápista aszszony-népek ülnek vala, látván a Processiot és a meg-gyujtot lámpást, mellyet egy hoszszu rud végében hoznak vala előttök, mind fel-kelenek, és bé-állának az ház elöl. El-haladván a Páter öket, ismét helyekre jövének. Ki-állék én-is az ajtóm eleiben, s mondék nékiek: *Miért nem hívátok bé a pátert?* Felelének: *Hiszem mi magunk-is bolondoskodhatunk mi-ugy, ha akarunk.* Illyen-képpen emlekeznek vallások felöl.

Ugyan Somlyon a mi Scholánkban az mi Deákink, éneklük vala a kilentzedik Soltárt Magyarul. Egy Anyos István nevü öreg Catholicus a kapuja félén ülvén, figyelmetesen halgattya vala. Azonban jönek vala a Pápista Scholából két iffiak: Edgyik ugyan a maga fia vala az embernek kik halván a mi Deákinknak énekléseket, mondának az öreg-embernek: *Hiszem igen orditnak a Cálvinisták!* Monda az öreg ember nékiek: *Hazudtok rosz fiak! mert azok bizo[n]y bem orditnak, hanem igen szépen énekelnek: En régen halgatom. De ti inkább tudgya K. Anyátok hogy ogy énekeltek, talám még magatok sem értitek.* &c. Így becsüllik-meg magok-is vallásokat. Még-is a mi Szent Vallásunkat kárhoztattyák.¹²

Zilahi elbeszélésében jól érzékelhető a fokozatosság, ahogy a három kis történetből felépíti a vallást nem becsülő katolikusokról alkotott képet. Az első történetben még egyházi elöljárói miatt szabadkozik a vendéglátó, a másik két anekdota a „népi vallásosság” tükre, s azt bizonyítja, hogy maguk a katolikus hívek is csak babonaságnak tartják a papok szakrális cselekedeteit, ezzel szemben igen tetszik nekik a protestáns gyülekezeti éneklés. Nyilván a református vallási tézisek kifejtése után Zilahi is fontosnak

érezte, hogy egy-egy ilyen „polemikus-zsánerképpel” fűszerezze szövegét, melyek felvillantása a protestáns üldözések idején azt is érzékeltette, hogy az üldözők nyája sem annyira elkötelezett saját hite iránt.

Emellett a polémia szövegeiben található „szitkok és mocskok” Zilahi tetszését sem nyerték el, ezért az erre való reflektálásában – ugyancsak az öregség narratíváját felhasználva – külön kiemelte, hogy mindkét felekezet esetében elítélendő a trágár nyelvhasználat. Tette ezt legelsőként már könyve előszavában, ahol a következőképpen fogalmazott: „Harmadszor jo lelkem ismétetinek bizonyosságával protestálok az Isten előtt, hogy ez munkám által, senkinek, sem személyének sem vallásának gyalázására, gyarlo indulatomnak követésével nem igyekszem. Mert noha én még gyermekségemben-is, tellyes igyekezetemmel kerültem, hogy sem Romai valláson, sem másón, idvösségemet ne keressem. Mindazáltal személyekben ö Kegyelmeket nemutáltam, s most sem utálok. Hanem, a mint édes Idvezitönk a keresztyénektől kívánnya, szerettem és szeretem most-is. Mellyet meg-bizonyítottam csak ezzel is, hogy ebben az én írásomban, bár szorgalmatosan fel-visgállyák-is, egy haragra ingerlő és gyalázo szocskát nem találhatnak. E *modestiát* pedig cselekedtem elsöben ezért, s illyen reménséggel, hogy mindenek iszonyodgyanak, írások közben rusnya szitkozodásoktul, és illetlen gyalázásoktul. Mert az ki nyelvével akar igazat venni, nincsen talám annak igye-béli igasságához semmi reménsége. A ki vitézkedni akar a Szent Irással vitézkedgyék, mint Idvezitönk a Sátán ellen.”¹³

Úgy vélem, a trágár nyelvhasználatra irányuló kritikai megjegyzéseit nagyrészt a saját felekezetén viaskodó hitvitázóknak célozhatta. E kérdésre ugyanis ismét visszatér könyvének végén, ahol már a Pázmány–Alvinczi vitákról szóló ifjúkori emlékeibe ágyazva fejti ki véleményét. Elsőként persze Pázmányt bírálja, szövegének második részében azonban már kitetszik, hogy Alvinczi hitvitázó stílusával – a korabeli református előljárókhöz hasonlóan – sem tudott azonosulni. A nyelvhasználatra vonatkozó kritika taktikája nyilvánvalóan hasonló, mint amit maguk a hitvitázók alkalmaztak szövegeikben, és Zilahi is a tekintélyként felmutatott polemikus előképhez, a Pázmány–Alvinczi vitához csatolja vissza megjegyzését. Erre nyilvánvalóan a sokat hangsúlyozott idős kora, öregsége és bölcsessége jogosítja fel, hiszen Zilahi saját, személyes fiatalkori emlékre tud hivatkozni, ami által saját korának szövegeit, szerzőit, nyelvezetét is bírálhatja. Mint írja: „De ezek nem olly keservesek, mint az Szitokbéli rettenetességek. Amellyek amaz utálatos Cigányokhoz-is alig illenének. Nem hogy Egy-házi rendnek kellene azt mivelni. Nevezet-szerént amaz nagy emlékezetü Néhai Pázman Cárdinál. A kinek némely munkájában, kiválképpen Gyarmathi Miklos ellen valo írásában, majd alig vagyon annyi tisztességes szava felebaráttýához mint szitka és hazuttolása, és egyéb illetlen szavai. A Calauzban ha csak

százat mondanék csak semmi volna a számtalansághoz képest. Alvinczi Péternek minden rutságot fejehez vér. Nem csak a Calauzban, hanem az után való aprolék munkácskájában-is. (Maga úgy gondolom, hogy ifiu állapottyokban, edgyüt tanultanak a Colosvári Collegiumban, s edgyüt bujdostanak volt ki-is, a veszedelmes idő következtén.) Calvinus Jánost közönséges Postillájában a nyolczadik levélnek második oldalán ördög Tanítványának mondgya. Lutthert hasonlo-képpen. [...] Ha Pázmány Uram, ezeket a szép *locusokat* először meg-nézte volna: nem kétlem, hogy meg nem tartoztatta volna nyelvét Calvinus ellen való mérges szavairul. *Ti is szintén úgy tésttek mi vélünk.* Magunkban sem javallyuk söt dehortálljuk az olyan atyánkfiait, hogy az olytantul meg-szünnyenek, a mint Deák Inas korom-szememmel láttam vala, hogy az Zempléni Aba-Ujvári, és Borsod-Vármegye *Praedicatorok*, úgy mint Zemlén-Vármegyébül Tihameri Máthé Tisztes ösz öreg ember Ujhelyi *Praedicator?* Aba-Ujvármegyéből Tállí György Szántai *Praedicator?* Borsod-Vármegyéből Nagy Thállyai Thamás Szikszai Lelki pásztor. Egy egynéhány magokkal Seniorok lévén gyülekezetnek vala Tarczalra, akkori *Primarius Pastomak* Szántai Pálnak házához, és közönséges akarattal meg-tiltották vala idvezült Alvinczi Pétert Kassai *Praedicator*t, hogy ne motskolodgyék, és magát se motskoltassa Pázmány akkori Ersekkel. Meg is tartozkodot vala, hogy az után sem irt semmit. Csak ez volt penig Alvinczi Pétertől az mocskolás, hogy kis munkácskájában mellyet Pázmány Uram ellen irt vola azt irta volt: Soha olyan könyvet nem láttam kinek az margoján annyi sok vide infrat, vide suprat irtanak volna mint az Calauzban. Ezt így Concludalta vala Alvinczi: De talám ditsiretet akart vadászni, hogy tenyészésének szöri szálát medve mod[ra] úgy megnyalogathattya. Ismét (az mi illet-lenv volt) Igen meg-tanulta tapogatni mind az Infráját, s mind az Supraját. Ez illyen illetlenségekért (mondom) i-gen meg-intették vala a meg-említett betsülletes Seniorok vélek lévőkkal edgyütt Alvinczi Pétert. Így ma-is nem javallyuk az kik azt cselkeszik.”¹⁴

Zilahi tehát a sokszor hangsúlyozott öregségével teremt meg azt az elbeszélői keretet, beszédhelyzetet és narratívát, melyben egyrészt példát ad és tükröt nyújt a kálvinista embereknek, másrészt az oly fontosnak tartott vénség és az ezáltal meglévő bölcsesség teszi lehetővé, hogy mind az előszóban, mind pedig vitairatának végén jelezze, nem tartja helyesnek a vallás feletti vita nyelvi eldurvulását, trágárságba fordulását. A Pázmány–Alvinczi vitához való visszacsatolással – mely az 1660-as években jellemző elbeszélői keretét adta a hitvitázóknak, hogy annak nyomán elbeszélni, megragadni és értékelni tudták saját tevékenységüket – visszaemlékezik fiatalkorára, ő maga is mintegy előképet nyújt, illetve jelen esetben elvetendő példát. Azaz a durva hangvételi polémia vélhetően már a korban sem nyerte el mindenki tetszését, s a bölcs vénként megszólaló Zilahi már „megfeddhetette” a nyelvhasználatért a vitázókat. Név szerint

ugyan nem említi a református oldalon felszólaló prédikátorokat, de az Alvinczi megfeddéséről szóló történet érzékelteti, hogy alapvetően nem a katolikus vitázók nyelvhasználatáról, sokkal inkább a saját felekezetén lévők „nyelveskedéséről” szól a bíráló. Meglehet, ezért sem vitakozott szövegszerűen Sámbar *Három kérdésével*, s nem bonyolódott mondatról mondatra való összecsapásba – mint tette azt Matkó és Pósházi –, hanem példát mutatva a vallási küzdelemben tükröt tartott a kálvinista olvasók elé, hogy ezáltal mélyebben, jobban megismerjék a református hitigazságokat. Talán érezve Zilahi kritikáját, vagy éppen figyelmeztetésképpen írta a jólelkű vén prédikátornak Matkó István az irat elején szereplő üdvözlőversben, hogy munkája – bármilyen jóindulatú legyen is a szövege – csak szitkokat fog kapni az ellenféltől: „**A** Sárkány Angyali nem léznek barátid, / Hidd-el mergessebben léznek mardosoid: / De a Szent Angyalok mind jó akaroid. / Légy hív, s nem árthatnak fene ellenségid. / **Sz**itok, átok, mocsok leszsz tölök jutalmad. / Mellyen hogy meg-indully csak meg se gondollyad. / Bojtorjánról figét nem szednek jól tudtad, / Szenvedni Christusért nyeressegnék tarttsad.”¹⁵

Jegyzetek

* A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

¹ HELTAI János: A 16–17. századi magyarországi hitviták adattárának tervezete. In HELTAI János, TASI Réka (szerk.): *„Tenger az igaz hitrül való egyenetlenségek vitatásának eláradott özöne...”: Tanulmányok XVI–XIX. századi hitvitáinkról*. Miskolc, Miskolci Egyetem BTK Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék, 2005, 251–299, 275–299; ZOVÁNYI Jenő, SÁMBAR Mátyás és KIS Imre hitvitái s az ezekkel egyidejű hitvitázó művek, TheolSz, 1925, 264–271; Uő, Szóbeli hitviták Sárospatakon és Kassán, TheolSz, 1933/34, 139–148. Újabb könyvészeti leírása az RMNy IV. kötetének vonatkozó tételeiben.

² SÁMBAR Mátyás: *Három idvösséges kérdés. Első: A luttéránosok és cálvinisták igaz hitben vadnake? Masodik: Csak az egy pápista hité igaz? Harmadik: A’ pápisták ellenkéznéké a’ Sz. Irással, avagy inkább a’ lutterek és cálvinisták?* Nagyszombat, 1661 (RMNy 2997).

³ BITSKEY István: *Püspökök, írók, könyvtárok: Egri főpapok irodalmi mecénatúrája a barokk korban*. Eger, 1997, 34.

⁴ Csupán a következő tanulmány említi: TÓTH Zsombor: *Hitvita és marginália – Megjegyzések a „(hit)vita antropológiájához” – Esettanulmány*. In *„Tenger az igaz hitrül...”, 175–197.*

⁵ ZILÁHI János: *Az Igaz Vallásnak Vilagos Tüköre, melyben Az Cálvinista Vallásnak tökéletes tiszta igassága, és igaz fundamentomos régisége, minden jó lelki-isméretű embereknek szemek eleiben tétettetik.* Kolozsvár, 1672 (RMK I 1136).

⁶ Zilahi János zsbói református pap és a szilágysági eklézsiák esperese volt.

⁷ ZILÁHI 1672, *i. m.*, **3.

⁸ ZILÁHI 1672, *i. m.*, **6a–**7a.

⁹ Kézdivásárhelyi Matkó István, református prédikátor, pap, Zilahon is szolgált.

¹⁰ Ennek már a 16. század óta nagy hagyománya volt irodalmunkban: ÖZE Sándor: *Apokaliptika és nemzettudat a 16. századi Magyarországon.* In BITSKEY István, OLÁH Szabolcs (szerk.): *Religio, retorika, nemzettudat régi magyar irodalmunkban.* Debrecen, 2004, 112–125.

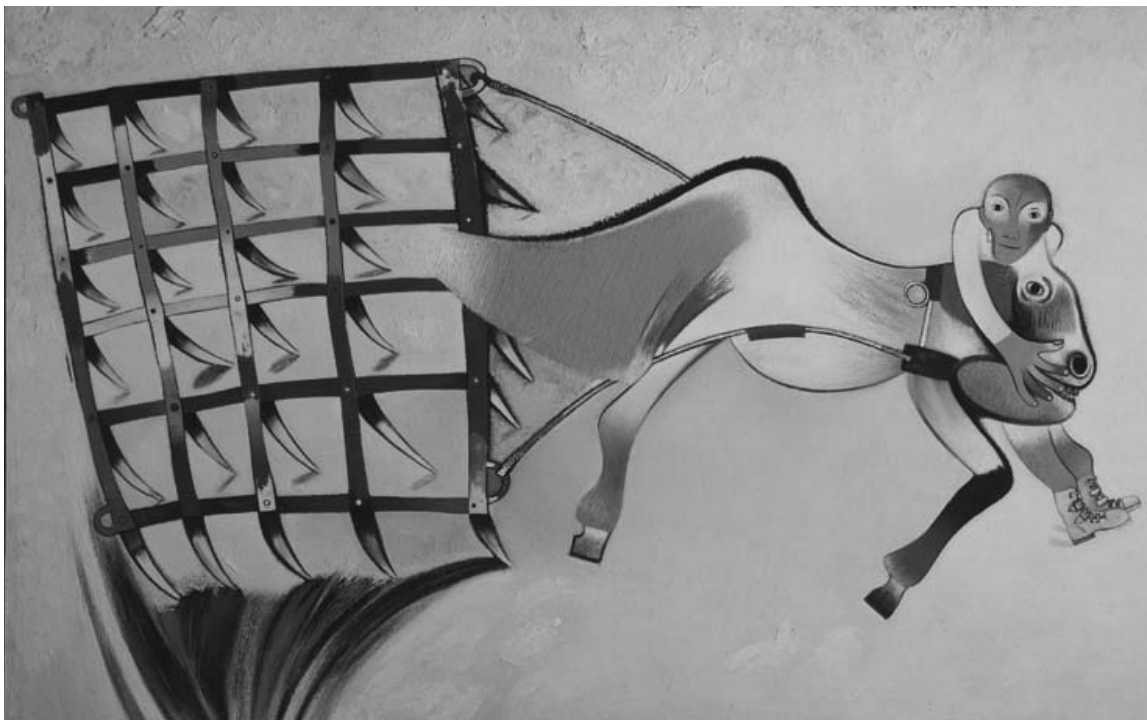
¹¹ ZILÁHI 1672, *i. m.*, **3b.

¹² ZILÁHI 1672, *i. m.*, 101–103.

¹³ ZILÁHI 1672, *i. m.*, *7b–*8b.

¹⁴ ZILÁHI 1672, *i. m.*, 129–133.

¹⁵ ZILÁHI 1672, *i. m.*, **3b–**4a.

Nagyobb és kisebb körök

Beszélgetés Földi Péterrel A Palócföld 60 éve képekben című kiállításról

NAGY CSILLA

A Palócföld első száma 1954-ben jelent meg, lapunk tehát 2014-ben ünnepli 60. születésnapját. Ebből az alkalomból a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban június közepén kiállítás nyílt A Palócföld 60 éve képekben címmel, amelynek anyagát a 60 év borítóiból, az azokon szereplő képzőművészeti alkotásokból válogatta Földi Péter és Földi Gergely festőművészek. Földi Péterrel a válogatás szempontjairól, az időről, a repülésről beszélgettünk.

– *Fiaddal, Földi Gergellyel 60 évfolyamnyi Palócföldet lapoztatok, olvastatok át. Milyen élmény volt?*

– Amikor az első lapszám megjelent, 5 éves voltam, most pedig 65 vagyok. Tulajdonképpen majdnem az egész életemet „lefedti” a *Palócföld*, a gyerekkoromtól a jelenig. Egy ilyen hatalmas dokumentumtömeg esetében eleve izgalmas az, hogy a kezdedbe veszed, végiglapozod, aztán kezdenek ismerős nevek fölbukkanni, de nem ez a lényeg, hanem az, hogy a történelemnek egy nagyon nyilvánvaló, tulajdonképpen tapintható, majdhogynem szagolható jelenléte tárul fel. Valahol ott van ebben az anyagban a régi Salgótarjának a hangulata, amely mentén gondolatban fel tudtam idézni képeket, emlékeket, és egyáltalán, végigmenni a történelmi eseményeken gondolatban. Szóval az első élmény az ismerősség iránti érdeklődés, a második azonban inkább egy sokkoló szembesülés azzal az idővel, ami eltelt, elmúlt azóta, hogy az első szám megjelent. A válogatás pedig egészen izgalmas feladat volt: el kellett döntenem, milyen szempont mentén emelünk ki alkotókat, képeket. Hihetetlenül sok értékrend adódott volna, de mi a képzőművészeti szempontrendszer mellett döntöttünk, amely a helyi értékeket szem előtt tartva a Nógrád megyéhez kötődő, Nógrád megyében élő képzőművészeket juttatja tulajdonképpen kiállításához. Mindketten külön-külön alakítottuk ki a saját névsorunkat. Először minden olyan borítót félreraktam, amely engem valamilyen szinten érdekelt, így

száznegyvenvalahány lapszám került ki, és mindegyikre ráraktam egy rózsaszín cédulát. Aztán Gergő is átnézte az anyagot, ő narancssárga cédulákat helyezett el, nagyjából ugyanannyit, mint én. Végül átnéztük együtt is mind a két névsort, majd a duplán jelzett képeket, így szűkítettük, míg kialakult a 30-40 tételből álló lista.

– *A tárlat rendezése során nagyjából időrendet követtetek. Gergő a megnyitó során elmondta, azért, mert „nem hagyták rendezni magukat a képek”. (Földi Gergely írását lásd a 87. oldalon.)*

– Nem lehetett. Egyszerűen a képek így írtak ki egy fejlődési ívet, jobb kifejezést nem tudok, a szellem szabadsága irányába. Ha meg kellene fogalmaznom, azt mondanám, hogy egy kicsit strukturált demagógiától eljutsz egy szabadabb szellemiségig. Például ha az '50-es, '60-as évek szocreál borítóit (amelyek közül csak 1-2 látható a tárlaton) összeveted Kalocsai Enikő víztükör-festményével, elképesztő távlatokat találsz. Ha ezt végiggondolod, kirajzolódik egy ív, ami egyfajta szellemi fejlődésnek is az íve. Amikor egyenként néztük meg a borítókat, nem igazán értettem, hogyan lesz ebből kiállítás, de aztán kiderült, hogy vannak képpárok, amelyek erősítik vagy ellentételezik egymást. És vannak borítók, például az utolsó évekből, amelyek háttérében nagyon átgondolt grafikai munka van, szinte műalkotások.

– *Fontos volt, hogy az egyes korszakok, időszakok közérzete is megjelenjen?*

– Igen, de ez megkerülhetetlen. Arra figyeltünk, hogy olyan alkotások kerüljenek kiállításra, amelyek képzőművészeti műértéke is megfelel, ugyanakkor valamilyen módon kötődnek annak a kornak a hangulatához, amelyben létrejöttek, vagy a régió kultúrájához, az irodalmi gyökerekhez. Érdemes lenne egyszer egymás mellett megnézni az egészet, minden borítót, mert a korszak lenyomata a teljes anyagból látszik igazán. Nagyon izgalmas lenne végigmenni azon is, hogyan emlékeznek meg a történelmi eseményekről, szót ejteni arról a pártpolitikai elvárásról, amely nagyon hosszú ideig, tulajdonképpen a rendszerváltásig erősen befolyásolta ennek a lapnak a szellemiségét. Mi arra törekedtünk, hogy a nagyon direkt politikai szempontok kerüljenek háttérbe, úgyhogy ez a kiállítás mindezt csak érzékelteti. Végül azzal is szembesülni kellett – és ez a legizgalmasabb, ez hordozta a legtöbb tanulságot –, hogy hogyan lehetett a különböző történelmi időszakokban úgy műalkotásokat létrehozni, hogy azoknak a szellemisége egyetemes értéket hordozzon. Lóránt János Madách-portréja (lásd lapunk 52. oldalán) olyan összetett gondolatiságot hozott, ami, azt kell mondjam, a madáchi szellemiséggel egyenértékű, az általános emberi kérdéseket gondolja tovább az adott korban, és ez ma is érvényes, és nem tudott belekötni az akkori kultúrpolitika abba a műbe. Hasonlóan érvényes ma Hibó Tamás *Gullivere* (lásd lapunk 35. oldalán). Az a fajta lekötözöttség,

az a fajta szellemi nagyság, a sok kis cölöpverő figura mellette, végtelenül fontos üzenet, ezzel szembesülve a mai kor embere most is találhat analógiát.

Mert kötöttségek voltak, vannak. Például az egyik lapszámomban volt egy blokk egy Lenin-évfordulóról, amikor mindenkinek, aki élt és mozgott, Lenint kellett rajzolni. Ebben azt volt érdekes megfigyelni, hogy ki milyen hozzáállással, érzékenységgel jelenítette meg a „témát”, és hogy egy eszmerendszer szimbólumát hogyan tudta a nógrádi elvárás szintjén láthatóvá tenni. Hogy elvárás volt, vagy csak annak hitték? Nekem néha úgy tűnik, mintha csak túl akarták volna teljesíteni a valós elvárásokat, és ebben egymást is túllícitáltak. De tény, hogy amikor Végh Miklós, Pál József idején bejártam a szerkesztőségbe, többször ott ült velünk egy III/III-as megbízott is, egyszerűen „jelen volt”, kedélyeskedett, barátkozott, és helyzeteket teremtett, elvárásokat. Volt, aki tudott igazat mondani ebben az összefüggésrendszerben, volt, aki próbált, de nem sikerült neki, és volt, aki nem is akart. De ugyanabban a lapban voltak jelen. Pontosan ez lenne az érdekes, hogy egymás mellé téve legyenek az igazságok, és kiderüljön, kik milyen elvárásoknak akartak megfelelni. Számomra az az érdekes, hogy akármilyen demagógia volt is az adott lapszámomban, mindig volt olyan tartalom, amely ellensúlyozta ezt, szakcikkek, vagy jelentős irodalmi szövegek, amelyekhez mérni lehetett a teljesítményt. A szerkesztés lényegét az adta, úgy gondolom, mindig, hogy az elvárások közepette találtak általános érvényű emberi értékeket, és ami a legfontosabb, etikai, esztétikai jellegű értékeket. Nem vált a helyi érték provinciálissá, mert az országos vagy nemzetközi lépték a trendjeivel, a színvonalával mindig jelen volt, mindig voltak olyan neves írók, költők, képzőművészek, akiknek a teljesítményéhez mérhetted magad. Gergő a megnyitójában egy szimbólumot használt, a napelemes kínai műanyag pillangóról beszélt, amely egy cövekhez rögzítve verdes, körbe-körbe, ha süt a nap. Levi, az unokám, talán féltésből, időnként egy követ rak rá, hogy el ne repüljön... Ha végignéznénk az alkotók sorát, magamat is beleértve, akik itt Nógrádban dolgoztak, kimutathatnánk mindegyikük számára egy történetet, amely ezzel a szimbólumrendszerrel leírható. Félelmetes az, hogy vagy helyben körözünk, ha ránk süt a nap, vagy a kő alatt várjuk az időnk eljövételét. Hogy itt kell-e maradni? Az én korosztályomból, ha úgy tetszik, nagyon sokan elrepültek, és mindig kérdés az itt maradók számára, hogy a pillangó röpte hová vezethetett volna. Kérdés az is, hogy aki elment, mi történt vele, belerepült a fénybe, vagy eltévedve magába zuhant. És az is kérdés, hogy aki folyamatosan itt körözött, hogyan fáradt bele az állandó önfelmutatásba, mert az is ugyanolyan nehéz lehetett. De akár elmegyünk, akár maradunk, a kiállítás mindenre mutat példát, fontos tudni, hogy vannak nagyobb és kisebb körök, de az érték mindig, mindenhol egyetemes.

Sors

*A Palócföld 60 éve képekben**

FÖLDI GERGELY

Sors. Valahogy ez jut eszembe, amikor sokadik megtekintés, válogatás után egyben látom ezt a kiállítást. Emberi sors. Persze ennek a szónak a tudatomban élő keserű mellékszöngéjével együtt. Sorsról már-már csak akkor illik beszélni, ha valamiféle tragédia is kapcsolódik hozzá. Holott lehetne ez egy pozitív szó is akár, de nem itt. A borítókról egy kicsit a Bodor Ádám-i határvidék pillant ránk. Álomszerű, megfoghatatlan, ugyanakkor annyira valós, hogy az már húsba mar. Ha jobban megnézzük, de talán még az sem kell, rájövünk, hogy itt élünk, vagy épp itt éltek szüleink, nagyszüleink. Nemcsak itt, hanem inkább ebben. Nekem, a fiatalabbnak ez talán csak romantikus nosztalgia, mikor is mondhatom, hogy milyen jó, hogy akkor volt még élet. Lázadás? Közügy? Érdeklődés? Persze valószínűleg lekopik a máz, és a józan eszem meggyőz, hogy ami nekem romantika, az másnak az élet, a sors a mellékszöngével. Nem ismerem az alkotók életét, és butaság lenne részemről sorsokról beszélni, nem akarok magasztalni, ítélni. Mert nem tudom, de szerintem igen kevesen tudják, mi az, ami jogot adhatna erre.

Beszélek inkább arról, hogy milyen erő van itt körülöttünk. Vannak kiállítások, amik hagyják rendezni magukat. Esélye van az embernek több

* Elhangzott 2014. június 6-án, a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban, Salgótarjánban, *A Palócföld 60 éve képekben* című, a *Palócföld* folyóirat borítóiból rendezett kiállítás megnyitóján. A tárlatot Földi Gergely és Földi Péter festőművészek rendezték.

nézőpontot, lehetőséget kipróbálni. Hogyan mutat két kép egymás mellett, hogyan reagál a vele szemben lévővel, milyen az összhang. Sok próbálkozás után kialakul a végső állapot, amiről az hiszem, hogy az adott pillanatban az a legjobb. Persze ez az állapot még egyszer valószínűleg nem valósulhatna meg. Más térben, más időben, más társadalmi helyzetben ugyanazokból az alkotásokból egy teljesen új kiállítás jönne létre. Ezek a képek nem engedték rendezni magukat. Laza időrendi sorban követik egymást, az összeillő párok követelik a következő lapot, és így tovább. Az a furcsa az egészben, hogy tényleg nem rendeztük őket, pedig az volt az alapfelfogás, hogy egy képzőművészeti kiállítás képeiként kezeljük a borítókát. Mégis az eredeti, nem tudatosan kialakult sort látják most Önök. Nem tudtunk utána belenyúlni, nem engedték. Makacs egy dolog ez, ugyanakkor hihetetlen. Ki gondolná, hogy képek kezdenek el makacskodni vele. Meg ne próbálj máshová tenni, mint ahol most vagyok! Itt a helyem! Nem megyek el innen! Ha mégis kiszakítom, akkor értelmét veszti, mondandója üresen függ a levegőben. Most egy kicsit ne a borítókra gondoljunk! Ismerős ez a helyzet?

Ugyanakkor ez a makacsság törekenységgel párosul. Mesélek egy kicsit: van otthon az udvaron egy napelemes kínai pillangó. Hihetetlenül fölöslegesnek, ugyanakkor megejtőnek találtam, amikor először megláttam. Egy kis drótdarab körpályán rángat egy műanyag pillangót, ami ettől a rángatástól úgy néz ki, mintha verdesne a szárnyával. Körbe-körbe, addig, míg süt a nap. Borult időben a legkisebb fénysugár is megugrasztja, csapkodni kezd, vergődik, de elrepülni úgysem tud. Kicsi fiam, Levente következetesen, mindig, amikor meglátja, kihúzza a földből a karóját, a pillangóra pedig rátesz egy kockakövet. Jó nagyot. Azt hittem, hogy zavarja a mozgás, nem tetszik neki a pillangó. Egy ideig nem is kérdeztem, hogy miért csinálja, csak visszaállítottam a helyére, mert én szerettem. A sokadik alkalom után rá sem kellett kérdeznem, Levente magától mondta, mikor meglátta, hogy megint a helyére igyekszem tenni. Ne! Elfújja a szél! – és ezzel visszatette a követ rá. Kicsi fiam, szegény pillangó akkor sem fog a szél szárnyán repülni, ha folyamatosan csapkod. Oda van kötve, szúrva, ragasztva a földhöz. Viszont még verdesni sem tud, körbe-körbe, ha rajta van a kő. Pedig az a biztos, nem ragadja el a szél, nem fog repülni. A kő alól soha. Most már nem szeretem annyira a napelemes pillangót. Sajnálom. Még mindig ott van a kertben, a helyén. Igaz, néha elfordítom a napeletem a fény felől, hadd pihenjen egy kicsit. Lehet, hogy Levinek van igaza.

Makacsság, küzdelem és törekenység, kiszolgáltatottság, védtelenség. Többarcú ez a világ, valószínűleg ez a kiállítás is. Kereshetünk benne sok minden mást, sőt keressünk is. De azért azt a makacsságot ne feledjük! Ők sem feledték.

Művész a művészetért

Hann Ferenc:

A Sajna de Mahorkai vacsora

HANDÓ PÉTER

Pál József író, költő, szerkesztő halála óta gyakran gondolok arra, ha valaki el akarná készíteni azt a Salgótarján és/vagy Nógrád megye művészeti életére vonatkozó kiadványt, amihez az ő fejében minden szükséges információ, adat együtt volt, s amelyik a 20. század második felét és alkotóit próbálná áttekinteni, az egyes életművekre ható jelentősebb tendenciákat bemutatni, akkor annak számos szál mentén kellene elindulnia. Az is bizonyos, hogy egy ilyen emberfeletti vállalkozásnál a nagybányai születésű Hann Ferenc munkássága megkerülhetetlen, még ha a salgótarjáni, nógrádi tartózkodása egyetlen évtizedbe sűrűsödik is. Miért? Mert a pártirányítású milióból történő 1977-es kilépését követően is kiemelkedő figyelmet fordított Salgótarján képzőművészeire. Ennek belátásához elegendő *A Sajna de Mahorkai vacsora* című posztumusz kötetét föllapoznunk, amit Wehner Tibor szerkesztésében jelentetett meg a Napkút Kiadó a Magyar Művészeti Akadémia támogatásával.

A kötet három tematikai egységbe rendeződik, amelyből az első kettő művészeti tárgyú írásokat foglal magában, a harmadik olyan avantgárd verseket, amelyek – az utolsó négy kivételével – a Salgótarjában tanárként és könyvtárosként eltöltött évei alatt születtek. Költői tevékenysége felől szemlélve tehát mindenképpen meghatározónak tekinthető az itt eltöltött időszaka, amit a szentendrei Ferenczy Múzeum-beli állásával való életmódváltás fölülírt, elsorvasztott. Erről tanúskodik az 1989. december 15–22. között, a párizsi *Magyar Műhely* költő-szerkesztőjéhez, a salgótarjáni

születésű Nagy Pálhoz címzett magnetofonfelvétel-üzenet, amelyben így fogalmaz: „mivel elmúltam negyvenöt éves, tartottam egy lelkiismeretvizsgálatot, és rájöttem arra, hogy mit és hogyan rontottam el, és hogy amit most csinállok, ez a művészettörténeti munka, ez abszolút pótcselekvés, és egyáltalán nem elégít ki.” (32.) Bár önmaga mentségére (is) hozzáfűzi, hogy számos tehetséges fiatal pályára állítása éppen e munkássága révén valósulhatott meg. Vagyis egyetemes szempontok tekintetében csöppet sem haszontalanul élt. Magukat a művészi tárgyú írásait olvasva pedig meggyőződhetünk arról, hogy az irodalmi ambíciói teljes vértességgel fölvonulnak ezekben a szövegekben. Az itt tetten érhető árnyalt és pontos, lényegre törő és rávilágító beszédmód láttató, azaz költői. Befogadói oldal felől nézve: nyereség. Azt is mondhatjuk: a vizualitás költészete.

Kétféle szerkesztői módszer érvényesül a *Szentendre vonzásában* és a *Szentendrén innen és túl* című fejezeteken belül. Egyrészt a kronológiai rend, másrészt a betű szerinti. Születésük sorrendjében kerülnek előre a csoportos kiállítások megnyitói elhangzottak, katalógusaiban szerepeltetettek, vagy az azok bemutatását célzó publikációk (közéjük ékelődik egy-egy lejegyzett hangfelvétel, művészeti tárgyú „kiruccanásról” szóló beszámoló vagy visszaemlékezés – miként a címadó *A Sajna de Mahorkai vacsora*), majd következnek az egyes művészekre és munkásságukra alkalmazott – széles kontextusba ágyazott – elemzések. Az első szakaszban főképp a szentendrei Vajda Lajos Stúdió tagjainak kollektív megnyilvánulásait és egyéni alkotótevékenységét követhetjük nyomon az 1970-es évek végétől egészen az ezredforduló utánig. Hann a precíz művészetértelmező-szűrőjén át tár fel tendenciákat, életműveken belüli állandóságokat és változásokat; széles tárházon vezet végig. Különösen így van ez akkor, amikor egy-egy alkotó újbóli bemutatására akár negyedszázadnyi eltéréssel vállalkozik, mint például Aknay János festőművész esetében. Kiemelkedő figyelmet fordít a szintén salgótarjáni születésű és ferences gimnazistaként Szentendrére kerülő, majd ott letelepülő ef. Zámbó Istvánra, aki képzőművészként, zenészként, performerként egyaránt elismertségre tett szert. Nem véletlen, hogy az egyik legterjedelmesebb írást éppen róla szolgáltatja, és számos helyen hivatkozási vagy viszonyítási alapként utal rá. A művész irányultságáról írja: „Egyetlen dolgot tudott (vagy inkább érzett), a való világgal valami nincs rendben, unalmas és érdektelen, látszati rendje a tülekedésben, a vélt értékekért való apokaliptikus rúgkapálásban merül ki, s ebből ő bizony nem kéri. Teremt magának tehát egy másik világot” (112.).

Ilyen egyedi világ teremtésével jellemzi a Somoskőújfalun élő Földi Péter Kossuth-díjas festőművészt is a még 1979-ben, a *Művészet* folyóirat hasábjain publikált tanulmányában. Az ő munkásságát szintén viszonyítási alapnak tekinti például egy 2002-es katalógusszövegében (147.). Földi látásmódjának meghatározó elemei közül leginkább azt emeli ki, hogy a

„saját megélt tapasztalati anyagából építi meg piktúráját, szerkeszti meg annak rendszerét, alkotja meg ikonográfiai jeleit” (248.), „eseményeket, jeleneteket, történeteket fest, melyek szereplői emberi sorsokat hordozó állatfigurák” (147.), hogy elhatárolódott „a művészeti közélet harsonás fórumaitól” (147.), mértékké Istent és önmagát tette meg.

Szintén erőteljesen foglalkoztatja az egykori barát, a szolnoki születésű Hibó Tamás grafikusművész életműve. Jelen kötetben két terjedelmesebb írása is szól Hibó munkásságáról. Az egyik halálát követően (1991) látott napvilágot a *Palócföld* 1992/6-os számában, a másik pedig három évvel később. Az utóbbi – az elemzéseken túl – kitér a kapcsolataikra is, amely Hann szandai magyar nyelv és irodalom tanári, Hibó varsói képzőművészeti tanulmányai idején, 1968-ban alapozódik meg, és 1973-ig tart. Ennek a fél évtizednek az együtt gondolkodása során több „közös mű” is született. Ezekben Hann költői, Hibó grafikus érényeit csillogtatja. Aztán az útjaik elválnak, bár még egy ideig mindketten Salgótarjánban élnek. Hann egyre inkább az avantgárd párizsi orgánuma, a *Magyar Műhely* nyelvi világa felé orientálódik, Hibó pedig a lengyel grafika (253.) meg népi szobrászat formanyelvén (264.) beszél az elesettek, a kiszolgáltatottak mellett, és a hatalom tobzódásairól (266.). „Előadasmódja realisztikus, attitűdje kritikai-moralista.” (269.) A valóságot ábrázoló, felfedő, „a szellemi függetlenségét védelmező művész kellemetlen figurává válik” (265.), hiszen az 1970-es években „Salgótarján a korszak magyar megyeszékhelyei között különleges helyet foglalt el, mivel történelmi, s különösen humán hagyományokkal nem rendelkezett, s még a másodgenerációs értelmiségi is ritka volt. Az irodalmi tradíció a leváltott megyeszékhelyhez, Balassagyarmathoz kötődött. A tradícióteremtés csakis és kizárólag a munkásmozgalmi hagyományokra épülhetett, melyet túlduzzasztottak (ugyanakkor az 1956-os munkásmegmozdulásokat követő sortűzről suttogni sem mert senki). Az alakuló technokrata értelmiség típusosan kommunista beállítottságú, előrehaladni csak így volt lehetséges. Aki pozícióba került, attól az ortodox ideológiához való feltétlen hűséget várták el” (263.). Hibó nem idomult. Hann sem. Ám az egyik maradt, a másik távozott Salgótarjánból.

Távozott, és vissza-visszatekintett, merre tart a művésztársadalma. De nem csak nézte, ki is jelölte az egyes alkotók helyét a művészet panoptikumában. Egy-egy írást szentelt Molnár Icsu Istvánnak, Réti Zoltánnak, Szabó Tamásnak, hivatkozott Balázs Jánosra, Brunda Gusztávra, Iványi Ödönre, Lóránt Jánosra, ifj. Szabó Istvánra, Szujó Zoltánra... Jól ismerte a Palócföld ezen szegletének művészetét, és szerette is, hiszen költőként – melyre haláláig vágyott – itt létezhetett.

(Napkút, Budapest, 2013)

Maszkok és rétegek

Ardamica Zorán: *Bőre kétezer*

TÓTH LILLA

Ardamica Zorán legújabb verseskötetéről írni nehéz és komoly feladat. A címben megjelenő „kétezer” szó előrevetíti a sokszínűséget, és a versek elolvasása, újraolvasása során úgy érezzük, egy újabb réteggel mindig közelebb jutunk a valódi jelenségekhez. Pedig nem így van. A *Bőre kétezer*, amely 2013-ban jelent meg a dunaszerdahelyi Nap Kiadó gondozásában, a megismerhetetlen dolgokat, a megismerés kísérletének kudarcát helyezi a középpontba. Ezt olyan aspektusok mentén érzékeljük, mint a nyelv, az emlékezés, a trauma, a felejtés, a zene vagy akár a test.

A *Bőre kétezer* szerkezetileg két ciklusból áll. A két ciklus valójában alkothatna egyet is, de a költő szükségét érezte, hogy két blokkba helyezze „maszkjait” és „rétegeit”. Az első, *Maszkokban járok* ciklus a második ciklus nyitóverséről kapta az elnevezését, míg a második ciklus a *Kétezer rétegű* címet kapta. Az első blokk kilenc versét az álnév, az intertextualitás, a szlovákiai magyar közélet vagy a zeneiség megfogalmazása jellemzi. Az első vers a *Jiran Morrica* álnév alatt közölt *eljöttek* című alkotás, amely a kötet egyik legjelentősebb darabja. A kötet nyitódarabjaként és az egyik leghosszabb verseként óhatatlanul megragadja az olvasó figyelmét. Ardamica Zorán észrevétlenül vált szintet álomkép és emlékképek között, létező és elképzelt terek és helyszínek közt, az egyén reményei és kiábrándultságai közt. Ennek ellenére ez a vers nem csupán ellentétekben és dichotómiákban ábrázol. Az *eljöttek* című vers egy álombeli dialógust vetít elénk, mely az „alvó” és az őt megtámadó „indiánok” közt zajlik. Az indiánok, mint valamiféle képviselői a tudatalattinak, rákényszerítik, hogy emlékezzen, és a fejében megszólaló hangok hatására leírja a saját magáról alkotott képet. Az indiánok nemcsak rákényszerítik, hogy megvallja önazonosságát, hanem számon is kéri

„indiánjaik” elpusztítását: „és mi mit vétettünk így ők hogy / indiánjainkat / elpusztítottad fehérember”. Érdekes dialógushelyzet jelenik meg, az indiánok vádolják, fenyegetik a versben megjelenő „fehérembert”, miközben az én önmagával is párbeszédet folytat. A versben megszólaló alany fenyegetve érzi identitását, harcol és igyekszik biztosítani függetlenségét, szabadságát: „nem érezheted őket vagyis kiirtottad magadból az / indiánjainkat / mondtam nem is úgy van / hisz én szeretem a szabadságot / de nem hittek nekem / nem hitték hogy / bennem is lovagol egy csapat szabadhajú rézbőrű”. A szöveg párbeszédbe lép az olvasóval is, elbeszéli azokat a körülményeket, amelyek meghatározzák önazonosságát: az olvasó felismerheti saját magát, hiszen az ember mindig a társadalmilag elvárt viselkedést, nem pedig a kedve szerinti cselekvést, az ideálisat választja: „így irtom másból is példát mutatva / rossz példát / amikor kocsiba ülök és képernyőn olvasok és / halálos híradók közben vacsorázom / amikor kedvenc könyveim helyett / a szükségeseket olvasom / és gitár helyett bevásárlókocsit markolok / amikor hajnalban nem szeretkezni ébredek / hanem munkába indulni”. A melankolikus monológ után hirtelen újra megszólal az eredeti vádló, fenyegető dialógus, felgyorsul a versben az idő, és állandóan változik a tér (természet, város, kocsmá), ezekkel a ritmikus váltásokkal pedig a felgyorsult élet körforgását érzékelteti a szöveg. Míg végül előtörnek az indiánok, az én „okádni” kezdi őket, demonstrálva, hogy mindenkiben ott lakozik az idea, a szabadság utáni vágy. A vers beszélője azonban mégis azzal szembesül, hogy hiába a szembenézés önmagával, a bizonyítás, végül egyedül marad: „és amikor már meg tudtam szólalni / mondtam hogy na ugye láthatjátok / mennyi indián lakozott bennem / de senki / senki sem volt már ott aki hallhatta volna / aki láthatta volna / szlovákiai magyar nootka chumash navajo cheyenne mazateka / mohawk mescarelo chirichua sioux és más kihányt rézbőrű / alakomat”. És amikor a vers beszélője rádöbben, hogy egyedül maradt, már csak abban bíz, hogy az álomból való ébredés megnyugvást hoz, de sajnos az éber valóság semmivel sem könnyíti meg az egyén sorsát: „vártam hogy a felszabadító hajnal / a zavart ébredés / de csak vágattak vágattak távolodtak a hold / fagyos távolsága felé”. Ardamica azzal, hogy ebben az erőteljes nyitóversben többször is előtérbe helyezi a személyes identitásának szlovákiai magyar mivoltát, egyfajta kollektív identitástudatot is felépít, amely által egy szlovákiai magyar olvasónak többletjelentéssel is szolgálhat ez a vers.

A ciklus további versei különböző költőkre vagy alkotásokra utalnak, maszkokat, álarcokat teremtve, beszédmódokat idézve. A *120-40-07* című 2007-es Kassák évfordulóra vonatkozik (született 120 éve, meghalt 40 éve, évforduló 2007-ben), és a kassági kódok fejtegetésével játszik el bravúrosan a szövegben: „ez már az öregség jele / a tél reszketéssel van tele / a szemiotikus nem érti a farakásokat / széteső fojtott torkú kémények tövében

/ improvizált galambinvázió". A *Némethi állatkák* című sorozat Németh Zoltán verseivel lép kapcsolatba, nyelvi-poétikai párhuzam is felfedezhető Németh 2007-ben megjelent, *Állati nyelvek, állati versek* című kötetének darabjaival, a nyelvi humor vagy akár a rontott nyelv alkalmazásában is. A ciklus utolsó verse a *Ballada a balladáról*, amely szintén a dialógusra, az álom képzetére és a zene kontextusaira utal, Jimi Hendrix és Joe Bonamassa munkássága jelenti az értelmezés kontextusát. A szöveget Joe Bonamassa slágeréből, a *The Ballad of John Henry* című számból származó sorok szövik át, és maga Joe alakja is meg jelenik előttünk az álomban, mint saját dalának aktív szereplője. Ardamica a refrénszerű zenei elemeket is átmenti a versbe („Who killed John Henry...”), és a cím tautológiája is értelmet nyer, hiszen ez valóban egy ballada Joe Bonamassa *The Ballad of John Henry* című daláról.

A kötet második ciklusában az intertextualitás kevésbé domináns, a ciklus címében megjelölt *kétezer rétegű* az egyén kiismerhetetlenségét hangsúlyozó szempontrendszer sejtet. A ciklus nyitóverse a *maszkokban járok*, amely paradoxonnal indítja ezt a szakaszt: „maszkokban járok / csupa őszinte álarc mögött”. A személyes hangvételű versben később szembeállítja az őszinteséget és a „maszkos valóságot”, hiszen a társadalomban kötelező szerepeket játszani („nehogy már meg kelljen / ismerniük engem / még tán zavarba jönnének”), illetve maszkjaink megbízhatóak az általunk rájuk ruházott tulajdonságok szerint („éppen elég / nyelvet kölcsönöznek / maszkjaim az igazmondáshoz”). A maszkok nem szégyenérzetet keltenek: aszerint, ki előtt viseljük őket, mindenki más-más arcunkat ismeri meg, és vállalt szerepeink, álarcaink struktúrákat hoznak létre. Bizonyos értelemben általuk épül fel személyes és kollektív identitástudatunk is. A vers már-már teljesen önazonos tényezőként tekint a maszkra, de a záró szakaszban azért megjelenik az identitás valódi jellege: „holnap megint valaki más / által lehetek talán-önmagam / a gőgös ujjlenyomat-leolvasó / univerzum intézményesített / hazugságsztrádáin rohangálva / mindenféle üzenetsomagokkal / mások sebességével / mások ritmusában / a magam dallamait rejtve / kétezer rétegű / szerelmes bőröm alá”. A ciklus és a kötet egyik legösszetettebb alkotása a *lázáros, szomorú* című vers. Ady Endre 1917-ben megjelent *Nézz, drágám, kincseimre* című versére utal maga a cím („Nézz, Drágám, kincseimre, / Lázáros szomorú nincseimre”), és valóban, a vers tartalmát és hangulatát meghatározzák ezek a „nincsek”. A szöveg három részből épül fel, amelyek a hiánnyal, a nincseink fölötti hatalomgyakorlással, majd az emlékezéssel és felejtéssel foglalkoznak. Filozófiai és pszichológiai aspektusokkal is bír Ardamica Zorán verse, a hiányt traumaként jelöli meg, és azt állítja, hogy „egyes elméletek szerint / a trauma lélektani feldolgozásának / két módja létezik: felejtetni vagy emlékezni”. Vagyis a hiányérzetet vagy elfeledni kell, vagy emlékezni rá,

de „megfeledkezni róla ha fennáll / csupán rövid időszakokra vagy képes”, továbbá „folyamatosan emlékezni rá / sem tudatos döntés / hanem önműködő átok”. Ezáltal a trauma feldolgozhatatlanná válik, és képes lesz felemészteni az egyént: „éppenséggel a trauma / dolgoz emészt fel téged”. A megoldás pedig: a „traumát szerintem / – nincs ebben semmi lírai – / csak újabb traumával olthatunk ki”. A kötet második ciklusának további versei sokszor személyesebb hangvételűek, és sokszor pillanatnyi szituációkat dolgoznak fel. Ilyen például az *elkésel* című vers, ahol az egyén egy pillanatra rácsodálkozik az őt körülvevő valóságra: „nézem a hajnali hóesést / röpül egy elszállt angyalka / hátbaver kétszer kocsiulcs / kávé nincs megint elkésel”. Ebben a ciklusban több olyan vers helyet kap, amely nyelvi játékokra és humorra épül. A nyelvi-poétikai működésre reagál a *ragrímek elé, vajon a, na édes kisfiam*; az írás folyamatára reflektál *a vers születése*; a diskurzusrendszerekkel is foglalkozik az *...áké lett a nyelv*. A lehangsúlyosabb azonban ebben a szakaszban is a személyes vagy a kollektív identitás válsága és kiismerhetetlensége.

A kötetet az első elolvasása után muszáj újraolvasni. Nem olyan típusú verseskötetről van szó, amely könnyedén befogadható. Valószínűleg az olvasónak le kell ásni a kétezer réteg alá, hogy érzékelni és értékelni tudja a jelenségeket. Azt viszont bátran megállapíthatjuk, hogy az álarc mögé bújtatva, kétezer réteg alá temetve, remek sorok, gondolatok rejtőznek Ardamica Zorán legújabb kötetében. Valójában mi is szeretnénk néha ilyen „szlovákiai magyar nootka chumash navajo cheyenne mazateka / mohawk mescarelo chirichua sioux” rézbőrűvé válni, ha csak rövid időre is.

(Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2013)

● BALOGH PÉTER (1990, Debrecen) költő ● FILÓ MARIANN (1995, Gyula) költő ● FÖLDI GERGELY (1978, Salgótarján) festőművész, tanár ● GARADNAI ERIKA (1984, Miskolc) irodalomtörténész ● GYŐRILÁSZLÓ (1942, Orosháza) költő, író ● HALMI TIBOR (1987, Cegléd) költő ● HANÁCSEK ZSUZSANNA (1944, Nagybátony) költő ● HANDÓ PÉTER (1961, Salgótarján) író, költő, antropológus ● JUHÁSZ TIBOR (1992, Salgótarján) költő ● KOVÁCS KRISZTIÁN (1984, Balassagyarmat) történész, genealógus ● NAGY HAJNAL CSILLA (1992, Losonc) költő ● OBERCZIÁN GÉZA (1961, Budapest) író ● PORKOLÁB ÁDÁM (1988, Salgótarján) nyelvész, író ● SZILI JÓZSEF (1929, Budapest) költő, irodalomtörténész ● TÓTH ANDRÁS (1986, Salgótarján) író ● TÓTH LILLA (1989, Érsekújvár) kritikus ● UJLAKY ISTVÁN (1958, Salgótarján) tanár, történész, publicista ●

● **FÖLDI PÉTER** (1949, Somoskőújfalu) festőművész ● ISKOLÁK ● matematika – rajz, Tanárképző Főiskola, Eger; Képzőművészeti Főiskola, Budapest ● EGYÉNI KIÁLLÍTÁSOK (VÁLOGATÁS) ● 1973 Nógrád Megyei Tanács Klubja, Salgótarján; 1974 Kórház Galéria, Salgótarján; 1977 Művelődési Ház, Somoskőújfalu; Művészet Kisgaléria; Horváth E. Galéria, Balassagyarmat; Vándorkiállítás Nógrád megye területén; ZIM Munkásgaléria, Budapest; Jókai Klub, Budapest; Ferencvárosi Pincetárlat, Budapest; 1981 Vigadó Galéria, Budapest; 1987 Tornyai Múzeum, Hódmezővásárhely; 1995 Zsinagóga, Szolnok; 1997-2010 Földi Péter festményei, Parti Galéria, Pécs; 2001 Vigadó Galéria, Budapest; 2005 A kondásnővérek éneke II., Szinyei Galéria, Budapest; Móra Ferenc Múzeum, Szeged; 2006 A hantmadarak élőhelye: Supka Manna emlékére, Aulich Art Galéria, Budapest; 2010 Tavasz Parti Galéria, Pécs; Lena & Roselli Galéria, Budapest ● CSOPORTOS KIÁLLÍTÁSOK (VÁLOGATÁS) ● 2000 Földi Péter, Muzsnay Ákos, Szabó Tamás kiállítása, Vigadó Galéria, Budapest; 2004 Művészeti gyűjtemények a II. kerületben – Németh István gyűjteménye; 2004 Európa Fríz, UngArt, a Bécsi Collegium Hungaricum Galériája, Bécs; 2008 Észak így – az egri ötök, Kiállító művészek: Földi Péter, Bukta Imre, Borgó György Csaba, Szurcsik József, Csontó Lajos. Parti Galéria, Pécs ● DÍJAK, ELISMERÉSEK ● Madách-ösztöndíj (1973, 1976); Derkovits Gyula képzőművészeti ösztöndíj (1978); A Salgótarjáni Tavasz Tárlat nagydíja (1979, 1993); Derkovits-nívódíj (1980); Az Egri Akvarellbiennále nagydíja (1980, 1997); Munkácsy Mihály-díj (1987); SZOT-díj (1988); Borfesztivál díja (1992); Magyar Művészetért díj (1993); A Salgótarjáni Rajzbiennále nagydíja (1995); Tornyai-plakett (1998); Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt (1998); Erdemes művész (2001); Kossuth-díj (2007); Prima Primissima díj (2009) ●

„Kezdem megszokni itt.”

Bodor Ádám

